

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

İĞDIR'DA CAFERÎLİK

Abdullah KOÇ

Danışman
Prof. Dr. A. Bülent ÜNAL

2010

Yemin Metni

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**İğdır’da Caferîlik**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

....../....../.....

Abdullah KOÇ

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin

Adı ve Soyadı : Abdullah KOÇ
Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Programı : Mezhepler Tarihi
Tez Konusu : İğdır'da Caferîlik
Sınav Tarihi ve Saati :

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen öğrenci Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün tarih ve sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisansüstü Yönetmeliği'nin 18. maddesi gereğince yüksek lisans tez sınavına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini dakikalık süre içinde savunmasından sonra jüri üyelerince gerek tez konusu gerekse tezin dayanağı olan Anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI OLDUĞUNA	O	OY BİRLİĞİ	O
DÜZELTİLMESİNE	O*	OY ÇOKLUĞU	O
REDDİNE	O**		

ile karar verilmiştir.

Jüri teşkil edilmediği için sınav yapılamamıştır. O***
Öğrenci sınava gelmemiştir. O**

- * Bu halde adaya 3 ay süre verilir.
** Bu halde adayın kaydı silinir.
*** Bu halde sınav için yeni bir tarih belirlenir.

	Evet
Tez burs, ödül veya teşvik programlarına (Tüba, Fulbright vb.) aday olabilir.	O
Tez mevcut hali ile basılabilir.	O
Tez gözden geçirildikten sonra basılabilir.	O
Tezin basımı gerekliliği yoktur.	O

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme	☐ Red	
.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme	☐ Red	
.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme	☐ Red	

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Iğdır'da Caferîlik

Abdullah KOÇ

**Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Mezhepler Tarihi Programı**

Bu çalışma Iğdır Caferîleri hakkında bilgi vermek, Iğdır'da yaşayan Caferîlerin Ehl-i Sünnete bakış açısı, Iğdır'da görev yapan din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretmenlerinin karşılaştıkları zorluklardan haberdar etmek amacıyla hazırlanmıştır.

Çalışma Iğdır'da görev yaptığım beş yıllık süre zarfında dolaylı gözlem, katılımlı gözlem, mülakat, fotoğraflama ve anket teknikleri kullanılarak tamamlanmıştır.

Tezimiz dört bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölümde Iğdır ilinin tarihi, coğrafi özellikleri, konumu, sınırları ve kültürel varlıkları tanıtılmıştır. İkinci bölümde ise Caferî mezhebine ve Caferîlerin Ehl-i Sünnet hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir. Üçüncü bölüm ise Iğdır'da yaşayan Caferîlerin genel durumlarının anlatıldığı bölümdür. Dördüncü ve son bölümde de Iğdır'da görev yapan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin, eğitim-öğretim sürecinde karşılaştıkları zorluklarla alakalı anket çalışmasına ve değerlendirmesine yer verilmiştir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki; Iğdır ili, Caferî Mezhebinin varlığını ağırlıkla hissettirdiği, farklılıkların zenginlik olarak kabul edildiği, ama bunlara rağmen biraz daha hoşgörü ve müsamahaya ihtiyaç duyan güzel illerimizden biridir.

Anahtar Sözcükler: Caferîlik, Iğdır, Ehl-i Sünnet

ABSTRACT
Graduate Thesis
Caferiyye in Iğdır
Abdullah KOÇ

Dokuz Eylül University
Institute of Social Sciences
The Department of Basic Islamic Studies
(History of Islamic Sects)

This study is prepared to give information about *Caferi's* of Iğdır, which is one of far-east small cities of modern Turkey. It is situated between Iran, Armania and Turkey. That is why its culture shows great variety from the rest of the country.

I was a teacher in Iğdır for last five years and during this period I found an oppurtunity to observe many kinds of events, to attent their religious rituals, to interview with them, to take their photo and to prepare a questionnarie to exact meaning of their behavior.

The study consists of four parts. The first one is about history of Iğdır, its geographical position, and cultural situation. Second part is about the history and basic charcteristic of Caferî sect and their views about Sunnis. The third part is about the modern situation and the problems of Caferis. The fourth and the last part consist of some evaluations related to the questionnary about the living side of the culture and morals in Iğdır from the teacher's point of view.

And as a result we can say that, Iğdır is a city which makes people to think about CAFERİ's sect and their differences from Sunnis.

Key words are: Caferî's, Iğdır, The Sunnis

İĞDIR'DA CAFERİLİK

YEMİN METNİ.....	ii
TUTANAK	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
EKLER LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR.....	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İĞDIR

1.1 İLİN KONUMU, SINIRLARI VE BAŞLICA COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ	4
1.2 İLİN TARİHİ	9
1.3 İLİN TAŞINMAZ MADDİ KÜLTÜR VARLIKLARI.....	18
1.3.1 Prehistorik Yerleşim Yerleri	18
1.3.2 Kaleler	21
1.3.3 Camiler	23
1.3.4 Kümbetler.....	23
1.3.5 Kervansaraylar.....	24
1.3.6 Hamamlar	25
1.3.7 Mezarlıklar ve Mezar Taşları	25
1.3.8 Köprüler.....	26
1.4 TAŞINIR MADDİ KÜLTÜR VARLIKLARI.....	27
1.4.1 Geleneksel Yemekleri	27
1.4.2 Yöresel Giysileri.....	27
1.4.3 Çalgılar	27
1.4.4 El Sanatları	27

İKİNCİ BÖLÜM

CAFERÎ MEZHEBİ

2.1. KISA TARİHÇESİ	28
2.2 İLK AYRILIKLAR.....	30
2.3 EHL-İ SÜNNETİN İLK AYRILIKLARI DEĞERLENDİRMESİ	31
2.3.1 Kırtas Hadisesi	31
2.3.2 Üsame'nin Ordusu Meselesi	32
2.3.3 Hz. Peygamberin nereye defnedileceği meselesi.....	32
2.3.4 Hilafet Meselesi.....	34
2.4 CAFERÎLERİN İLK AYRILIKLARI DEĞERLENDİRMELERİ	37
2.4.1 Kırtas Hadisesi	37
2.4.2 Üsame'nin Ordusu Meselesi	38
2.4.3 Hilafet Meselesi.....	39
2.5 CAFERÎLERE GÖRE EHL-İ SÜNNET MEZHEPLERİN YAYILMASINDAKİ SIR	40
2.6 CAFERLERİN EHL-İ SÜNNETİN ÖNCÜLERİ HAKINDAKİ GÖRÜŞLERİ	46
2.6.1 Ebubekir b. Kuhafe (Sıddık)	46
2.6.2 Ömer b Hattab (Faruk)	47
2.6.3 Osman b.Affan (Zinnureyn)	48
2.6.4 Talha b. Ubeydullah	48
2.6.5 Zübeyr b. Avam.....	49
2.6.6 Ebubekir binti Aişe.....	49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İĞDIR'DA CAFERİLİK

3.1 CAFERİLİĞİN ANADOLU TOPRAKLARINA GİRİŞ SAFHALARI.....	50
3.2 İĞDIR CAFERÎLERİNDE DİNİ HAYAT	54
3.2.1 İnanç Boyutu	54
3.2.1.1 Tevhid:	54

3.2.1.2 Adalet:.....	56
3.2.1.3 Nübüvvet:.....	59
3.2.1.4 İmamet (On iki İmam ve Mehdi):.....	61
3.2.1.5 Mead (Ahiret) İnancı:	68
3.2.1.6 Beda	71
3.2.1.7 Rec'at:	71
3.2.1.8 Takiyye:	72
3.2.2. İbadet Boyutu	73
3.2.2.1 Namaz:	73
3.2.2.2 Oruç:	77
3.2.2.3 Zekât ve Humus:	78
3.2.2.4 Kutsal Yerleri Ziyaret (Hac, Meşed, Kerbela):.....	79
3.3 İĞDIR'DAKİ CAFERÎLERİN İBADET YERLERİ.....	81
3.3.1 Celil Türkoğlu Camii.....	82
3.3.2 Hacı Hacer Camii (Topçular mahallesi).....	83
3.3.3 Sâhibüzzaman Camii (Bağlar mahallesi)	84
3.3.4 Hz. Hüseyin Camii (Millet caddesi).....	85
3.3.5 Sürmeli Camii (Topçular mahallesi)	86
3.3.6 Ehl-i Beyt Camii (Atatürk mahallesi)	87
3.3.7 İğdir Mava Camii (Söğütlü mahallesi)	88
3.3.8 Hacı Nizameddin Camii (12 Eylül mahallesi).....	88
3.4 İĞDIR'DAKİ CAFERÎLERİN DÜZENLEDİKLERİ MİLLÎ VE DİNİ AKTİVİTELER.....	89
3.4.1 Muharrem ayı faaliyetleri:.....	89
3.4.2 Aşura günü yapılanlar:	91
3.5 İĞDIR CAFERÎLERİNİN ÖRF VE ADETLERİ.....	95

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

UYGULAMALI ARAŞTIRMA

4.1 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerine Yapılan Anket ve Değerlendirmesi	99
SONUÇ	127
KAYNAKLAR	128

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Iğdır İlinin lokasyon Haritası	5
Şekil 2. Nahçıvan ve Ermenistan’a açılan sınır kapıları	8
Şekil 3. Celil Türkoğlu Camii	82
Şekil 4. Hacı Hacer Camii (Topçular mahallesi)	83
Şekil 5. Sâhibüzzaman Camii (Bağlar mahallesi)	84
Şekil 6. Hz. Hüseyin Camii (Millet caddesi)	85
Şekil 7. Sürmeli Camii (Topçular mahallesi).....	86
Şekil 8. Ehl-i Beyt Camii.....	87
Şekil 9.Iğdır Mava Camii	88
Şekil 10 Muharrem ayı cami afişleri.....	89
Şekil 11. Muharrem ayı cami afişleri.....	90
Şekil 12. Başlarına jilet atan Caferîler	92
Şekil 13. Çarşafı ve bandajlı Caferîler	92

EKLER LİSTESİ

EK - 1. Anket Çalışması.....	132
EK - 2 Muharrem Ayı Aşura günü yürüyüşü.....	134

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
Bkz.	: Bakınız
Bsk.	: Baskı
C	: Cilt
Çev	: Çeviren
Enst.	: Enstitüsü
Haz.	: Hazırlayan
r.a	:Radıyallahu Anhu
S	: Sayı
s.a.a	:Sallallahu Ala Alihi
s.a.v	: Sallallahu Aleyhi Vessellem
vb.	: Ve Benzeri
vs.	: Vesaire
Yay.	: Yayınevi/Yayınları
Üniv.	: Üniversitesi
md.	: Maddesi
H.	: Hicri
s.	: Sayfa

GİRİŞ

İnsanlar, insanlık tarih sahnesine çıktığı ilk günden günümüze kadar, sosyal bir varlık olmaları sebebiyle, birbirleriyle etkileşim içerisinde olmuşlardır. Bu etkileşimler yöneten-yönetilen, hâkim olan-mahkûm olan, üreten-tüketen, önde giden-takip eden... gibi kavramları doğurmuştur. Mezheplerin ortaya çıkması da bu kavramlarla alâkalıdır.

Mezhep “gidilen yol” anlamına gelen Arapça bir kelimedir. Mezhep kelimesinin sözlük manası ve terim manası bize, çizilen bir yol ve o yolun takipçilerinden haber vermektedir. İşte insanlar, tarih boyunca hem siyasi hem de dini konularda kendilerine yol çizen, bir nevi işlerini kolaylaştıran önderlerin yollarından gitmişler ve onların fikirlerini kendilerine rehber edinmişlerdir.

İnsanların yaşamları ve düşünceleri üzerinde, içerisinde yaşadıkları coğrafyanın, kültürün ve toplumun etkisi açıkça görülmektedir. Mezheplerin ortaya çıkışında da bu unsurlar etkilerini göstermektedir. Hatta aynı mezhebin farklı coğrafyadaki takipçileri arasındaki farklılıklar, tüm araştırmacıların dikkatini çekmiş olmalıdır.

Bizim yaşadığımız Anadolu toprakları da, üzerinde Müslümanların hayatîyetlerini devam ettirdikleri süre zarfında, siyasi, itikâdi ve fikhî birçok mezhebe vatanlık vazifesi yapmış ve halen de yapmaktadır. Caferîler de bu mezheplerden sadece biridir.

Bizim bu tezi oluşturmamızda ki gayemiz de; ülkemizin zenginlikleri olarak düşündüğümüz bu mezheplerden birisi olan Caferîliğin kendi kültürümüzle ve coğrafyamızla kaynaşması sonucunda ortaya çıkan yansımalarını, ilmi metotları da kullanarak ortaya koymaktır.

Görev icabı bulunduğum Iğdır ili, ülkemizde Caferî nüfusun en yoğun olduğu bölgedir. Bunda Azeri vatandaşlarımızın büyük bir kısmının Caferî oluşunun ve Iğdır’ın nüfusunun yarıya yakınının Azeri oluşunun etkisi vardır.

Tez konusu olarak “İğdır’da Caferîlik” i seçmemde, İğdır ilinde edinmiş olduğum Caferî dostlarımla kendi inandıkları ve yaşadıkları doğrulara bağlılıkları ve bunları dile getirebilecekleri özgür ortamların yeni yeni oluştuğuna inanmaları etkili olmuştur. Bu sebeple tezin ilgili bölümlerinde, Caferî vatandaşlarımızla aramızda geçen diyaloglara yer vererek, konunun direkt yaşayanların ağızlarından daha iyi anlaşılacağı kanaatine vardım.

Tezimin birinci bölümünde İğdır ilini, ilin tarihini ve kültürel özelliklerini anlatmaya çalıştım. Bu bölümü oluştururken İğdır ili ile ilgili tarihi bilgi veren eserlerin yanında, İğdır’ın coğrafik özelliklerinden ve ekonomik yapısından bahseden eserlerden de istifade ettim. İğdır ilinin taşınmaz maddi kültür varlıklarını incelerken daha ziyade gezi-gözlem yöntemini kullandım. Ayrıca İğdır belediyesinin kendi imkânlarıyla bastırdığı “İğdır Kültürü” başlıklı yayınlardan da faydalandım. Bu bölümü biraz uzun tutmamın sebebi ise, İğdır ilinin ülkemizin en doğusunda bulunması ve ülke sınırları içerisinde gezilirken yol güzergâhında olmayışındandır. Tez okunduğunda en azından il ile ilgili genel bilgilere sahip olunması adına, ilin genel özellikleri ve ilin kültürel özellikleri üzerinde biraz fazla durulmuştur.

Caferî mezhebi ile ilgili ulaşabildiğim en geniş araştırma, İlyas ÜZÜM Bey’in doktora tezi olan, “*İnanç Esasları Açısından Türkiye’de Caferîlik*” adlı çalışmadır. Bunun yanında Marmara Üniversitesi İlahiyat Anabilim Dalı Din Sosyolojisi bölümünde Abdulkadir YELER Bey’in yapmış olduğu “*Türk Toplumunda Caferîler (İstanbul Halkalı Örneği)*” adlı sosyolojik bir araştırma mevcuttur. Bir de Erciyes Üniversitesinde yine din sosyolojisi bölümünde “*Dini Örf ve Adetleri Yönüyle Caferîlik*” çalışması yapılmıştır. Bu araştırmalardan ilki olan İlyas Bey’in doktora tezi Caferîleri inanç esasları açısından derinlemesine incelediğinden biz tezimizde inanç esaslarını, halk içerisinde nasıl anlaşıldığı ve uygulandığı yönüyle inceledik. İnanç esaslarıyla birlikte Caferîlerin ibadet ettikleri yerleri tanıtmaya çalıştık.

Son olarak ta bu bölgede liselerde görev yapan din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenlerine yönelik bir anket çalışması yaptık. Bu anket çalışmasında Caferîlerin inanç esaslarına veya örf adetlerine yönelik sorulara yer vermedik. Çünkü daha önce ismini zikrettiğimiz çalışmalarda bu konularla ilgili genel anketler yapılmıştı. Biz

anketimizde, daha ziyade din dersi adına bölgede verilen eğitim ve karşılaşılan zorluklar üzerinde araştırma yapmayı düşündük. Kendim de bu bölgede din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenliği yaptığımdan dolayı, din kültürü dersi müfredatındaki Caferî öğrencilere anlatılmasında zorluklar yaşanan konuları tespit ettim ve bu konularda öğretmenlerimize yönlendirmelerde bulundum. Bu yönlendirmeler, durumu ortaya koyduğu gibi, ileride bu bölgede görev yapacak öğretmen arkadaşlarımıza da yol gösterici olur ümidini taşıdım.

Tezimi, görev yaptığım süre içerisinde, Caferîlerin gerçekleştirdiği Muharrem ayı faaliyetlerinin resimleriyle ve Iğdır ilindeki Caferî camilerinin resimleriyle biraz canlandırmak istedim.

Bu tezi hazırlamamdaki nihai maksat, kendileriyle uzun bir süreyi birlikte geçirdiğim ve birçok şeyi paylaştığım sevgili Caferî kardeşlerimin doğru anlaşılmasını sağlamak ve karşılıklı olarak Ehl-i Sünnet ve Caferî mezheplerinin doğru veya yanlışlarını ortaya çıkarmaktan ziyade, onların ne düşündüklerini ve nasıl yaşadıklarını olduğu gibi yansıtmaktır.

Bu çalışmam esnasında yanlış anlaşılmaktan veya yanlış anlamış olmaktan Allah(c.c)'a sığınırım.

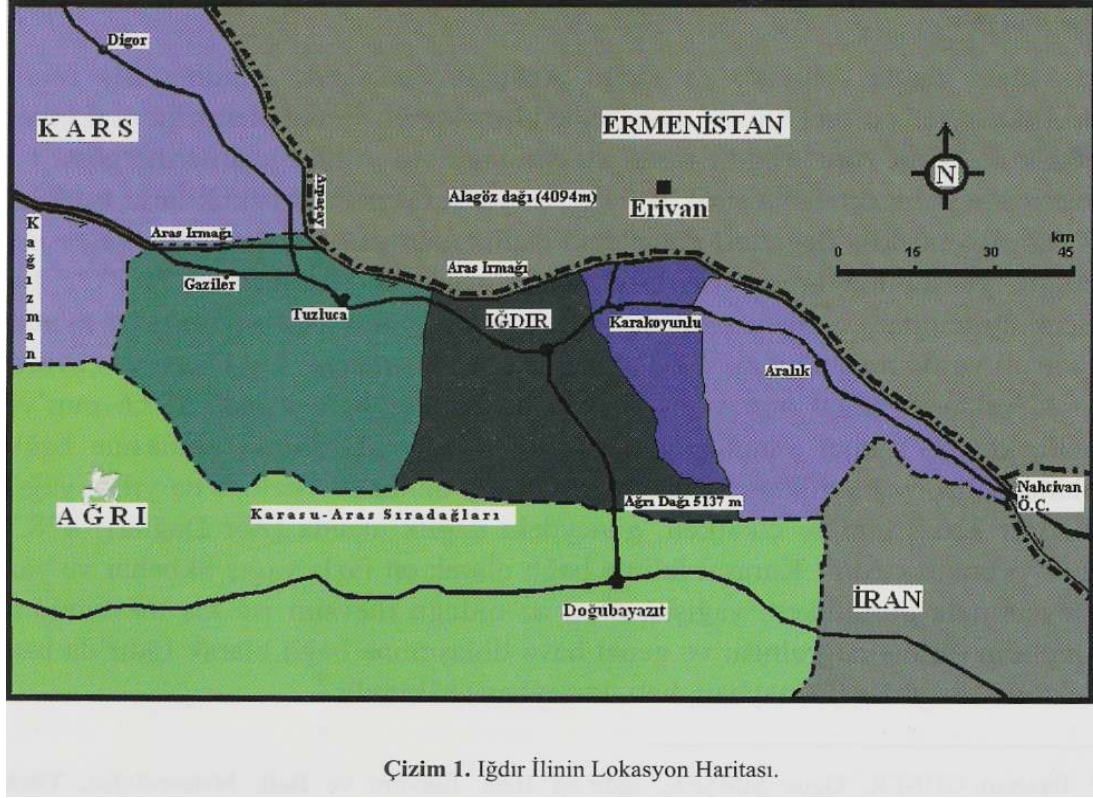
BİRİNCİ BÖLÜM İĞDIR

1.1 İLİN KONUMU, SINIRLARI VE BAŞLICA COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ

Iğdır ili, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Erzurum-Kars bölümünde yer almaktadır. Iğdır'ın bulunduğu alan, Aras Irmağı'nın içerisinde aktığı geniş çöküntü (depresyon) sahalarının, ülkemiz sınırları içerisinde bulunanların doğuda yer alanıdır. Bu çöküntü ovası Aras Irmağı tarafından iki eşit parçaya bölünmektedir. Bu parçaların sınırlarımız içerisinde kalan bölümüne Sürmeli Çukurluğu, Ermenistan sınırları içerisinde kalan bölümüne ise Sahat Çukurluğu adı verilmektedir. Sürmeli Çukurluğunda, Tuzluca Havzası, Iğdır Ovası ve Dil Ovası yer almaktadır. 3539 km² lik alan kaplayan Iğdır ilinin yaklaşık % 74'ü dağlık, %26'sı ise ovalık arazilerden oluşmaktadır. Depresyon alanının tabanını oluşturan Iğdır ovası, ortalama olarak 800-900 m'ler arası değişen yükselti değerine sahiptir. Aras Irmağı boyunca uzanan ova, Batı Iğdır, Doğu Iğdır ve Dil Ovalarından oluşmakta ve 922 km² alana sahip bulunmaktadır.

Iğdır'ın kuzey ve kuzeydoğusunda, Aras Irmağı ve bu ırmağın oluşturduğu Türkiye-Ermenistan sınırı vardır. Doğusunda; Türkiye-Nahcivan Özerk Cumhuriyeti (Azerbaycan) sınırı, Güneydoğusunda ise; Türkiye-İran sınırı yer almaktadır. Güneyinde yer alan Ağrı ili (Doğubayazıt ve Taşlıçay ilçeleri) ile olan sınırını, kabaca doğu-batı doğrultusunda uzanan ve Doğu Toroslar'ın doğudaki uzantısı olan Karasu-Aras sıradağları oluşturmaktadır. Bu dağlar doğuya doğru uzanırken aynı zamanda Yukarı Murat-Van Bölümü ile Erzurum-Kars Bölümü arasında da sınır oluşturmaktadır. Bu dağların doğuda, Ağrı volkanına kadar devam eden uzantısı üzerinde sırasıyla; Kızılcaziyaret Dağı (2887m.), Durak Dağı (2811m.), Zor Dağı (3196m.), Pamuk Dağı (2639m.) bulunmakta ve en doğu uçta ise Büyük Ağrı (5137m.) ve Küçük Ağrı (3896m.) volkanik dağları bulunmaktadır. Iğdır'ın batısında ise Aras Irmağı'na katılan Gaziler Deresi'nin batı bölümü, Kağızman İlçesi (Kars ili) ile olan sınırını oluşturmaktadır. (Güner, Şimşek, 1998:129)

Şekil 1. Iğdır İlinin lokasyon Haritası

Kaynak: Iğdır Kültürü, 2004, s.11.

Doğu Anadolu Bölgesi yüksek dağlar ve platoların bulunduğu bir bölge olmasına rağmen, Iğdır, bölgenin en alçak çöküntü alanını oluşturmaktadır. Sahip olduğu bu özelliği bulunduğu bölgeye göre; iklim, toprak ve bitki örtüsü gibi doğal çevre özellikleri bakımından oldukça değişik özellikler sergilemesine yol açmıştır.

Iğdır yöresi, Türkiye ve Doğu Anadolu ölçüsünde kendine has iklim özellikleriyle “yöresel klima” alanı içerisine girmektedir. Genel olarak karasal iklim etkisinde kalan yörede, Iğdır rasat istasyonunun 40 yıllık ölçümlerine göre, bu merkezde yıllık ortalama sıcaklık 11,6 °C, yıllık ortalama sıcaklık farkı ise 29,2 °C dir. Bu sıcaklık değerleri güneydeki dağlık alan ve Tuzluca ilçesine doğru, yükseltinin artmasıyla birlikte azalmaktadır (Tuzluca’da 11,1 °C). En sıcak ay Temmuz olurken en düşük sıcaklıkların görüldüğü ay ise Ocak ayıdır. Iğdır ili yurdumuzun en az yağış alan yöreleri arasındadır. Dil Ovası ve çevresi yılda yaklaşık

229,0 mm yağış alırken bu oran Iğdır ovasında 257,6 mm 'ye çıkmaktadır. Bunun yanı sıra güneyde ve batıda yükseltinin artmasına bağlı olarak yıllık yağış miktarı artmaktadır. Batıda bulunan Tuzluca'da yıllık yağış miktarı 326,2 mm'ye çıkarken, güneydeki dağlık alanda (Zor Dağları) 478,7 mm'yi bulmaktadır. **(Nişancı, 1979:111)** Karasal iklime bağlı olarak en fazla yağış ilkbahar ve yaz mevsiminde görülürken, yağışların en az olduğu mevsim ise kış mevsimidir. Dağların uzanış doğrultusu ve genel hava dolaşımına bağlı olarak Iğdır'da batı sektörlü rüzgârlar (Güneybatı, batı, kuzeybatı) hâkimdir. **(Güner,1992: 68)**

Iğdır ilinde genel olarak depresyon alanının alçak kesimlerinde yarı kurak iklim koşulları, yüksek kesimlerinde ise yarı nemli soğuk iklim koşulları hüküm sürer. Bu özelliklere bağlı olarak ağaç yetiştirme sınırlarının altında bulunan ve yarı kurak iklim şartlarının görüldüğü depresyon alanında bozkır bitki örtüsü (step vejetasyonu), yüksek kesimlerinde dağ stepi ve alpin çayırlar mevcuttur. Iğdır ili toprakları ekonomik anlamda orman zenginliğinden büyük ölçüde yoksundur. Sadece Büyük Ağrı ve Küçük Ağrı dağlarının kuzey yamaçlarında huş ağaçlarından oluşan küçük koruluklar bulunmaktadır.

Iğdır ilinin bulunduğu yöre, tarihi dönemler içerisinde çeşitli imparatorluklar ve devletlerarasında el değiştirmiştir. 1827 yılında Rus Çarlığı yöreyi yönetimi altına almış ise d, 1920 yılında Türk Ordusu tekrar anavatana kavuşmasını sağlayarak 93 yıl süren ayrılığa son vermiştir. Tarihi dönemlerde çeşitli devletlerin egemenliği altında kalmış olması nüfus sayısı ve nüfusun dağılışı üzerinde etkili olmuştur.

Iğdır, 1927 yılına kadar, Tuzluca ile eski sancak merkezi olan Bayazıt'a bağlı idi. Daha sonra Karaköse vilayeti kurulunca, Bayazıt vilayetinin adı Doğubayazıt olarak değiştirilmiş ve ilçe yönetim birimine dönüştürülerek, Iğdır ve Tuzluca ilçe yönetimleri ile birlikte Karaköse vilayetine bağlanmıştır. **(Alparslan, 1996:7)** 1934 yılında Iğdır ve Tuzluca, Karaköse'den alınarak, Kars vilayetine bağlanmış, yine aynı yıl Tuzluca kasabasının eski adı olan **“Kulp”** değiştirilerek, yörede kayatuzu yataklarının bulunmasından dolayı **“Tuzluca”** adı verilmiş ve Gaziler (Pernavut) nahiye merkezi haline gelmiştir. **(Şimşek, 2005: 36)**

Başköy nahiyesi 1 Nisan 1960 tarihine kadar Iğdır ilçesine bağlı iken bu tarihten sonra Aralık adıyla ilçe merkezine dönüştürülerek, Kars iline bağlanmıştır. 21247 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan ve 27 Mayıs 1992 tarih, 3806 sayılı kanunla, Iğdır il yönetim merkezine, yine aynı tarihte Karakoyunlu köyü ilçe yönetimine dönüştürülerek, Aralık, Tuzluca ve Karakoyunlu ilçelerinden oluşan Iğdır ülkemizin 76. İlini oluşturmuştur.

Iğdır ilinde temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Ovalık alanda tarımsal faaliyetler ağırlık kazanırken, güneyde ve batıda yer alan dağlık alanda hayvancılık faaliyeti temel geçim kaynağını oluşturmaktadır. Tarımsal faaliyet olarak tarla tarımı (buğday, şekerpancarı, yem bitkileri, pamuk, mısır, çeşitli sebzeler) ve meyvecilik (kayısı, elma, şeftali, kiraz) yapılmaktadır.

Tarım ve hayvancılıktan başka, diğer ekonomik faaliyetler henüz tam olarak gelişmemiştir. Üç ülkeye (Ermenistan, Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti, İran) sınırı olmasına rağmen sadece Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti ile olan sınır kapısı (Dilucu Sınır Kapısı) açıktır. Diğer sınır ülkeler ile olan sınır kapıları kapalı olduğundan sınır ticareti yeterince gelişmemiştir.

Sanayi faaliyetleri yok denecek kadar azdır. Sanayi tesisi olarak sayılan iki un fabrikası, bir bisküvi-çikolata fabrikası, bir tuğla fabrikası ve küçük kapasiteli atölye tipi sanayi tesisleri mevcuttur.

Karayolu ulaşımı ile çevreye bağlanan Iğdır'dan, günlük olarak ülkemizin belli başlı büyük kentlerine otobüs seferleri bulunmaktadır. Iğdır'ın bazı merkezlere olan uzaklığı ise; Kars'a 135 km, Ağrı'ya 150 km, Erzurum'a 280 km, İstanbul'a 1600 km, Ankara'ya 1200 km ve İzmir'e 1780 km, Tebriz'e 300 km, Nahçıvan'a 160 km, Erivan'a 60 km'dir. Ayrıca en yakın demiryolu ve hava yolu bağlantısı Kars ve Erzurum üzerinden sağlanmaktadır.

Şekil 2 Nahçıvan ve Ermenistan'a açılan sınır kapıları

Iğdır ilinde en önemli yer altı kaynağı tuzluca ilçe merkezinde bulunan kayatuzu yataklarıdır. 1980 yılında yapılan rezerv ölçümleri sonucunda 600 yıl yetecek kadar tuz rezervlerinin olduğu belirlenmiştir. Günlük olarak 60 ton kadar tuz üretimi yapabilen bu yataklardan yıllık tuz üretimi 15 000 ton civarındadır.

Gaziler çayı üzerinde kurulan Gaziler Hidroelektrik Santrali ile Çalpala köyünde bulunan Kiti Hidroelektrik Santralleri, Iğdır ilinde elektrik enerjisi üreten tesislerdir.

Iğdır'da en önemli doğal turistik varlıklar; Ağrı Dağı, Tuzluca ilçesi güneyinde yer alan yaylalar, kayatuzu mağaraları ve bu yöredeki akarsular ile bunların vadileridir. Tarihi turistik varlıkları ise çeşitli dönemlerden kalma kale, kule, kümbet, kervansaray ve diğer yapı kalıntıları ile ören yerleridir.

1.2 İLİN TARİHİ

“İyilik, yiğitlik, ululuk, büyüklük, bahadırılık” anlamında olan Iğdır kelimesi, Türk Oğuz Boyunun, 24 ana boyundan biridir.(Sümer, 1980:357) Aynı zamanda Oğuz Han'ın altı oğlundan en küçüğü olan Deniz Han'ın dört oğlundan en büyüğüdür. Iğdır ve kabilesi, Azerbaycan ve Aras bölgesine yerleşmişlerdir. (Çetinkaya, 1996:125,126)

Karakoyunluların da mensup olduğu bu boyun ilk başbuğu Iğdır Bey'dir. Anadolu ve Azerbaycan'da “Iğdır” şeklinde söylenir. Asıl söylenişi “İğdir” dir. Yöre ahalisi de “İydir” olarak telaffuz eder.

Iğdır ve çevresi, en geç M.Ö. 4000 bin yıldan beri yerleşim yeri olarak kullanıldığı ve tarih boyunca birçok kavimlerin medeniyet ve kültürlerine ev sahipliği yaptığı bilinmektedir.

Araştırmalar, bölgede ilk yerleşimin, paleolitik ve mezolitik devirlerden beri olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte Iğdır ovasında bulunan küçük taş aletlerle, çakmak taşından yapılmış aletler Yontma Taş Devri'nin bu bölgede de yaşandığına tanıklık etmektedir. Ayrıca, yörede neolitik devrin M.Ö. 4000 yıllarına kadar sürdüğü kabul edilmektedir (Kırzioğlu, 1953: 21).

1943 yılında yapılan araştırmalarda Aralık İlçesi'nde, Iğdır Merkez Yayı Köyü ve Karakoyunlu ilçesi, Gökçeli Köyü'nde, höyükler tespit edilmiştir. Aynı zamanda Revan (Erivan) Bölgesi'nde yapılan araştırmalarda da neolitik devre ait çeşitli belgeler bulunmuştur (**Kırzioğlu, 1953: 24**). Ancak yörede bugüne kadar henüz bir kazı yapılmadığından, bölgede yerleşim tarihinin başlangıcını tam olarak tespit etmek için gerekli bilgiler ortaya konamamıştır.

Yörenin sahip olduğu elverişli iklim, toprak, su ve sulama şartları yanında, Orta Asya'dan Anadolu'ya göçen kavimlerin geçiş yolları üzerinde bulunmasından dolayı, bölge için Neolitik devrin başlangıç tarihinin, Anadolu ve Mezopotamya için kabul edilen M.Ö. 6-7 bin yıllarına kadar uzanacağı tahmin edilebilir.

Yörenin ilk yerleşik kavmi M.Ö. 4000 yıllarında Orta Asya'dan gelip Azerbaycan ile Doğu Anadolu Bölgesine yerleştikleri tahmin edilen Hurriler'dir. Asyalılar ismiyle toplanan bu kavimler, Ön Asya ve Mısır'a göçmeden önce madenleri ve yazıyı keşfetmişlerdi (**Mansel, 1945:18,19**). Subaru'larla aynı topluluk olan Hurri'ler M.Ö. 3. bin yılda Doğu Anadolu'nun dağlık bölgelerinde, Aras boylarına kadar olan arazide ve Van Gölü civarında yaşıyorlardı (**Erzen, 1986: 18**). Hurri'ler kuzeyde Aras boyları, Sahat Çukuru (Iğdır; Revan Ovası) ile Zağros Dağları'ndan, Güneydoğu Anadolu ve Akdeniz'e kadar yayılmışlardı (**Erzen, 1986: 20**).

Hurriler, Asur ve Hattilerin saldırıları sonucu siyasi birliğini kaybederek Hatti Krallığı'nın egemenliği altına girmişler, M.Ö. 1200 yıllarında da Hatti Devleti'nin yıkılmasıyla birlikte tarih sahnesinden çekilmişlerdir. Hattilerin yıkılmasından sonra Doğu Anadolu'da birçok beyliğin ortaya çıktığı görülür. Bu beyliklerden biri de Van Gölü Bölgesinden, Fırat Nehri'ne kadar olan yüksek yaylalarda ortaya çıkan Urartulardır. Yukarı Ülke anlamına gelen Ur-Artu kelimesinin Akadlılar'dan Asurlular'a geçtiği ve Tevrat'ta bu devlete (Ararat) memleketlerine de Ararat ülkesi denildiği anlaşılmaktadır (**Kırzioğlu, 1953: 37**).

Asurlular I.Salmanasar zamanından beri Van Gölü kuzeyindeki yüksek dağlık bölgelere Urartu diyorlardı. Urartu Devleti'nin oluşumunda başkentleri Van Gölü'nün kuzey kesimindeki (Arzaşkun)şehri idi. Iğdır Bölgesi, Kral Menua(810-

785) zamanında Urartu devletine bağlanmıştır.(Kırzioğlu, 1953:41) Ağrı Dağı ile Aras Irmağı arasında varlığını sürdürmekte olan Erikuakhi Krallığı, Kral Menua tarafından fethedilerek Tuşpa Van merkeze bağlamıştır. Aras Irmağı boylarında şehir hayatının Urartulardan önce başladığını, Karakoyunlu İlçesi' yle Taşburun Nahiyesi arasında Çolegert dolaylarında Bulakbaşı ve Kazancı Köyleri'nde Kral Menua adına yazılmış Urartu kitabelerindeki şehir adlarından anlıyoruz (**Kırzioğlu, 1953: 50**).

Fakat Kafkaslardan gelen atlı-göçebe bir kavim olan Kimmerler, Urartu'ya tabi beylikleri vurarak Aras boylarına kadar inmişlerdi. 713 yılında Asur ordularına karşı savaşıyan Urartu ordusu, aynı zamanda kuzeyden gelen Kimmer akıncılarına karşı da, Aras boylarında da mücadele vermekteydi.

Kimmer akını ile arkasından gelen kollarının sıkıştırmasıyla bütün Kür ve Aşağı Aras boyları tamamıyla Urartuların elinden çıkmış oldu. III. Sarduri'nin oğlu III. Rusa ile(610-585) Urartu Devleti sona ermiştir.

M.Ö. 650 yılında bütün kudret ve güçlerini kaybeden Kimmerler, M.Ö. 633 yılında Medler'in saldırısına uğrayarak dağıldılar. Bu tarihlerden sonra kuzeydoğu Anadolu, Azerbaycan, Aras boyları ve Iğdır Bölgesi'nde kalanlar siyasi bir güç olmaktan çıkarak bölge ahalisi olarak yaşamlarını devam ettirmişlerdir. Türk olan Kimmerler, Bulgar Türklerinin de cediti olarak kabul edilmektedir.

Kimmerler'i Kafkasların güneyine kaçıratan Sakalar; Güneybatı Asya'da Hazar Denizi'nin doğu kısmında, Aral Gölü, Fergana ve Kaşgar'a kadar olan bir alanda yaşıyorlardı. Atlı göçebe ve fatih bir kavim olan Saka (İskitler) ların büyük kısmının Türk soyundan geldiği bilinmektedir. Atlı-göçebe ve yaylak- kışlak hayatı yaşayan Sakalar Kafkaslardan çıkıp Anadolu' ya geldiklerinde Urartular zamanından beri görülen Aras Boylarındaki küçük yerli krallıkları ortadan kaldırıp; Gence, Karabağ, Ağrı Dağı etrafı (Iğdır Ovası ve Doğu Beyazıt) Orta Aras Havzası ve Gökçe Göl çevrelerine yerleştiler. Bingöl' den Nahçıvan' a kadar uzanan Aras Boyunun Pasinler ve Revan Ovasının halk arasında söylenen (Sahat Çukura) gibi yer adlarının tamamı bu bölgede yerleşmiş olan Sakalardan kalmadır.

Sakalar'ın dağılması sonucu Med'ler, İran'ın doğusundan Güney Azerbaycan ile Iğdır ve çevresini de kapsayan Doğu Anadolu'nun bir bölümüne kadar hâkimiyetlerini yaymışlardır. Kısa bir süre bölgeye hâkim olan Med'ler M.Ö.550 yılında, Pers Kralı II. Kurus'a mağlup olup hâkimiyetleri sona ermiştir. Bu tarihten sonra Med'ler Persler' e bağlı olarak yaşamışlardır.

Daha sonra bölgenin hâkimiyetini Türk soyundan gelen Arsaklıların ele geçirdiği görülmektedir. Sasaniler devrine kadar 336 yıl daha devam eden Arsaklıların bu hâkimiyetleri Romalıların Türk ülkelerine yayılmasına set çekmiştir. Arsaklı Devleti'nin hâkimiyetine Sasaniler son vermiştir.

İranlılar ile Bizanslıların uzun süren savaşları iki devleti de zayıflattığı gibi Anadolu'yu viraneye çevirmiş ve bu bölgede yaşayan insan nüfusunu da azaltmıştır. Özellikle 629 yılında baş gösteren büyük bir veba salgını birçok yeri tamamen ıssıztırmıştı.

Emeviler zamanında Hazar Türkleri, Doğu Anadolu'dan Azerbaycan' a kadar ilerlemiş olan Arapları yaptıkları kuvvetli akınlar ile güneye kadar sürerek, Sürmeli Çukuru ve bölgesi ile Doğu Anadolu' ya hâkim olmuşlardır. Emevi saltanatına son veren Ebu Müslimi Horasani'ye, bölgede yaşayan Hazar Türklerinin büyük desteği olmuştur.

Araplar, Sürmeli Çukuru Bölgesi' ne geldiği zaman bölge halkı kuzey Türklerinin (Sabir, Hazar, Bulgar, Boroç Oğlu) şiveleri ile konuşuyorlardı. Yer adlarının da büyük ölçüde eskiden buralara hâkim olan Hazarlar, Sabirler ve diğer Türk kavimlerinden kaldığı görülmektedir. (Togan, 1981:173)

Araplardan sonra uzun bir süre Bizans toprağı olan Sahat çukuru (Iğdır ve havalisi) Selçuklular' ın eline geçti. Bu bölgede yaşayan Türkler Hristiyan, Arap, Bizans ve Fars kültürleri arasında bunalmış durumda idiler. Büyük çoğunlu oluşturan Türkler altı asra yakın bir süre bu baskın kültür sahibi güçlerin arasında yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmışlardır. Selçuklular' ın gelişi ile bu Türk varlığı yeniden canlanmış, İslam dinini kabul ederek yeni gelen Türk kavimleri ile

kaynaşmıştır. Ancak bir kısmı Hristiyan dininde kalmaya devam etmiştir. Bunlar genellikle Kıpçak Türkleridir. (Çetinkaya, 1996: 54)

Yine Selçukluların 1071 Malazgirt Zaferinden önce, 1064 yılında Sürmeli Çukuru'ndan Ani'ye kadar olan bölgeyi fethettikleri Selçukluların resmi tarihi olan "Ahbar Üd-Devlet İs-Selçukiyye"de ayrıntılı bir biçimde anlatılmaktadır (Hüseyni, 1993:24,25)

1131 yılından sonra Bitlis ve Erzen Emirleri Dilmaç Oğullarından olan ve merkezi Ahlat olan Ermen Şahlar, Sürmeli Çukuru ile birlikte Kars ve Kağızman Bölgeleri'ni de ele geçirip bu bölgelerde kendilerine bağlı bir emirlik kurdular (Kırzioğlu, 1953:384). Kars İli'nde ele geçen kitabelerden de İslam kaynaklarından Erzurum ve Ahlat emirliklerinden ayrı olarak Kars Emirliği ve Sürmeli Emirliği'nden bahsediliyor. Kars ve Sürmeli Şehirlerindeki bu küçük emirliklerin Ani'nin bir yıl süren kuşatması ve alınışı sırasında Emir Fadlun'a yardım eden Dilmaçlılar/Ermen Şahlar kolundan olan Türkmen beyleri tarafından kurulduğu sanılıyor. (Kırzioğlu, 1953:386)

1207 yılında 7 yıl kuşatmadan sonra Kars, Ani ve Divin Gürcü Kıpçakların eline geçmiş. 1064 yılında Selçuklu ülkesine katılan şehir 140 yıl sonra yeniden Hristiyanların hâkim olmasına karşın Sürmeli Çukuru/Sürmeli Emirliği Müslüman emirler idaresinde emirliğine devam etmiştir.

Celaledin Harzemşah 1225 yılında Sürmeli Çukuru bölgesine girdiği zaman, Pasinler aşağısındaki bütün Aras boyu ile Kağızman Deresi, Sürmeli Çukuru ve Arasın solundaki Serdarabat ovasına kadar yayılan Sürmeli Emirliğinin başında Şerafeddin Azdera ile Hüsametdin Hızır bulunuyordu.

Osmanlı İmparatorluğu'nu kuracak olan Oğuzların Kayı boyu yıllarca Sürmeli Çukuru'nda kalmışlardır. Kayıların Beyi olan Süleyman Şah, Fırat Nehri'ni geçerken suya kapılıp boğulur. Süleyman Şah'ın dört oğlundan Songur-Tigin ve Gündoğdu kendilerine uyan kavimleri ile geri dönüp İran'a gitmişlerdir (Geyikoğlu, 1998:41,42). Ertuğrul Bey ve kardeşi Dündar Bey ise geri dönmeyerek 400 çadırılık

konar-göçer ahalisi ile Sürmeli Çukurunda uzun süre yaşadıkdan sonra batıya doğru ilerleyerek Karadağ, Söğüt ve Domanıç civarına yerleşmişlerdir.

Iğdır Ovasını da içine alan Sahat Çukuru ve bölgesi 1238-1256 yılları arasında Cengizlilerin, 1256-1355 yılları arasında da İlhanlıların hâkimiyeti altında kalmış ve bu dönemlerde bölgede Türk yerleşimi oldukça güçlenmiştir. İlhanlılar zamanında Sürmeli Çukur bölgesi huzur, sükûn ve barış içinde yaşamıştır. (Çetinkaya, 1996: 69)

Karakoyunlular, Kara Yusuf un 1406 yılında Nahçıvan yakınlarında Timur'a karşı ilk zaferi kazanması ile 1469 yılına kadar 63 yıl boyunca Iğdır, Kars, Ardahan bölgesine hâkim olmuşlardır. Karakoyunlu Devletini bu zaferden sonra yeniden kuran Kara Yusuf'tan sonra, sıra ile iki oğlu Kara İskender (1420-1438) ile Cihan Şah (1438-1467) tahta geçmişlerdir. Cihan Şah'ın 1467 yılında ki Akkoyunlu savaşında öldürülmesi üzerine yerine geçen oğlu Hasan Ali'nin de (1467-1469), 1469 yılında Hamedan da öldürülmesi sonucu Karakoyunlu Devleti tarih sahnesinden silinmiştir.

1583 yılına kadar Osmanlı ve Sefaviler arasında çok kanlı savaşlar cereyan etmiştir. 1583 te Kuba Ovası'nda yapılan savaşta Sefaviler'in yenilmesi üzerine, Güney Kafkasya topraklarında Osmanlı hâkimiyeti kurulmuş oluyordu. Böylece Aras Nehri'nin kuzeyinde Nahçıvan ve Karabağ'ın bir kısmı hariç Sefaviler'in toprağı kalmamıştı. Sahat Çukuruna giren Osmanlı Ferhat Paşa, savaş yapmadan Revan'ı aldı. Bölge yoğun bir Türk nüfusu barındırmasından dolayı her iki devlet tarafından da önemseniyordu. Zaman zaman Osmanlı ve Sefaviler arasında el değiştiren Sürmeli Çukuru Bölgesi'nde her iki devlet de bölge ahalisinin huzur ve refahı için gayret sarf etmişlerdir. Ağustos 1583 yılında Revan'ın fethi ile Iğdır Ovası da fiilen Osmanlı Devleti'ne katılmış oluyordu.

Osmanlı Devletinin ele geçirdiğı toprakları geri almak için fırsat kollayan Sefavi Hükümdarı Şah Abbas, 1603 yılında Osmanlıların elinde bulunan Tebriz'e hücum etti. Çetin bir savaştan sonra Tebriz Sefavilerin eline geçti. Tebrizin düşmesi ile Hoy, Selmas, Meraga, Culfa, Ordubat, Cevanşir ve Nahçıvan kaleleri de Sefaviler'in eline geçti bu zaferi pekiştirmek isteyen Şah Abbas, Aras Nehri'nin

Kuzey Batısı'nı takip ederek 15 Kasım 1603 de Revan'ı (Erivan) kuşattı. 8 Haziran 1604 yılında Revan, Sefavilerin eline geçti. Böylece Sürmeli Çukuru da tekrar Sefavilere geçti (**Uzunçarşılı, 1988: 65**). Bölgede 9 yıl süren savaşıardan sonra 20 Kasım 1612 yılında Osmanlılar ile Sefaviler arasında İstanbul'da yapılan anlaşmada Sa'ad Çukuru (İğdır Ovası), Nahçıvan, Karabağ, Güney ve Kuzey Azerbaycan'ın tamamı Sefavilere bırakıldı (**Öztuna, 1974:184**).

Safeviler ile bu sonu gelmez savaşıara bir son vermek isteyen IV. Murat 1635 yılında İran seferine çıkarak Revan önlerine geldi. Bölgeyi aldıysa da hastalanıp geri dönünce, Sefaviler bu bölgeye tekrar hâkim oldular. Bu şekilde bölge birkaç defa daha el değıştirdi.

Osmanlılar 1734 yılında Aralık, İğdır, Sürmeli adlı nahiyeleri Revan Vilayeti'ne bağlamışlardı. 1734 yılında tekrar Sefaviler'in eline geçen Revan'a Nadir Şah, Turgutlu Boyu'ndan bir beyi, han olarak tayin etmişti. Nadir Şah'ın ortaya çıkması ile İran yeniden toparlanmış ve Sefaviler Nadir Şah ile birlikte kaybettikleri toprakları tekrar kazanarak sınırların Derbent'e kadar genişletmişlerdi. (Nadir Şah'ın ölümü üzerine Turgutlu Revan Hanlığı bağımsızlığını ilan etmiş ve Sürmeli Çukuru'nda hâkim olan bu hanlık 1828 yılına kadar buraların hâkimi olmuştur). Bu dönem içerisinde bugünkü İğdır ili toprakları Erivan Hanlığı'na bağılı bir sancak olarak kalmıştır.

Ruslar, 1 Ekim 1827 günü Erivan'ı işgal ettiler. İranlılar ile Ruslar arasında 1 Şubat 1828 yılında yapılan anlaşma ile Erivan Ruslara terk edildi. Revan Hanlığı'nı yıkan Ruslar, topraklarla Sürmeli (Karakale) kalesini düşürüp yıktılar. Sonra bölgeyi Erivan Vilayeti'ne bağladılar. 1828 Mart ayında, Rus Çarının özel fermanı ile Erivan, Nahçıvan ile birleştirilerek Ermeni Eyaleti olarak ilan edildi. 1850 yılında yeni bir idari değışme ile Erivan, Nahçıvan, Gümrü, Yeni Beyazıt ve Ordubat kazalarından mürekkep askeri bir valinin yönetiminde vilayet haline getirilmiştir.

Tamamen bir Türk şehri olan Erivan'ın, 1828 yılından beri Türk nüfustan arındırılması siyasetine rağmen, 1897 de Ruslarca yapılan ve hiç de tarafsız olmayan nüfus sayımında bile, %52 si Türk ahalisi idi. Rusların dünyanın birçok yerinde

Ermenileri getirip yerleştirmelerine rağmen 1897 de Ermeni nşfusu ancak %37 kadardı.**(Çetinkaya, 1996:92,93)**

1828-29 Osmanlı Rus savaşında Kars'a kadar olan bölge Rus istilasına uğramıştı. Ancak dönemin siyasi ve askeri yapısı gereği Ruslar daha fazla ileri gidemediler. 14 Eylül 1829 'da imzalanan Edirne anlaşması gereği, bölgede işgal etmiş oldukları Kars ve Erzurum başta olmak üzere birçok yeri boşaltmak zorunda kalmışlardır. Ancak, harp sırasında imzalanan Türkmen Çayı anlaşması (18 Şubat 1828) ile birlikte Aras Nehri'nin kuzeyi, Erivan (İrevan) ve Nahçıvan Hanlıkları Rusya'ya terk edilmiştir.

Ruslar, sıcak denizlere inme politikası gereği, meşhur 1877-78 Osmanlı - Rus Savaşı (93 Harbi)'ni başlattılar. Osmanlı Devleti bütün gücünü kullanarak, bu saldırılara karşı koymaya çalışıyordu. Balkanlardaki Rus saldırılarına, Osman Paşanın dirayetli komutanlığı ile direnmeye çalışırken, Doğu cephesinde ise Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın destanlaşan mücadelesi ile karşı koyuyordu. Ancak bütün direnmelere karşın, Rusları durdurmak çok güçtü.

Osmanlı Devleti'nin bu harpte büyük oranda toprak ve nüfuz kaybetmesi, bölgede hayati çıkarları olan İngiltere başta olmak üzere, diğer Avrupa devletlerini harekete geçirdi. Onların baskısının tesiri ile Ruslar görüşme masasına oturdular. Görüşmeler neticesinde 3 Mart 1878 tarihinde çok ağır şartlar taşıyan "Ayestefanos Barışı" imzalandı.**(Kurat, 1970: 85)**

Bu anlaşmanın 19. maddesine göre; Osmanlı Devleti harp tazminatının bir kısmına karşılık olarak, Ardahan, Kars, Batum ve Beyazıt vilayetleri ile Dobruca'yı Ruslara terk etmeyi kabul etti. Dolayısı ile bu tarihten sonra İğdır ve havalisi Rus idaresine girmiş oldu.

Bu arada Ayestafanos görüşmeleri devam ederken, Ermeniler adına bir heyet, Rusların Şark masası başkanı ve görüşme heyetinin başı olan İğnatyef'e müracaat ederek "Doğu Anadolu'da Ermenilerin bulunduğu sahanın, Rusya'nın himayesi altına alınmasını" istemişti. Böylece bu anlaşmanın 16. maddesi "Osmanlı Devleti Doğu

Anadolu'da meskûn bulunan Ermenilere bir takım ıslahatlar yapmayı ve onları yerli aşiretlere karşı korumayı kabul eder" şeklinde düzenlenmiştir.

Böylece, Rusya, Ermeni meselesini ilk defa gündeme getirmiş ve siyasi bir problem olarak, Ayestefanos antlaşması ile de kabul edilmiş oluyordu. Bu durum, bölgede çıkarları olan İngiltere'nin de harekete geçmesine yol açmıştır. Onlar da bir kısım Ermeni'yi ileride kullanmak için desteklemeye başlayacaklardır.

Eylül 1920 tarihine kadar pek çok defa Ermeniler ile çatışmalar olmuş özellikle bu bölgede savaşı 11. ve 12. Kafkas tümenleri Kağızman (Ortakale), Tuzluca (Kulp), Iğdır Bölgeleri'nde de çeşitli zamanlarda taarruzlar yaparak Tuzluca'yı işgal ettiler. Bu taarruzlardan maksat özellikle Oltu Bölgesi'nde bulunan Ermeni kuvvetlerini doğuya doğru sürerek Sarıkamış, Kars ve çevresinin alınarak eski sınıra kadar olan araziyi kurtarmaktı.

27/28 Eylül 1920'de büyük millet meclisi ve doğu cephesi komutanlığının ortaklaşa kararı ile büyük bir taarruz yapılacak ve doğu bölgemiz Ermenilerden kurtarılacaktı. Bunda batı cephesinde Yunan ilerlemesinin devam etmesi Yunan işgal birliklerinin Afyon-Uşak bölgelerinden daha içerilere kadar ilerleyerek Sakarya'ya yaklaşmalarını önlemek ve batı cephesini kuvvetlendirmek ile Bolşevik Rusların Gürcistan ve Ermenistan'ı tehdit etmeleri bu cephede bir an önce misak-ı milli hudutlarına ulaşılmasını zorunlu kılıyordu.

28 Eylül'de taarruza geçen Türk ordusu, 28/29 Eylül günü Sarıkamış'ı kurtararak Kars'a doğru ilerlemeye başlamıştı. Aynı zamanda cephenin sağ kanadında; Iğdır Bölgesi'nde Iğdır bahçelerinde bulunan Ermenilerle sıkı temas ve ateş muharebesi, Iğdır güneyinde bulunan Hoşhaber ve Kamışlı istikametlerinde ise keşif faaliyetleri yapılmaktaydı.

Ermeni kuvvetlerinin mütareke ve silah bırakma isteği kabul edilerek 26 Kasım 1920 de Gümrü'de barış görüşmelerine başlandı ve 2/3 Aralık 1920'de Gümrü antlaşma imza edildi. Bu antlaşma ile tespit edilen hudut hattı; sonradan Moskova ve Kars Antlaşmaları ile de tescil edilerek şimdiki Türkiye Cumhuriyeti ile kuzeydoğu komşuları Gürcistan, Ermenistan ve Nahcivan hudut hattıdır. Bu hududa göre

Misak-ı Milli'nin Türk topraklarına kavuşmasını lüzumlu gördüğü Kars Sancağı, artık anavatana kavuştuğu gibi; Rus-İran Harbi (1828) ile İran'dan Rusya'ya geçen ve iki yıldan beri (1919-1920) Ermeni İşgali altında kalan Iğdır, Tuzluca (Kulp), ilçeler de, Kars ilinin iki ilçesi olarak Türk ülkesine katılmıştı.

1.3 İLİN TAŞINMAZ MADDİ KÜLTÜR VARLIKLARI

Iğdır ilinde görev yaptığımız 6 sene içerisinde, Iğdır ilinin maddi ve manevi kültürünü, hem yayınlanan belediye yayınlarından takip ettik hem de bizzat maddi kültür öğeleri arasında sayabileceğimiz yerleşim yerlerini ve tarihi yapılarını gezerek haklarında bilgi sahibi olduk.

Bu bölümü oluştururken de, aldığımız notlardan ve belediyenin bastırdığı tanıtım broşürlerinden istifade ettik.

1.3.1 Prehistorik Yerleşim Yerleri

Özellikle kerpiçten yapılmış binaların zamanla yıkılmasından meydana gelen tepeciklere höyük denir. Genellikle höyükler ile Kurganlar (Tümülüs) birbirine karıştırılır. Höyükler şehir harabelerinden oluşmuş tepelerdir. Kurganlar ise, üstü toprak örtülü mezarlardır. (Buyruk, 2006: 88)

Iğdır ili ve civarında bulunan prehistorik yerleşim yerleri şunlardır:

- *Karaçomak Tepesi Yerleşmesi*; Iğdır'ın 24 km güneyinde bulunan Karaçomak köyünün yaklaşık 5-6 km batısında, güney doğuda derin bir vadi ve kuru bir çay yatağına bakan meyilli bir tepe üzerine kuruludur. Hangi uygarlık zamanında kullanıldığı bilinmeyen bu yerleşimden tarihi kaynaklarda bahsedilmez. (Buyruk, 2006: 88)

- *Kamışlı Köyü Yerleşmeleri*; Tuzluca ilçesinin 6-7 Km. güneydoğusunda bulunan Kamışlı köyünde bulunan bu yerleşmeleri hangi uygarlıkların kullandıkları bilinmemektedir. Kaynaklarda köy ve yerleşmeleri geçmemektedir. Kamışlı köyü ve çevresinde yapılan yüzey araştırmalarında büyüklü küçüklü 6 yerleşme tespit edilmiştir. (Buyruk, 2006: 90)

- *Üçkaya Köyü Yerleşmeleri*; Tuzluca' nın 11 Km güneyinde bulunan Üçkaya köyünün yaklaşık 34 Km. kuzeybatısında köy ile kalenin bulunduğu tepe arasında bulunmaktadır. **(Buyruk, 2006: 91)**

Daha önceleri varlığı bilinmeyen yerleşimin kimler tarafından kullanıldığı bilinmemektedir.

-*Karakoyunlu Abbasın Düzü Yerleşmeleri*; Iğdır'ın 7 Km kuzeyinde bulunan Melekli'nin 3 km. doğusunda yer alan yerleşmede kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu taş sıraları görülmektedir. Bu taş sıralarının arasında ve üst kısmında kalan geniş düzlükte yerleşme izlerine rastlanmaktadır. Yerleşmenin kuzeydoğusunda mezarlık alanı bulunmaktadır. Mezarlık alanında yoğun bir şekilde kaçak kazı yapılmıştır. Yerleşmede ve mezarlık alanında elde edilen keramik verileri Erken Demir Çağı'na aittir. **(Buyruk, 2006: 90)**

-*Iğdır Ülkü Tepe Höyüğü*; Iğdır il merkezinin yaklaşık 7-8 km doğusunda Melekli kasabası ile, Iğdır Yeni Mahalle arasında yer almaktadır. Tepenin üzerinde ve yamaçlarında bol miktarda ilk Tunç Çağı özelliği gösteren keramikler mevcuttur. **(Buyruk, 2006: 90)**

-*Yaycı Köyü Höyüğü*; Iğdır il merkezinin yaklaşık 8 km. batısında bulunan Yaycı köyünün güneydoğusunda yer almaktadır. Yöre halkınca "Taze Kent" olarak isimlendirilen höyük yerleşimi, geniş bir alanı kaplamaktadır. **(Buyruk, 2006: 92)**

-*Melekli Kültepe Höyüğü*; Iğdır şehir merkezinin yaklaşık 7 km. kuzeyinde, Melekli kasabasının kuzeydoğusunda yer almaktadır. Yöre halkınca Kültepe diye adlandırılan höyük, Ağrı Dağı'nın ovaya akan lavlarının oluşturduğu bir tepe üzerinde yer almaktadır.

Bölgede yapılan araştırmalarda M.Ö.'lere ait bir takım buluntular ele geçmiştir. Tepe üzerinde geniş bir alana yayılan höyükte günümüze kadar ulaşabilen bazı temel izleri mevcuttur. **(Çetinkaya, 1996:237)**

- *Gökçeli Köyü Höyüğü*; Karakoyunlu ilçe merkezinin yaklaşık 5,5 km. kuzeyinde, Gökçeli köyünün güney sınırları içerisinde yer almaktadır. Yöre halkınca

"Tepe" diye adlandırılan höyük yerleşimi oldukça geniş bir araziye yayılmıştır. **(Buyruk, 2006: 94)**

- *Gaziler Küllütepe Höyüğü*; Tuzluca ilçe merkezinin 27 km. batısında Gaziler köyü sınırları içerisinde Iğdır-Erzurum karayolunun hemen yanında bulunmaktadır. Karayolundan yaklaşık 30-40 metre yükseklikte bulunan tepenin, bir kısmı bugün tarla olarak kullanılmaktadır. Höyükte ilk Tunç Çağı ve Orta Çağ özelliği gösteren keramikler bulunmuştur. **(Buyruk, 2006: 94)**

-*Gaziler Kültepe Höyüğü*; Iğdır şehir merkezinin 25 km. batısında, Iğdır Karakalesi'nin güneyinde, kanyonun altında bulunmaktadır.

Mağaralar kaya kütesine oyulmak suretiyle yapılmıştır. İnşa tarihi kesin olarak bilinmeyen bu mağara yerleşimlerinin tarihi kaynaklarda da ismi geçmez.

-*Karakale Kaya Odaları*; Iğdır il merkezinin 7 km doğusunda bulunan Erhacı köyünün kuzeyinde yer almaktadır. Tortul kaya kütesine oyulmak sureti ile yapılmıştır.

Halk arasında kutsal mağara olarak bilinen, önünde kurbanlar kesilen ve dileklerin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini öğrenmek için duvarlarına taş yapıştırılmaya çalışılan kaya odası, yerden yaklaşık 1 metre yüksekliktedir. **(Buyruk, 2006: 96)**

-*Erhacı Köyü Kaya Odaları*; Iğdır il merkezi' nin yaklaşık 35 km. güneybatısında yer alan Kızılkule köyünün batı tarafında bulunmaktadır.

Sert kayaya oyulmak suretiyle yapılmış olan bu mağara yerleşiminin kaynaklarda adı geçmemekle birlikte, inşa tarihi de bilinmiyor.

- *Asmaköy Kaya Odaları*; Iğdır il merkezinin yaklaşık 31 km. güneyinde yer alan Asma köyünün hemen güneybatı üstündeki köye hâkim kayalıklar üzerinde yer almaktadırlar.

Tarihi kaynaklarda varlığından söz edilmeyen bu mağara yerleşim grubunun hangi devirlerde yapıldığı bilinmemektedir.

-*Kervansaray Köyü Kaya Odaları*; Iğdır şehir merkezinin yaklaşık 34 km. güneyinde, Iğdır Kervansarayının kuzeydoğusunda, Kervansaray köyünün oturduğu düzlük alanın Kervansaraya bakan vadisinde yer almaktadır. **(Buyruk, 2006: 99)**

-*Köroğlu Kayası Kaya Odaları*; Tuzluca ilçe merkezinin yaklaşık 10 km. güneyinde bulunan Tekaltı Köyü ile Göktaş Köyü' nün arasında yer almaktadır. **(Buyruk, 2006: 100)**

-*Aşağı Aktaş Köyü Kaya Odası*; Tuzluca ilçesinin 22 km batısında bulunan Yukarı Aktaş köyünde, köye de adını veren beyaz bir kaya kütesine oyulmak suretiyle yapılmıştır. **(Buyruk, 2006: 100)**

1.3.2 Kaleler

En son yapılan araştırmalar göstermiştir ki Iğdır ili kale bakımından oldukça zengindir. Bunlardan bir kısmı tarihi kaynaklarda kendine yer bulmuştur. Tarihi kaynaklarda adlarına rastlanmayan kaleler daha çok dağlık alanlarda yoğunlaşmışlardır. Söz konusu kalelerden bir kaç ile ilgili bilgi verip diğerlerini ismen zikredeceğiz. Ağrı dağı eteklerinde birbirinden takriben 12-13 km aralı iki kale bulunmaktadır.

Melekli beldesinin dağlık kısmında da kale kalıntıları mevcuttur. Yine aynı beldenin sınırları dâhilinde şehir merkezine 7 km mesafede belde sakinlerinin Kasımın Tığı diye adlandırdıkları bir başka kale vardır. Bu kalenin paralelinde örgülü tepe kalesi diye adlandırılan bir kale yıkıntısına rastlanmaktadır.

Ağrı dağının batı eteklerinde, yöre halkının sonradan Ata Tepe kalesi olarak adlandırdıkları bir kale daha mevcuttur. Caf kalesi, Iğdır-Doğubayazıt karayolu üzerinde bulunmaktadır. İrili ufaklı diğer kaleler arasında Suveren kalesi, Kervansaray kalesi, Kızılkule kalesi, Güngörmez kalesi, Aliköçek kalesi, Aktaş kalesi, Sürmeli köyündeki kale, Gazilerdeki Kız kalesi, Alçalı kalesi, Yüceotağ kalesi, Demirsıkan kalesi, Galaça kalesi, Kandilli kalesi, Şedik kalesi, Âşık Hüseyin köyü kalesi, Aslanlı kalesi, Gedikli kalesi, Katırlı kalesi, Ekerek kalesi, Yağlı kale, Zarifhane kalesi sayılabilir. Bunlar ipek yolu güzergâhında bulunan savunma amaçlı

kale ve kulelerdir. Bunlara, Korğan, Gül Ahmet, Doğanyurt, Aliköse, Güngörmez köylerinde kalıntıları bulunan kalelerde ilave edilebilir.

Şimdi bu isimleri geçen kalelerden bazıları hakkında biraz bilgi verelim. Bu kalelerin ayakta kalabilen bazıları şunlardır:

-İğdır Kalesi (Korhan Kalesi); İğdır şehir merkezinin 36 km. doğusunda, Ağrı Dağı'nın kuzey yamacında bölgeye hâkim bir tepe üzerinde yer almaktadır.

Kalenin ilk yapım evresi ve hangi uygarlık zamanında yapıldığı bilinmiyor. Ancak kalenin varlığının 1064 yılından öncesine dayandığı, bu tarihte Büyük Selçuklular tarafından fethedildiği bilinmektedir. **(Kırzioğlu, 1953:332-333)**

-Karakale (Sürmeli Kalesi); İğdır il merkezinin 25 km. batısında, Tuzluca-İğdır arasında, Aras Irmağı'nın güneyinde, bugünkü İğdır Tuzluca karayolunun Tuzluca istikametinde sağda, ovaya hâkim bir tepelik üzerinde yer almaktadır. Sürmeli Kalesi'ni kimlerin, hangi tarihte yaptırdığı bilinmemektedir. Ancak kalenin 1064 yılından önce var olduğu ve bu tarihte Büyük Selçuklular tarafından fethedildiğini biliyoruz. **(Kırzioğlu, 1953:124)**

-Karakoyunlu İlçesi Kaleleri; Karakoyunlu ilçe merkezinin yaklaşık 2 km. kuzey doğu yönünde, Ağrı Dağı'nın kuzey tarafında, Ağrı Dağı'ndan akan lavların oluşturduğu ovaya hâkim iki tepenin üzerinde yer alır. Kalelerin hangi uygarlıklar zamanında ve kimler tarafından yaptırıldıkları bilinmemektedir.

I.Kale: İkinci kalenin kuzey batısındaki tepenin üzerinde yer almaktadır. Bu kaleden günümüze temel izlerinden ve bir iki kaya çanağından başka pek bir şey ulaşamamıştır. Yaklaşık 90x35 m. boyutlarında bir alana kurulduğu anlaşılan kalede, muntazam ve iri siyah taşlardan çeşitli ebatlarda temel izlerini görebilmek mümkündür.

II. Kale: Birinci kalenin güney doğusunda, ovaya hâkim bir tepenin üzerinde yer almaktadır. Bu kale de, birinci kale gibi yıkıma uğratılmasına rağmen, sur duvarları ve yerleşim izleriyle birinci kaleye oranla daha belirgin bir durumdadır.

-*Köroğlu Kalesi*; Tuzluca İlçesi'nin yaklaşık 27 km. batısındaki Gaziler köyünün yaklaşık 10 km. güneyinde, Rağbet mezarının hemen üst tarafında yüksek ve sarp kayalık bir tepe üzerinde inşa edilmiştir.

1.3.3 Camiler

Iğdır ilinde çok fazla tarihi camii bulunmamaktadır. Tarihi olarak nitelendirebileceğimiz birkaç camisi bulunmakla birlikte onların da tarihi bir iki asır öncesine dayanmaktadır. Bu camilerden ikisi şunlardır:

-*Asma Köyü Camii*; Iğdır il merkezinin yaklaşık 31 km. güneyinde, Asma köyünde, köy içerisinde yer alan caminin kitabesi yoktur ve kimler tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir.

Tarihi kaynaklarda ismine değinilmeyen caminin, ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. Ancak, köyün güney-doğusunda yer alan mağara yerleşimi ile büyük bir benzerlik gösteren caminin, sonraki devirlerde bir mezar yapısı veya mağara yerleşiminden camiye dönüştürüldüğü tahmin edilmektedir. **(Buyruk, 2006: 205)**

-*Aralık Ortaköy Camii*; Aralık ilçe merkezinin yaklaşık 8,5 km. kuzey-doğusunda yer alan Ortaköy'ün girişinde yolun sağ tarafında bir düzlükte bulunan camiye köy eşrafından Hacı Muharrem yaptırmıştır. **(Buyruk, 2006: 207)**

1.3.4 Kümbetler

Kümbet, tümsek toparlak anlamındadır. Kubbelerin şişkin ve kabarık olan dış şekillerine kümbet denir. Türbe, üstü kabarık mezar, üstüne kubbe inşa olunmuş mezar anlamındadır. Türbe deyimi, daha ziyade mukaddes ve aziz sayılan büyüklerin mezarları hakkında kullanılır. Bu gibi zatların üstü açık olan mezarlarına da onlara hürmeten türbe denilmektedir. Özetle türbe ziyaret olunan mezar anlamındadır.

Türbeler üç ana bölümden oluşmaktadır. En altta cenazenin yer aldığı cenazelik veya mumyalık kısmı, onun üstünde sembolik bir lahit ve mihrabın bulunduğu gövde kısmı, en üstte de mezar yapısının örtü kısmı yer alır.

Iğdır ilinde 15. yüzyıldan kalma kümbetler bulunmaktadır. Kümbetler bulundukları yerin tarihi ve mimarisi hakkında bilgi veren eserlerdendir. Iğdır'da bulunan ve mimari varlığını muhafaza edebilen kümbetlerden bazıları şunlardır:

-*Çakırtaş (Amarat) Kul Yusuf Kümbeti*; Iğdır'ın yaklaşık 11 km. kuzeyinde Çakırtaş köyünün batısında, bugün tamamen yok olan bir mezarlığın içerisinde yer alır. Türbenin giriş kapısı üzerinde dikdörtgen bir çerçeve içerisinde, zincirek motifi ile ayrılmış, iki satırlık bozuk bir sülüs ile Arapça yazılmış kitabeden, kümbetin 890 H./ 1485 M. yılında Kul Yusuf adlı bir zat için yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Kümbeti inşa eden mimar bilinmemektedir. **(Buyruk, 2006: 210)**

-*Aralık Hacı İbrahim Gödek Kümbeti*; Aralık İlçesi'ne 15 km. uzaklıkta, Devlet Üretme Çiftliği arazisi içerisinde, girişte sağ tarafta eski bir mezarlık içerisinde yer alan Kümbet, Hacı İbrahim Gödek adına yaptırılmıştır. Kümbetin Hacı İbrahim Gödek'in kendisi tarafından mı, yoksa öldükten sonra onun adına mı yaptırıldığı konusunda herhangi bir bilgi yoktur. **(Buyruk, 2006: 220)**

1.3.5 Kervansaraylar

Iğdır ili ticaret yolları üzerinde olduğu için tarihi kervansarayları vardır. Bu kervansaraylar 2006 yılından itibaren restore edilmeye başlanmış ve güzel eserler yeniden gün yüzüne çıkartılmıştır. Bu kervansaraylardan önemlileri şunlardır:

-*Iğdır Kervansarayı*; Iğdır şehir merkezinin 31 km. güneyinde, Kervansaray köyünün batı tarafında, bugünkü Güngörmez, Kızılkule, Kervansaray ve Asma köylerinin yol kavşağında düzlük bir arazi üzerinde yer alan kervansaray dönemin Sürmeli Emiri Şerafeddin Ejder (Azdera) zamanında yaptırılmıştır. Kervansaray'ı inşa eden ustaların isimleri bilinmiyor. Ancak, bina üzerindeki usta monogramlarından (işaret), bu kervansarayın inşasında 16 değişik taşçı ustasının çalıştığı anlaşılmaktadır. Kervansarayın üzerinde herhangi bir kitabesi yoktur. Kervan yollarını ve hanları konu alan eserlerde de adı geçmemektedir. Avlusuz oluşu ve taç kapısının cephede bir çıkıntı oluşturmayışı, bir geç devir eseri olduğu kanaatini uyandırmaktadır. Bu özelliklerden yola çıkarak, bu kervansarayı XIII. yy.'ın sonlarıyla XIV. yy.'ın başlarına tarihlenmek mümkün görünmektedir. Zira

bilinen avlusuz hanların pek çoğu geç devir eserleri olup, genellikle XIV. yy'a tarihlendirilebilmektedir. (Buyruk, 2006: 224)

-Karakale Kervansarayı; Iğdır'a yaklaşık 25 km. mesafedeki Karakale harabelerinin içerisinde, iç kalenin doğu tarafında, Aras nehrinin güneyinde yer alan hanın herhangi bir kitabesi mevcut olmayıp, kimler tarafından hangi ustalara ve hangi tarihlerde yaptırıldığı gibi açıklayıcı bilgilere sahip değiliz. (Buyruk, 2006: 234)

1.3.6 Hamamlar

Iğdır ilinde bir tane tarihi hamam bulunmaktadır. O da Aralık Ortaköy Hamamıdır. Aralık ilçe merkezinin yaklaşık 8,5 km. kuzey-doğusunda yer alan Orta köyün girişinde, yolun sağ tarafında bir düzlükte yer alan hamam köy eşrafından Hacı Cevat isimli bir şahıs tarafından yaptırılmıştır. Üzerinde ve civarında herhangi bir kitabesi bulunmayan hamam, isimleri belirlenemeyen Revanlı (Erivan) ustalar tarafından inşa edilmiştir. (Buyruk, 2006: 236)

1.3.7 Mezarlıklar ve Mezar Taşları

Bir ilin tarihi hakkında araştırma yapılırken en çok istifade edilen kaynaklardan birisi de mezarlıklar ve mezar taşlarıdır. Iğdır ilinde bulunan mezarlar şunlardır:

-Karakoyunlu Köyü Mezarlığı; İlin, en eski yerleşim merkezlerinden biri olan Karakoyunlu ilçesinde biri ilçe merkezinde, diğeri ise Karakoyunlu-Aralık yolu üzerinde olmak üzere iki kadim mezarlık bulunmaktadır. Bu mezarlıklar daha ziyade tarihi çok eskilere dayanan mezar taşları ve koçbaşı mezar taşları ile ünlüdür. Bu taşlardan birinde 841 tarihi kayıtlıdır. (Buyruk, 2006: 242)

-Küllük Köyü Mezarlığı; Iğdır şehir merkezinin yaklaşık 14 km. batısında yer alan Küllük köyünün güneyinde bulunmaktadır.

Bu eski mezarlık içerisinde çok sayıda mezar taşı ile birlikte bir adet de koçbaşı mezar mevcuttur. (Buyruk, 2006: 246)

-*Sürmeli Köyü Mezarlığı*; Tuzluca ilçe merkezine 14,5 km. mesafede, Aras nehrinin güney kıyısına yer alan Sürmeli köyünün doğusunda yer almaktadır. Çok eski bir yerleşim olan bu köyün mezarlığında da birçok kadim ve ilginç mezar taşı bulunmaktadır. **(Buyruk, 2006: 248)**

1.3.8 Köprüler

Iğdır ili sınırını Aras Irmağı oluşturduğu için, ayrıca dağlardan inen çayların üzerinden ulaşımın sağlanabilmesi için inşa edilen köprüler bulunmaktadır. Bunların bazıları şunlardır:

-*Aliköçek Çayı Köprüsü*; Iğdır'ın 20 km güneyinde bulunan Aliköçek köyünün güneydoğusunda Alibeyköy ile Aliköçek köyü arasından akan Aliköçek Çayı üzerinde bulunmaktadır. **(Buyruk, 2006: 270)**

-*Acısu Köprüsü*; Köprü Tuzluca ilçe merkezinin 5.5 km. doğusunda, Iğdır-Tuzluca arasında, Acısu suyu üzerinde yer almaktadır. **(Buyruk, 2006: 271)**

-*Tuzluca Köprüsü*; Tuzluca ilçe merkezinin 3 km. kuzey-batısında, kuru bir çay üzerinde yer almaktadır. Köprü'nün üzerinde veya civarında herhangi bir kitabesi mevcut değildir. **(Buyruk, 2006: 272)**

-*Ağabey Köprüleri*; Tuzluca-Kağızman arasında, Tuzluca'ya 13 km. Ağabey köyüne 3 km. uzaklıkta, Tuzluca'nın batısında, Kağızman yolunun sol tarafında yer almaktadır. Kesin inşa tarihi bilinmeyen köprülerin malzeme ve inşa teknikleri 20 yy.ın başlarını işaret etmektedir. **(Buyruk, 2006: 273)**

-*İncesu Köprüsü*; Tuzluca-Kağızman yolunda, Aras nehri üzerinde kuruludur. Tuzluca'nın 28 km. batısında Iğdır il sınırı başlangıcında, Tuzluca'dan Kağızman'a giderken sağ tarafta yer almaktadır. **(Buyruk, 2006: 247)**

1.4 TAŞINIR MADDİ KÜLTÜR VARLIKLARI

1.4.1 Geleneksel Yemekleri

Iğdır ilinin geleneksel çorbaları: Qatığaşı, Kelecoş, Ayranaşı, Perzana, Hörre, Süt Hörresi, Sabahaşı ve Helise çorbalarıdır.

Et yemekleri olarak ta; Taş Köfte, Tavuk Şorva, Tandır Şiş, Ekşili geleneksel yemekleridir.

Iğdır yöresinin ve bilhassa Azeri vatandaşlarımızın en tanınmış yemeği Bozbaş'tır. Sebze yemeği olarak ise Yağ Şorvası tercih edilen yemek türüdür.

Reçel türü olarak ise; patlıcan reçeli ve ceviz reçeli yöreye has özellikleriyle ön plana çıkmaktadır.

1.4.2 Yöresel Giysileri

Kızlarda veya gelinlerde “Puşu” adı verilen sade başörtülere rastlanılır. Yalnız Iğdır’a ve Azerilere mahsus “Kalpak-Papax” adı verilen başlık giyilir. Yaşlılar “Boğazaltı-Çenelik” denilen çarşafa benzer tüm vücutlarını sardıkları giysiler giyerler.

1.4.3 Çalgılar

Boğaza asılarak çalınan “Nağara” adı verilen davul, körüklüler ailesinin en gelişmiş sazlarından olan “Garmon”, üflelemeli grubundan “Klarinet”, kopuz ve duatarın gelişmiş olan “Tar” ve Mey-ney grubunun bir sazı olan “Balaban” yörenin geleneksel çalgı aletleridir.

1.4.4 El Sanatları

Gelişen teknoloji yöredeki birçok el sanatının yok olmasına sebep olmuşsa da bazı meraklıların devam ettirdikleri “ Kafkas Kilimleri” yörenin tek el sanatı olarak karşımıza çıkmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

CAFERÎ MEZHEBİ

2.1. KISA TARİHÇESİ

Şia, Arap dilinde, genel olarak “tarafdar, yardımcı, fırka, bölük” anlamında kullanılır. Kur’an’da da bu anlamlarda kullanılmıştır. Terim olarak Şia; Hz. Peygamber(s.a.v)’in vefatından sonra Ali b. Ebi Talib ve Ehl-i Beytini halifelik için en layık kimseler olarak gören ve onları meşru halifeler kabul eden; Ali’den sonraki halifelerin de mutlaka onun soyundan gelmesi gerektiğine inanan toplulukların ortak adı olmuştur (**Fırlah, 1993:118**). Başka bir tanımla Hz. Muhammed (s.a.v)’den sonra Hz. Ali’nin “nass ve tayinle” halife olduğuna inanan, “imamet”in kıyamete kadar onun soyundan gelen imamlardan olacağını ileri süren ve bu imamların masum olduklarını ileri süren toplulukların ortak adına Şiilik denmektedir. (**Şahin, 2006: 40**)

Şia’ya göre Hz. Ali, Hz. Muhammed (s.a.v)’ ten sonra insanların en üstünüdür. Onun imamlık ve halifeliği Allah ve Resulü tarafından farz kılınmıştır. Başta Hz. Ali (r.a) olmak üzere çocukları da imamete en yakın insanlardır. Tarihi olaylar göstermektedir ki, Şiilik en erken Hz. Hüseyin’in Kerbela’da öldürülmesinden sonra, siyasi bir temayül olarak, kamuoyu oluşturmak açısından müsait bir zemine kavuşmaya başlamıştır. Bu acı olay Hz. Ali (r.a) ve oğullarının haklarını aramak ve intikamlarını almak amacıyla girişilen bir takım siyasi olayların nirengi noktası olmuştur.

Çünkü Hz. Hüseyin’in şehit edildiği 680 yıllarına gelene kadar, İslam dünyasında yaşayan Müslümanlar, Hariciler dışında ne Sünni ne de Şii idiler; onlar sadece Müslümanlardı. Hariciler, Müslümanlar arasında katı bir saf İslam savunusu ile radikal İslam ya da militan İslam’ın savunucusu konumunda oldular. Haricilere göre, Müslüman’ın imama uyması doğru olandı, ancak imam yoldan çıkarsa cemaatin ondan ayrılması gerekirdi.

Bugün Şia inanişında Hz. Ali (r.a)’den sonra gelen 11 imamın varlığı kabul edilmektedir. Son imamın kaybolduğu ve müslüman toplumunu zulümden ve adil

olmayan yönetimden kurtarmak amacıyla tekrar döneceği inancı mevcuttur. Şia inancında son imam “El-Mehdi” olarak adlandırılmaktadır.

Şia, İmamın ilahi yetkilere sahip olduğunu düşünmüştür; Şiilikte imamet (devlet başkanlığı) itikâdi bir konudur. Sünniliğe göre, imamet itikâdi değil, hukuki ve siyasi bir kurumdur. Bu tasnif hemen bütün fıkıh ve akâid kitaplarında doğrulanmaktadır (Akyol, 2000:157).

Şia fırkaları arasında müşterek nokta imamet esasıdır. Düşüncelerine göre Cenab-ı Hak Hz. Peygamber (s.a.v)’i İslam dinini yaymak için göndermiş, O da peygamberlik görevini yerine getirerek, 23 sene süreyle Allah’ın dinini neşretmiştir. Bu süre zarfında gerçekleştirilen ıslah hareketlerinin, O’nun ölümü ile ortadan kalkması Allah’ın hikmetine uygun düşmezdi. Bu sebeple Hz. Peygamber (s.a.v)’in faaliyetlerinin boşa gitmemesi ve devam etmesi için nübüvvetle eş değer olan bir imamet müessesesi gereklidir. Bütün zamanlar boyunca, Hz. Peygamber (s.a.v) adına dini konulara çözüm getirecek ve İslam ümmetini yönetecek bir imama zaruri olarak ihtiyaç vardır. Bu imamın Hz. Peygamber (s.a.v)’in neslinden olması gerekir. İmamlar Hz. Peygamber (s.a.v)’in ilminin hamileri ve onun gibi masum kimselerdir. Aksi halde onların sözlerine itimat edilmez. (İslam Ansiklopedisi: 286)

Şüphesiz Hz. Hüseyin’in Kerbela’da şehit edilmesi hemen hemen bütün müslümanları derinden sarsmış ve üzmüştür. Bu acı olay, Hz. Ali (r.a) ve oğullarının haklarını aramak ve intikamlarını almak amacıyla girişilen bir takım siyasi olayların mihenk noktası olmuştur. Hz. Hüseyin’in şehit edilmesi hem Sünnileri hem de Şiiileri derinden etkilemiştir.

Şiilik, kendi arasında 3 ana mezhebe (veya kola) ayrılmış durumdadır. Bunlar; nispeten daha az taraftarı olan Zeydiyye ve İsmailiyye ile İran’da hâkim konumda olan ve diğer ülkelerde de (Örneğin, Azerbaycan, Irak gibi) en yaygın Şii mezhebi olarak bilinen Caferîyye’dir. Zaten Caferîyye, mensupları çoğunlukta olduğu için, günümüzde Şii denilince de genellikle akla ilk olarak gelen mezheptir.

Caferîyye veya diğer adıyla Caferîler, Hz. Muhammed (s.a.v) soyundan olmak üzere Hz. Ali (r.a) ile başlayarak devam eden On İki İmam’a, dolayısıyla

İmamiyye doktrinine inanan kimselerdir. Mezhep adını, altıncı imam Cafer'üs-Sadık'tan almaktadır.

2.2 İLK AYRILIKLAR

Hız. Muhammed (s.a.v.)'in, Nur Dağı Hira mağarasında “Oku” emrini almasıyla başlayan tebliğ ve irşad dönemi, Hız. Ali (r.a)'nin omuzlarına yaslı bir şekilde, aile fertleri ve en yakın arkadaşları yanında son bulmuştur.

Hız. Muhammed (s.a.v) 23 yıllık süre zarfında İlay-ı Kelimetullah vazifesini gerçekleştirirken, onun güzide ashabı da her türlü dünyevi iş ve menfaatlerini geride bırakıp, masivadan el çekip, tam bir konsantre oluşla O'nun yanında bulunmuş ve her türlü zorluğa birlikte göğüs germişlerdir. Belki de, sahabe karşılaştıkları zorluklarla mücadelede, mücadele güçlerini Hız. Muhammed (s.a.v)' den alıyor ve mücadeleleri karşısında ondan işitecekleri bir güzel söz yahut ta gülümseyen bir bakış, onlara mücadelenin bütün zorluklarını unutturuyordu.

Hız. Muhammed (s.a.v) ‘i her gün görüyor olmak veya böyle bir imkâna sahip olmak, vahyin inişine şahit olmak ya da buna şahit olan birinci şahıslardan vahyi duyup dinlemek, sahabeye ayrı bir zevk veriyor, gönüllerine bundan başka sevgi girmiyordu. Allah Resulü (s.a.v)'nün bildirdikleri ve Allah (c.c)'ın indirdikleri, zihinlerini yeteri miktarda işgal ediyor ve sahabenin zihinleri başka meselelerle meşgul olmuyordu.

Ancak Veda Haccı ve ardından Veda Hutbesi artık sahabenin aklını ve ruhunu doyuran kaynağı yavaş yavaş ellerinden gideceğini haber veriyor gibiydi. İşte bu ana kadar hiçbir dünyevi mesele ile zihinlerini meşgul etmek ihtiyacı duymayan sahabe, artık bu ayrılığın getireceği ızdırabı ve sonrasında gelişebilecek durumları düşünür olmuştu. Bu, meselelerin bundan sonra İlâhi Emirlerle değil insanların elleriyle ve dilleriyle çözüleceği manasına geliyordu. Peki, bu el ve dil kimin eli ve dili olacaktı? İşte ilk ihtilaf, Peygamber (s.a.v) daha son nefesini vermeden, onun da kulağına geliyor ve etrafındaki konuşmalar, son anlarında vazifesini tamamlamış bir elçi olarak Rabbine kavuşmanın mutluluğunu yaşama içerisinde olan Peygamber (s.a.v)'e, bu duyguyu da yaşattırıyordu.

2.3 EHL-İ SÜNNETİN İLK AYRILIKLARI DEĞERLENDİRMESİ

2.3.1 Kırtas Hadisesi

İmam Ebu'l-Hasan el-Eş'ari şöyle diyor: “Allah Resulünden sonra halk birçok konuda ayrılığa düştü ve ayrı görüşlü kümeler halinde ayrıldı. Ancak İslam tümünü birden çatısı altında topladı. Bu ayrılığa düşülen, tartışılan ilk mesele de “imamet” oldu”. (Rayyıs, 1996: 36)

İmamet konusunda ümmetin ayrılığa düşmesinin sebebi Hz. Muhammed'in apaçık bir belirleme yapmamış olmasıdır. Allah Resulü yerine geçecek kimseyi belirlemediği gibi, bu kişide bulunması gereken özellikler hakkında da bilgi vermemiş, bu konuda bir sınır veya kalıp koymamıştır. O'nun koyduğu sadece genel kurallardır.

Ancak Şia ve Şii Mezhepler, Allah Resulünün yerine geçecek kimseyi daha önceden belirlediğini ve kırtas hadisesi denilen olayın cereyan ettiği esnada da, kendi yerine geçecek kimseyi yazacağını iddia etmektedirler.

İbni Sa'd Tabakat'ında, Buhari Sahih'inde, Şehristani el- Milel'inde Abdullah İbni Abbas'tan şöyle rivayet ederler:

“Allah Resulü hastalığı şiddetlendiğinde, şöyle buyurdu: *“Bana bir kâğıt, bir kalem getirin. Size bir yazı yazayım ki, artık hiç sapmayasınız.”* Bunun üzerine Ehl-i Beyt tartışmaya başladı. Bağırıp tartışmaları gelişince, Allah Resulü (s.a.v) çıkıp gitmelerini buyurdu.” (Fığlalı, 1984: 17-22) Başka rivayetlerde de bunun ashaptan kimilerinin isteği üzerine daha önce görüşüldüğü izlenimi verilmektedir. Sebep ne olursa olsun, belgenin yazılması gerçekleşmemiştir. (Rayyıs, 1996: 39)

Yukarıda bahsi geçen olay daha sonraları “Kırtas Hadisesi” olarak kitaplara geçmiş ve imamet meselesinin en çok tartışılan konusu olmuştur.

2.3.2 Üsâme'nin Ordusu Meselesi

Hız. Peygamber (s.a.v)'in son anlarında ümmetin ihtilaf ettikleri bir diğerk mesele ise; Üsâme'nin Ordusu meselesiydi. Üsâme ordusu meselesinden kısaca bahsetmek gerekirse, şunlar söylenebilir. Hız. Peygamber (s.a.v) rahatsızlığı sırasında, Şam'a doğru gitmek ve savaşmak üzere bir ordu hazırlanmasını emretmiş, kumandan olarak da Üsâme b. Zeyd'i tayin etmiş ve "*Ordudan geri kalanlara Allah lânet etsin*" buyurmuştu. Bunun üzerine bazıları Hız. Peygamber (s.a.v)'in bu emrine derhal uymak gerektiğini söylerken, bazı kimseler de Resûlullah (s.a.v)'ın hastalığının nereye varacağını bilmediklerini, onun rahatsızlığı bu durumda iken ondan ayrılmaya kalplerinin el vermediğini, dolayısıyla işin sonu anlaşılıncaya kadar Üsâme ordusunun geciktirilmesinin uygun olacağını söylemişlerdi. (Şehristânî, 2005: 12)

2.3.3 Hız. Peygamberin nereye defnedileceğı meselesi

İşte bunlar olup biterken sahabeler de Peygamberlerinin evinin yakınlarında, Peygamberlerinden bir haber alabilmek için bekleşmeler içerisinde iken, yaşanan tartışmalar gölgesinde Allah Resulü (s.a.v) dar-ı bekâyâ irtihal eyliyordu. Haber dışarıya ulaştığında, Hız. Peygamber (s.a.v) öldü sesleri duyulmaya başlamıştı. Az önce insanları yaptıkları yanlış davranıştan dolayı uyan Hız. Ömer (r.a), bu kez Peygambere olan aşırı sevgisinden ötürü şöyle seslenmekteydi "*Kim Muhammed öldü derse; onu kılıcım ile Öldürürüm. O, İsa b. Meryem gibi göğre çekilmiştir*"(Nesai, "Cenaiz" 11, (4, 11)). Bu seferde Peygamberin bir diğerk arkadaşı ve O'na ilk inanan dört kişiden biri olan Hız. Ebû Bekir (r.a) devreye giriyor, hem yoldaşı Hız. Ömer (r.a)'i hem de orada bulunanları şu ayetle teskin ediyordu: "*Şüphesiz sende öleceksin, onlar da ölecekler*" (Zümer, 30)

Allah Resulü (s.a.v)'nün vefatını ve sonrasında yaşananları Hız. Aişe (r.a) şu şekilde rivayet eder;

“Resulullah (s.a.v) vefat ettiği zaman, babam Ebu Bekir (ra), (Mescid-i Nebi'den bir mil kadar uzaklıkta olan) Sunh nam mevkide idi -ki Aliye (denen Medine'nin yüksek kısmını ki burası Hazrec'e mensup Beni'l-Harise'nin menzillerinin bulunduğu mevki) yi kasdetmektedir- Hz.Ömer (ra) kalkıp: *"Vallahi Resulullah (s.a.v) vefat etmedi. Allah mutlaka onu geri gönderecektir, o da (münaфіk) kimselerin ellerini ve ayaklarını kesecek..."* diyordu. Derken Hz. Ebu Bekir (ra) geldi. Resulullah (sav)'ın yüzünü açtı ve öptü. *"Annem babam sana feda olsun. Sağlığında hoştun, ölümünde de hoşsun! Nefsimi kudret elinde tutan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun, Allah sana ebediyyen iki ölüm tattırmayacak!"* dedi. Sonra dışarı çıkıp: "(Hz. Ömer'i kasdeterek): *"Ey (Peygamber ölmedi diye) yemin eden kişi, ağır ol!"* dedi. Hz. Ebu Bekir konuşmaya başlayınca Hz. Ömer (ra) oturdu. Hz. Ebu Bekir Allah'a hamd ü sena ettikten sonra: *"Haberiniz olsun! Kim Muhammed'e tapıyor idiye bilsin ki artık Muhammed ölmüştür. Kim de Allah'a tapıyor idiye o da bilsin ki Allah hayydır, ölümsüzdür!"* dedi ve şu ayeti okudu: *"Ey Muhammed, şüphesiz sen de öleceksin, onlar da ölecekler" (Zümer 30).* Şu Ayeti de okudu: *"Muhammed ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler geçmişti. Ölür veya öldürölürse geriye mi döneceksiniz? Geriye dönen, Allah'a hiçbir zarar vermez. Allah, şürkedenlerin mükâfatını verecektir." (Al-i İmran 144).* Bu açıklama üzerine halk boğuk boğuk ağlamaya başladı. Ensar (ra), Beni Saide yurdunda, Sa'd İbnu Ubade'nin etrafında toplandı. (Muhacir de oraya geldi. Ensariler): *"Bizden bir emir, sizden de bir emir!"* dediler. Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Ebu Ubeyde (ra) de oraya geldiler. Hz. Ömer konuşmaya başladı ise de Hz. Ebu Bekir onu susturdu. Hz. Ömer (bilahere) şöyle diyordu: *"Vallahi, ben konuşmayı şu sebeple arzu etmiştim: (Zihnimde) hoşuma giden sözler hazırlamış, Ebu Bekir bunlara ulaşamaz (onun hatırından bunlar geçmeyebilir) diye endişe etmiştim. Ama, yemin olsun, Ebu Bekir öyle bir konuştu ki, vallahi içimde hazırlamış olduğum güzel sözlerin hepsine isabet etti, (benim aklıma gelmeyen daha da güzelini) belığ şekilde ifade etti. Onun sözleri arasında şu da vardı: "(Ey Ensar) biz (Kureyşli)ler emirleriz, sizler de vezirlersiniz!"* Bu söz üzerine Hubab İbnu'l-Münzir ayağa kalktı ve: *"Hayır vallahi bunu yapmayız. Bizden bir emir, sizden de bir emir olacak!"* dedi. Hz. Ebu Bekir (ra): *"Hayır! Olmaz bu. Bizler emirleriz, sizler de vezirlersiniz"* dedi. Rezin şunu ilave etti: *"Hz. Ebu Bekir devamla şunu söyledi: "Bu "iş (hilafet), şu Kureyş cemaati için meşru*

tanınacaktır. Onlar, yer itibarıyla Arapların ortasındadır, şerefçe de (eskiden beri) en gözdeleleridir. Öyleyse, Ömer'e veya Ebu Ubeydeye biat edin!" Hz. Ömer atılarak: "Bilakis, biz sana biat ediyoruz. Sen bizim efendimizsin, en hayırlımızsin, üstelik Resulullah (sav)'a da en sevgili olanımızsin!" dedi ve Hz. Ebu Bekir (ra)'in elinden tutup ona biat etti. Hz. Ömer (ra)'i müteakip halk da ona biat etti. Bunun üzerine biri: "Sa'd İbnu Ubade'yi katlettiniz!" diye bağırdı. Hz. Ömer (ra) öfkeyle: "Allah onu katletsin!" dedi. Hz. Aişe (ra) devamla der ki: "Bu her iki konuşmada geçen sözleri de Allah faideli kıldı. Nitekim Hz. Ömer'in konuşması halkı korkuttu. Aralarında nifak vardı, onun konuşmasıyla Cenab-ı Hakk nifakı bertaraf etti. Hz. Ebu Bekir (ra) de halkın nazarını Allah'a çevirip, üzerinde oldukları hakkı (islam'ı) öğretti. Oradan şu ayeti okuyarak ayrıldılar. (Mealen): "Muhammed ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler geçmişti. Ölüyor veya öldürülürse geriye mi döneceksiniz? Geriye dönen, Allah'a hiçbir zarar vermez. Allah şükredenlerin mükaafaatını verecektir" (Al-i İmran 144). [(İbnu Deybe diyor ki:) "Derim ki: "Rezin şunu ilave etti" sözü, et-Tecrid'de ve Tecrid'in aslında mevcuttur. Bu ziyade aynısıyla Sahih-i Buhari'de mevcuttur. Allahu a'lem."]"¹

Sıra Allah (c.c)'ın Peygamberi'nin nereye defnedileceği konusuna gelince müslümanlar arasında tekrardan münakaşalar başladı. Ancak yine Hz. Ebû Bekir (r.a), Hz. Peygamber (s.a.v)'in "*Peygamberler öldükleri yere gömülürler*" (**el-Muvatta, "el-Cenâiz": 545**) hadisini hatırlatarak, bu hadisin gereği olarak Peygamber Efendimiz (s.a.v)'in Medine'de vefat ettiği odaya defnedilmesi gerektiğini söyleyerek bu fikir ayrılığını sonlandırıyor.

Buraya kadar sıraladığımız ihtilaflar, Hz. Peygamber (s.a.v)'in vefatı esnasında ilk olarak ortaya çıkan fikir ayrılıklarıdır ve çok büyümeden Hz. Ebu Bekir (r.a)'in öngörüsü ve ilmi sayesinde çözüme kavuşturulmuştur.

2.3.4 Hilafet Meselesi

Ancak Müslümanların Hz. Peygamber (s.a.v)'in vefatından sonra karşılaştıkları en önemli anlaşmazlık konusu kuşkusuz; imâmet yani halifelik

¹ Allah Resulü (s.a.v)'nün vefatını ve sonrasında yaşananları anlatan bu hadis için bkz. Buhari, Fedailu'l-Ashab 5, Cenaiz 3, Megazi 83; Nesai, Cenaiz 11, (4, 11)

meselesidir. Hz. Peygamber (s.a.v)'in vefatı üzerine Ensar, Sa'd b. Ubâde'yi halife seçmek üzere Saîdeoğulları gölgeliğinde toplanmış, Sa'd yaptığı konuşmada Ensar'ın iyiliklerinden bahsederek halifeyi ancak kendilerinin seçebileceğini anlatmıştı. Bunun üzerine Ensardan birisi kalkarak, *"Şayet muhacirler İslâm için yaptıklarını anlatarak halifenin kendilerinden olması gerektiğini söylerlerse o zaman ne olacak?"* diye sormuş, içlerinden biri de, *"Bir halife onlardan, bir halife bizden olsun"* deriz, diye cevap vermişti. Onlar bu şekilde konuşmaya devam ederken durum kendilerine iletilen Hz. Ebû Bekir (r.a) ve Hz. Ömer (r.a) yanlarına Ebû Ubeyde'yi de alarak gölgeliğe gelmiş, yapılan konuşmaları dinlemeye başlamışlardı. Her grup kendilerinin geçmişte İslâm'a yaptıkları iyilikleri sıralıyor ve halifenin kendilerinden seçilmesi gerektiğini söylüyorlardı. Konuşmalar uzamış, tartışmalar artmıştı. Sonunda söz alan Hz. Ebû Bekir (r.a), Allah'a hamd, Resulüne salâttan sonra Ensarın ve muhacirlerin İslâm'a yaptıkları hizmetleri övmüş ve Hz. Peygamber (s.a.v)'den *"Halifenin Kureys'ten olacağını"* ifade eden bir hadisi okumuştı. Ardından da Hz. Ömer (r.a)'le Ebû Ubeyde'nin ellerinden tutarak *"Bu iki kişiden birisine biat edin"* buyurdu. Hz. Ömer (r.a) hiç tereddüt etmeden *"asıl biat edilecek kişinin Ebû Bekir olduğunu"* belirtip *"uzat elini"* diyerek biat etti, arkasından Ebû Ubeyde, diğerleri ve Ensar ona uydu, daha sonra Ebû Bekir mescide gelerek umumi biat aldı².

Bu mesele Hz. Ebu Bekir (r.a)'in halife olmasıyla sonuçlanmış gibi görünse de; Şîa için bugüne kadar bir ihtilâf meselesi olagelmıştır. Bunun sebebi; halifelik tartışmaları esnasında Hz. Peygamber (s.a.v)'in defin işlemleriyle uğraşan Hz. Ali (r.a)'ye hiç sorulmaması ve onun hakkının gasp edildiğinin düşünülmesidir. Bazı kaynaklar Hz. Ali(r.a)'nin, Hz. Ebû Bekir (r.a)'e halife olarak bîat edildiğini duyar duymaz, abasını bile giymeden üstünde bir fistanla Hz. Ebû Bekir (r.a)'in yanına geldiğini ve bîat ettiğini yazmışlardır. Ayrıca Hz. Ali (r.a), Hz. Ebû Bekir (r.a)'in hilâfetine itiraz etmesi için kendisini kışkırtan Ebu Süfyan'ı azarlayarak *"Allah'a yemin ederim, sen bununla ancak fitneyi körüklemeyi arzuluyorsun. Allah 'a yemin ederim, sen uzun bir süre İslâm için kötülük istemiş bir kimsesin. Bizim senin*

² Saîdeoğulları sakîfesindeki olaylarla ilgili bkz. Taberî, III, 213 vd.; İbnü'l-Esîr, II, 325 vd.; Şehristânî, I, 13; İsferyânî, s. 20; ayrıca kaynaklar ve değerlendirmeler için bk. Fırlı, Türkiye'de Alevîlik-Bektaşîlik, s. 23 vd.; Gölpinarlı, Şîilik, s. 51 vd.; Muhammed Rif'at Cum'a, İstihlâf Ebû Bekir r.a., Medine 1409/1989, s. 163 vd.

nasihatine ihtiyacımız yoktur" demiştir. Ancak bazı kaynaklar da ise Hz. Ali (r.a)'nin yakınları, Hz. Ebû Bekir (r.a)'e biât etmişlerse de Hz. Ali (r.a), Hz. Fâtıma (r.a)'nın ölümüne kadar bîatı gerçekleştirmediği bildirilmiştir.

Hz. Ebû Bekir (r.a) halife olduktan sonra Üsâme ordusunu Şam'a göndermiş, İslâm'ı yeterince anlamayan bazı toplulukların namazı kabul ettikleri halde zekât vermekten kaçınmaları ve yer yer dinin dışına çıkmaları karşısında, tarihe "ridde olayları" diye geçen hadiselerin üstüne dirayetle gitmiştir. Peygamberlik iddiasında bulunanların üzerine askerî birlikler göndermek suretiyle onları bertaraf etmiş, Kur'ân-ı Kerîm'in toplanmasını sağlamış, iki yıllık halifeliği döneminde başarılı bir yönetim gerçekleştirdikten sonra rahatsızlandığında ashabın ileri gelenleriyle yaptığı istişareye dayalı olarak Hz. Ömer b. Hattâb (r.a) 'ın kendi yerine halife seçilmesini tavsiye etmiş ve 13 (634) yılında vefat etmiştir.

Hz. Ebû Bekir (r.a)'ın bu tavsiyesine uyularak onun vefatından sonra Hz. Ömer (r.a)'e biat edilmiştir. 10 yılı aşkın bir zaman hilâfette kalan Hz. Ömer (r.a) döneminde büyük fetihler gerçekleştirilmiş, İslâm coğrafyası genişlemiş, siyasî ve sosyal sahada büyük atılımlar yapılmış, Müslümanlar fikrî ya da itikadî bir ihtilâf yaşamamıştır. Hz. Ömer (r.a) 23/644 yılında İranlı bir köle tarafından yaralandığında hilâfet işini "sağlıklarında cennetle müjdelenen" kişilerden hayatta kalan 6 kişinin seçimine havale etmiş ve birkaç gün sonra da şehit olmuştur³.

Hz. Ömer (r.a)'in şehid edilmesinden sonra bu 6 kişi içinde yer alan Abdurrahman b. Avf, hilâfet hakkından feragat ettiğini ifade etmiş ve bir bakıma hakemlik görevi yapmaya başlamış, bilâhare Hz. Ali (r.a) ve Hz. Osman (r.a)'ın dışında kalan şûra üyeleri de feragat etmiştir. Abdurrahman b. Avf üç gün boyunca Ensar ve muhacirînin ileri gelenleriyle görüşmeler yapmış, sonra Hz. Ali (r.a)'yi çağırarak, *"Allah'ın kitabı, resulünün sünneti ve önceki iki halifenin yolundan gideceğine söz ver"* demiştir. Hz. Ali (r.a) *"İlmim ve gücüm yettiğince bu yoldan*

³ Hz. Osman (r.a)'ın halife seçilmesiyle ilgili bkz. Buhari, Muharibin 30, 31, İ'tisam 16, Mezalim 19, Menakıbu'l-Ensar 46, Megazi 11; Müslim, Hudud 15, (1691)

gideceğimi umarım" diye cevap vermiş, aynı sözü Hz. Osman (r.a)'a söylediğinde o *"Bu yoldan gideceğime söz veririm"* diye kesin cevap vermiş, bunun üzerine Hz. Osman (r.a)'ı halife ilân ederek ona biat etmiştir. Sonra Hz. Ali (r.a) de dâhil diğer insanlar grup grup gelerek Hz. Osman (r.a)'a biatte bulunmuşlardır. **(Buhari, “Fedailu'l-Ashab” 8, “Cenaiz” 96, “Cihad” 174)** 12 yıl hilâfet görevinde bulunan Hz. Osman (r.a)'ın ilk 6 yılı (23-29/644-649), Hz. Ebû Bekir (r.a) ve Hz. Ömer (r.a) dönemi gibi ihtilâfsız, ikinci 6 yıllık dönemi ise (29-35/649-655) birtakım karışıklıklarla geçmiştir. Sonunda Mısır, Kûfe ve Basra'dan gelen isyancılar evini sarmış ve bunlardan bir grup tarafından 35'de (656) şehit edilmiştir.

Hz. Osman (r.a)'ın hilâfetinin ikinci yarısında ortaya çıkan ihtilâflar, halifeye şikâyetlerde bulunmak yahut doğrudan onun azlini hedef almak gibi gayeler etrafında, dört bir yandan gelen isyancı gruplarla ciddi ve içtimaî bir özellik kazanmış ve bundan sonra hadiseler durmak bilmemiştir.

2.4 CAFERÎLERİN İLK AYRILIKLARI DEĞERLENDİRMELERİ

Buraya kadar Sünni kaynaklardan öğrendiğimiz kadarıyla ilk ihtilaflardan bahsetmiş olduk. Şimdi de Şii yazarların ve Iğdır'da yaşayan Caferilerin bu ihtilafları nasıl değerlendirdiğine bir bakalım. Muhammed Ticiani Simavi, “Gerçek Sünnet Ehl-i Şia” adlı eserinde bu meselelere şu şekilde yaklaşmıştır:

2.4.1 Kırtas Hadisesi

“Kırtas Hadisesi” Peygamber Efendimizin (s.a.a) son anlarında sahabeye, *"Bana kalem ve kâğıt getirin, sizin için öyle bir şey yazayım ki, benden sonra asla sapıklığa düşmeyeziniz!"* dedikten sonra Ömer b. Hattab ile orada bulunan birçok sahabenin korkunç bir şekilde Peygamber'e karşı geldiği olaydır **(Öğretmen K.S.B)**.

Onlar tam bir taş kalplilik ve saygısızlıkla Peygamber (s.a.a)'in sözü karşısında direndiler. Hatta *"Peygamber sayıklıyor, Allah'ın kitabı bize yeter, bizim onun yazacağı şeylere ihtiyacımız yok!"* diye itiraz ettiler. İbn-i Abbas bu olayı müslümanlar için bir facia olarak nitelendiriyor. Bizler bu olaydan şu neticeyi elde ediyoruz: Müslümanların çoğu Peygamber (s.a.a)'in sünnetini ayaklar altına almış ve

"Kur'ân bize yeter!" demiştir. Ama Hz. Ali ve ona uyan azınlık bir grup (öyle ki, Peygamber (s.a.a), onları Hz. Ali'nin Şîlîleri diye adlandırmıştır), Peygamber'in (s.a.a) emrini yerine getirmiş, onun sözlerini ve fiillerini sünnet bilmiş, Kur'ân'a uydukları gibi sünnete de uymayı gerekli görmüşlerdir. (Simavi, 2008: 32)

Kurân-ı Kerim şöyle buyurmuyor mu? "Ey iman edenler Allah'a ve Resulüne itaat edin." (Nisâ, 59)

Ömer b. Hattab'ın nasıl birisi olduğu bütün Müslümanlarca bilinmektedir. Ömrü boyunca Peygamber (s.a.a) 'e muhalefet ettiği birçok meşhur hadislerde var. Hatta Ömer'in, bizzat kendisini Peygamber (s.a.a) 'in sünnetine bağlı görmediği açık ve net olarak ortadadır (Öğretmen İ.O).

Ömer halife olduğu zaman, Peygamber (s.a.a) 'in sünnetine aykırı fetvalar veriyordu. Hatta Kur'ân'ın açık ve net ayetlerine rağmen aykırı fetvalar veriyor, Allah'ın helâlini haram, haramını da helal sayıyordu.

Evet, Hz. Ömer'e uyan sahabenin de onun gibi olması doğaldır. Dolayısıyla geçmişte ve şimdi ona bağlı olup da onu sevenler tabii ki onun güzel (!) bidatlerini kabul ederler. (Simavi, 2008: 33)

2.4.2 Üsame'nin Ordusu Meselesi

İkinci olarak Üsame'nin Ordusu ile alakalı ayrılık noktasına Şia'nın yaklaşımı şöyledir:

Sahabelerden bazılarının, Peygamber emrettiği halde Üsame'nin ordusuna katılmamaları da bir diğer olaydır. Peygamberimizin bizzat kendisi bu orduyu hazırlamış ve vefatından iki gün önce herkesin bu orduya katılmasını emretmişti. Ne var ki iş öyle bir yere dayandı ki, sahabeden bazıları "Neden 17 yaşında, henüz suratında tüy bitmemiş bir çocuğu başımıza komutan ediyorsun?" diye Peygamber (s.a.a)'e karşı geldiler. Başta Ebu Bekir ve Ömer olmak üzere sahabeden bazıları bu orduya katılmadılar. Hilafet işlerinin bahanesiyle Medine'de kaldılar. Hâlbuki Peygamber Efendimiz, Üsame'nin ordusuna katılmayanları lanetlemişti (Öğretmen K.S.B).

Hız. Ali (a.s) ve onun takipçisi olan sahabeler, bu olayda da Peygamberimiz (s.a.a)'e bağılı kalmış, iğne ucu kadar dahi ondan uzaklaşmamışlardır. Bu musibette Hız. Ali'nin (a.s), Peygamber (s.a.a) 'in vasiyetlerine amel ettiğini, onun cenazesinin gusül, kefen ve defin işleriyle meşgul olduğunu görüyoruz.

Evet, O, Peygamberimiz (s.a.a)'in vasiyetlerini yerine getirmekten başka bir işe girişmedi. Ama bununla birlikte sahabeden bir grubun "Halife seçmek" için Benî Saide Sakifesi'ne koştuğunu biliyordu. İstese, O da hilafet için oraya koşar ve onların planlarını bozardı. Ama O, Peygamberimizin (s.a.a) vasiyetine saygı gösterip onu icra etti. Hilafet elden gitse de, Peygamber (s.a.a)'in amcasının oğlu vasiyetleri ve Peygamber (s.a.a)'in sünnetini yalnız başına yerine getirdi (**Memur G.A**).

Burada, Hız. Ali'nin (a.s) Hız. Peygamber (s.a.a) 'den miras aldığı bu yüceliğı anlayabilmemiz için biraz duraklamamız gerekir. O, sünnete amel etmek için hilafeti terk etti. Diğerleri ise hilafeti elde etmek için sünneti terk ettiler. (**Simavi, 2008: 34**)

2.4.3 Hilafet Meselesi

Beni Sakife olayını Şia'nın değerlendirmesi ise şöyledir:

Bu olay, sahabenin birçoğunun Sakife'deki hilafet seçimini kabullenmesiyle başladı. Çünkü bu, açıkça Peygamberimiz (s.a.a)' in sünnetine muhalefettir. Zira Peygamber Efendimiz (s.a.a) veda haccından dönerken Gadir-i Hum denilen yerde, bütün sahabenin karşısında, Hız. Ali'yi (a.s) halifesi olarak ilan etti. Muhacirlerle Ensar arasında ilk önce hilafet konusunda tartışma çıktıysa da sonra Peygamber'in (s.a.a) sünnetini ve emrini ayaklar altına alma, yani Ebubekir'i halife seçme konusunda birleştiler. Sonra da kolları sıvayıp hilafete muhalefet eden herkesi ortadan kaldırmaya başladılar. Hatta muhalefet edenler Peygamber'in (s.a.a) yakınları bile olsa... (**Simavi, 2008: 39**)

Bu olay da şunu göstermektedir ki; sahabenin çoğı, Ebubekir ve Ömer'in görüşlerine uymayı ve Peygamber (s.a.a)'in sünnetine muhalefet etmeyi uygun görmüşlerdir. Demek ki onlar, sünnetin değil de şahsî görüşlerin takipçileriymiş.

Sahabenin çok az bir kısmı ise Peygamber (s.a.a)'in sünnetine sarılarak Ebubekir'e biat etmedi. Onlar Hz. Ali ve Şiîleri (takipçileri) idi (**Öğretmen K.S.B**).

Evet, İslam toplumunda bu üç olaydan sonra iki grubun kimliği ortaya çıkmış oldu. Bu gruplardan biri Peygamberimiz (s.a.a)'in sünnetine saygı gösterip onunla amel ediyor, diğer grup ise Peygamberimiz (s.a.a)'in sünnetini ortadan kaldırmaya veya unutturmaya çalışıyordu. Sünnet yerine, bütün gücü ele geçirebilmek için insanların iştahını kabartan içtihadı (kendi görüşlerine) başvuruyorlardı.

Birinci grubun, yani sünnete uyanların başında Hz. Ali b. Ebi Talib ve O'nun Şiîleri geliyordu. İkinci grubun, yani kendi görüşlerine uyanların başında ise; Ebubekir, Ömer ve sahabenin çoğunluğu vardı. İkinci grup, Ebubekir ve Ömer'in önderliğinde var güçleriyle birinci grubun gücünü azaltmaya çalıştı. Bu grubu yok etmek için çeşitli planlar kurdu. (**Simavi, 2008: 40**)

Muhammed Tıcani'nin 2006 yılında ilk baskısını yapmış olduğu bu kitabı ve Şii Müellifler tarafından yazılan diğer eserler bize, Şia ile Ehl-i Sünnet arasındaki, kaynakları farklı anlama ve yorumlama veyahut kaynaklarına tenkitsiz bağlı olma sonucunda nasıl bir kutuplaşmanın ortaya çıktığını göstermektedir. Hâlbuki bu tartışmalar ya da mahkemesiz yargılamalar, o gün olanları değiştirmeyecektir. Ama siyasi manadaki mezhepçilik işte böyle bir şeydir. Her ne kadar kabullenmesek te, siyasi manadaki mezhepçilik bizi ister istemez fanatizme itmektedir.

2.5 CAFERÎLERE GÖRE EHL-İ SÜNNET MEZHEPLERİN YAYILMASINDAKİ SİR

Caferî araştırmacıların yayınladıkları eserlerin çoğunda Ehl-i Sünnet mezheplerin daha geniş bir nüfusa sahip olmaları bir sır olarak nitelendirilir. Bu durumu sır olarak nitelendirmelerinin sebebi; Ehl-i Sünnet mezheplerinin tarihi süreç içerisinde, ilk dönemlerden itibaren gizli ittifaklarla Ehl-i Beyt'e karşı mücadele içerisinde olduklarını düşünmelerindendir. Biz bu konuyla alakalı Şia'nı ne düşündüğünü M. Tıcani Semavi'nin "Gerçek Sünnet Ehli Şia" adlı eserinden istifade ederek araştırdık. Bu konuyla alakalı eserinde şöyle söylemlere rastlarız:

Sünnî mezheplerin, iktidar sahibi hükümetlerin istekleri doğrultusunda ve özellikle onlar tarafından çıkarıldığını tüm araştırmacılar bilir. Halk, kendi hükümdarlarının yanında olduğu için onların taraftarı da çok olmuştur. **(Simavi, 2008:110)**

Tarih boyunca onlarca mezhep kurulmuş, ama hükümetler tarafından desteklenmediği için çabuk yok olmuştur. Uzaî, Hasan Basrî, Ebu Uyeyne, İbn-i Ebî Zueyb, Süfyan Surî, İbn-i Ebî Davud, Leys b. Sâd ve daha birçoklarının kurduğu mezhepler, bu mezheplerdendir. Burada ismi geçen Süfyan Surî, Sünni kaynaklarda Süfyan Sevrî olarak geçmektedir. Ancak Muhammed Ticanî bu ismi bu şekilde okumuştur.

Örneğin Malik b. Enes'in arkadaşı olan Leys b. Sâd, Malik'ten daha bilgili ve daha fakih biri olmasına rağmen kurduğu mezhep, diğer mezheplere karışarak kaybolmuştur. Yine bu konuda Ahmed b. Hanbel şöyle der: "İbn-i Ebu Zueyb, Malik b. Enes'ten daha bilgiliydi. Ama Malik, insanları elemekte daha ustaydı." **(Simavi, 2008: 112)**

Tarihe dönüp baktığımızda görürüz ki Malikî mezhebinin kurucusu olan Malik b. Enes, devlete yakınlaşmış, onlarla uyum içerisinde olmuş ve onlarla hareket ederek yol kat etmiştir. Bundan dolayı büyük bir nüfuza sahip oldu ve şöhret buldu. Kimi zaman zor kullanarak, kimi zaman da parayla bu mezhep daha da genişledi. Özellikle Endülüs'teki öğrencisi Yahya b. Yahya, Endülüs hükümdarıyla dost olabilmek için çok çaba sarf etmiş, sonunda onunla akraba olmuştu. Bunun akabinde hükümdar, kadı atama işini ona havale etmiş, o da tüm kadıları Maliki olan dostları arasından atamıştı **(Öğretmen K.S.B.)**.

Hanefî Mezhebi'nin hızlı bir şekilde yayılmasının sebebi ise, Ebu Hanife'nin ölümünden sonra samimi olduğu iki öğrencisi Ebu Yusuf ile Muhammed b. Hasan Şeybanî'nin o dönemlerde Harun Reşid'in yakınlarından olmalarıydı. Bunlar, Harun'un hükümetini sağlamlaştırmak için onunla işbirliği içindeydiler. Zevkine düşkünlüğü ile tanınan Harun, bu iki kişinin izni olmadan hiç kimsenin fetva vermesine veya yargıda bulunmasına izin vermezdi. Onlar da fetva ve yargı makamına, Hanefî Mezhebi'ne mensup olan kadıları atıyorlardı. Böylece âlimlerin

en büyüğü Ebu Hanife, mezheplerin en büyüğü de Hanefî Mezhebi sayıldı. Oysaki Ebu Hanife'nin dönemindeki âlimler onu kâfirlik ve dinsizlikle suçluyorlardı. Ahmed b. Hanbel ve Ebul Hasan Eş'arî, bu şekilde düşünenler arasındaydı. **(Simavi, 2008:113)**

Şafîî Mezhebi ise yok olmaya doğru yüz tutmuşken bir anda canlanmış ve güç kazanmıştı. Bunun arkasında da yine devlet vardı. Mısır'ın Fatimî Şia'sı olduğu dönemlerde Selahaddin Eyyubî, Şafîî olmuştu. Selahaddin Eyyubî, Şiileri takip ediyor, fişliyor, fırsatını bulunca da koyun gibi boğazlıyordu.

Hanbelî Mezhebi de Mutasım'ın zamanında Abbasîler tarafından desteklenmeseydi diğerleri gibi o da yok olup gidecekti. Kurân'ın mahlûk olduğuna inanan Ahmet b. Hanbel, bu görüşünden vazgeçerek bir Nasibî (Ehl-ibeyt düşmanı) olan Mütevekkil'in yanında büyük bir makam elde etti. Bu mezhep, geçtiğimiz yüzyıl Şeyh Muhammed b. Abdülvahhab'ın zamanında tekrar kuvvet kazandı. Bu gelişme, Muhammed b. Abdülvahhab'ın, misyoner sömürgecilerin desteğiyle, Suudî hânedânıyla masaya oturmasıyla başladı. Suudiler, Muhammed b. Abdülvahhab'ın görüşlerini hemen kabul ederek onun mezhebini Arabistan ve Hicaz'a yaydı. **(Simavi, 2008:114)**

Hanbelî Mezhebi üç imama isnat ediliyordu:

1. Fakih olmadığını kendi dahi itiraf eden ve sadece hadis rivayet ettiğini söyleyen Ebu Hanife.
2. "Şeyhülislam" ve "Müceddidu's-Sünnet" olarak adlandırılan, döneminin âlimleri tarafından "Peygamberimize tevessül ettiklerinden dolayı bütün Müslümanlar müşriktir!" dediği için kâfir ilan edilen İbn-i Teymiye.
3. Önceleri Hanbelî Mezhebi'ni yeniden diriltten, İbn-i Teymiye'nin görüşlerini kendine esas edinen ve sonraları Ahmed b. Hanbel'in adını unutturan, İngiltereli misyoner sömürgeciler tarafından geçtiğimiz yüzyılda Ortadoğu'da yetiştirilen ve artık mezhebinin adı Hanbelî değil de Vahabîlik olarak anılan Muhammed b. Abdülvahhab. **(Simavi, 2008:114)**

Hiç şüphesiz, bu mezheplerin yayılmasında ve yaygınlaştırılmasında yatan asıl sebep, hükümdarlardı. Ve yine hiç şüphesiz, bu hükümdarların tamamı Ehl-i Beyt (a.s) düşmanıydı. Çünkü onlar, sürekli Ehl-i Beyti mevcudiyetlerini ve hükümdarlıklarını ortadan kaldıracak bir tehlike olarak görüyorlardı. Dolayısıyla onları daima halktan uzak tutmaya ve küçük düşürmeye çalışıyor, onların yolundan gidenleri de öldürüyorlardı. **(Simavi, 2008:114)**

Bu hükümdarlar, siyasetleriyle bağdaşan fetvalar vermek üzere bazı âlimleri öne sürdüler. Çünkü halk, sürekli dinî meselelerle yüz yüzeydi ve onlara ihtiyaç duyuyordu. Din ve dinî meseleler hakkında bilgileri olmayan sözde "İslam" halifeleri de bir bakıma bu âlimlere muhtaç idi. Sonuçta onlar da âlim bulmak ve hükümetleri adına insanlara fetva dağıtmak durumundaydı. Böylece halka "Din başka, siyaset başka" imajını vereceklerdi. Halife hükmeden bir siyasetçi, fakih de bir din adamı olacaktı. Nitekim günümüzde de bütün İslam ülkelerinin devlet başkanları aynı siyaseti uygulamaktadırlar. Devlet siyasetine ters düşmeyecek birini müftü veya başka bir isimle halkın mercii haline getiriyor, dinî ve fikhî meselelerde fetva yetkisi veriyorlar. Gerçekte ise bu kişi, devletin ona ilikte ettiği hükümden başka bir hüküm veremiyor. Çünkü devlet ona bu hakkı tanımıyor ve ancak razı olduğu hükümlerin verilmesini istiyor. Veya en azından verilen fetvaların devlet siyasetiyle çelişmemesini istiyor. **(Simavi, 2008:115)**

Bu oluşum aslında ilk üç halife döneminde meydana gelmiştir. Onlar resmen din ve devlet işlerini birbirinden ayırmazlar da siyasetlerini yürütebilmek için din adına fetvalar vermişlerdir. Bir yere kadar Peygamber'i (s.a.a) gören ve onunla oturmuşluğu olan bu halifeler, siyasetlerine zarar vermeyecek Peygamber sünnetlerini öğrenmiş ve bunlarla göz boyamışlardı.

Muaviye hicretin 9. yılında Müslüman oldu. Sahih riayetlere göre Peygamberimiz (s.a.a)'i uzun bir süre görmemişti. Dolayısıyla sünnet konusunda pek fazla bilgisi yoktu. Bu nedenle çareyi Ebu Hureyre ve Amr b. As gibi sahabeleri istihdam etmekte bulmuş, onlara diledikleri gibi fetva verebileceklerini söylemişti. **(Simavi, 2008:115)**

Onun ardından Emevî ve Abbasîler de aynı siyaseti -onların deyimiyle bu "güzel bidati"- devam ettirdiler. Tahta geçen her hükümdarın yanında, devlet siyasetiyle ters düşmeyen kadıları atama işini yapan bir baş kadı (kadılar kadısı) olur, bunlar, saltanatın temelini sağlamlaştırmaya çalışırlardı.

Bu kadıların, efendileri olan halifeleri razı edebilme için Allah (c.c)'ı nasıl gazaplandırıldıklarını artık siz düşünün. Hal böyle olunca, pak Ehl-i Beyt imamlarının (a.s) neden siyasetten uzaklaştırıldıklarını daha iyi anlıyoruz. Nitekim tarih boyunca hiçbir Ehl-i Beyt imamının bir kadılık makamına oturtulduğu görülmemiştir. **(Simavi, 2008:116)**

Eğer Ehl-i Sünnet'in dört mezhebinin nasıl hükümdarlar tarafından desteklendiğini ve bu vesileyle yayıldığı araştırmak istiyorsak, sadece Malikî Mezhebi'nin ortaya çıkmasındaki sır perdesini aralamamız yeterli olacaktır **(Öğretmen K.S.B).**

Malik, sadece *Muvatta* adlı kitabıyla meşhur oldu. Bu kitabı kendisinin yazdığı ve Kur'ân'dan sonra en doğru kitap olduğu söylenir. Hatta bazı Ehl-i Sünnet âlimleri onun *Sahih-i Buhari* den daha iyi ve daha üstün olduğuna inanır.

Malik'in şöhret sınırı o kadar genişledi ki, insanlar onun hakkında "*Malik'in olduğu yerde (Medine) başka birine fetva vermek düşer mi?*" demeye başladı. Sonra da ona "Daru'l-Hicret" (insanların ilim öğrenmek için evine hicret ettiği ve sünneti öğrendiği makam) dendi.

Malik, "*İnsanlardan zorla biat almak haramdır*" şeklinde bir fetva vermiş, dönemin Medine valisi Cafer b. Süleyman, ona bu fetvasından dolayı yetmiş kırbaç vurmuştur **(Öğretmen K.S.B).**

Malikîler her ne kadar bu olaya dayanarak Malik'in, dönemin hükümdarlarıyla muhalefet içinde olduğunu ispatlamaya çalışsalar da bu, doğru değildir. Çünkü bu olayı anlatanlar, olayın devamını da açıklamışlardır. Şimdi, bu olayı rivayet edilen şekliyle naklediyoruz: «İbn-i Kuteybe şöyle yazar: Rivayet edilir ki, Cafer'in Malik'e yaptıkları ve onu kırbaçladığı haberi Ebu Cafer Mansur'un kulağına çattığında bu olaya üzülmüş, ona karşı yapılan bu davranışı oldukça kötü

ve çirkin bulduğunu belirtmişti. Mensur, daha sonra bir mektup yazarak Cafer b. Süleyman'ı görevinden azletti ve onu çıplak bir deveye bindirerek Bağdat'a getirtti. Daha sonra Malik b. Enes'e de bir mektup yazarak onu Bağdat'a çağırdı. Ama Malik özür içeren bir mektup göndererek bu teklifi reddetti. Bunun üzerine Mensur, bir mektup daha yazarak şöyle dedi: "Önümüzdeki yıl hac merasimi için geldiğimde benim yanıma gel. Çünkü bu yıl hac yolculuğuna çıkmayı düşünüyorum. (Simavi, 2008:117)

Eğer müminlerin emiri (!) diye çağrılan Abbasî halifesi Ebu Cafer Mensur, sırf Malik'i dövdüğü için amcasının oğlu Cafer b. Süleyman'ı Medine valiliğinden azletmişse, bu konu daha esrarengiz bir hâl almış oluyor. Zira Cafer b. Süleyman, amcasının oğlu Ebu Cafer Mensur'un halifeliğini sağlamlaştırmak için Malik'i dövmüştü. Dolayısıyla onun azledilmesi ve çıplak deveyle Bağdat'a getirilmesi yerine daha fazla saygıyla anılması veya terfi ettirilmesi gerekiyordu. Ama görüyoruz ki Mensur bunun tam tersini yaparak onu görevinden azlediyor, en kötü bir şekilde yanına getirtiyor ve bir mektup yazarak Malik'in gönlünü almaya çalışıyor. Bu, şaşılacak bir şey! (Simavi, 2008:117)

Buradan anlaşılıyor ki Medine valisi ahmakça bir harekette bulunmuş, Malik'in halife yanında saygın ve güvenilir biri olduğunu anlayamamıştır. Eğer Malik'in Mensur'la böyle bir yakınlığı söz konusu olmasaydı, halkı zorla kendine biat ettiren Mensur, bunu üzerine alınarak öz amcasının oğlunu valilikten azletmezdi.

Bu tür olaylara günümüzde de rastlamak mümkündür. Bazen devlet erkânından biri, halktan birine hakaret ediyor, rejimi güvence altına almak için onu hapse attırıyor, ardından hapse atılan kişinin söz gelimi devlet başkanının veya eşinin akrabası olduğu anlaşılıyor, derken hapse atan kişi görevden uzaklaştırılıyor. Bazen de bu kimseler, görevden alınma veya uzaklaştırılmaların sebebini dahi bilemiyor.

M. Ticiani Semavi'den buraya kadar aktardıklarımız Caferîlerin Ehl-i Sünnet mezheplerinin niçin daha çok yayıldığını sır olarak değerlendirdiklerini ortaya koymaktadır. Tabi ki bunların birçoğu Sünnilerce sadece bir iddiadan ibarettir. Burada dikkatimizi çeken önemli bir husus, Şii müelliflerin tarihi olayları

değerlendirirken, kaynaklarda yer alan tarihi bilgilere kendi bakış açılarını yansıtarak veya görmek istedikleri gibi olayları değerlendirdikleridir.

2.6 CAFERLERİN EHL-İ SÜNNETİN ÖNCÜLERİ HAKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

İğdır’da görev yaptığım beş sene zarfında görüştüğüm Caferî din adamları (mollalar) ve farklı görevler (öğretmen, doktor, avukat v.s) icra eden Caferî devlet memurlarından edindiğim ve Ehl-i Sünnet’in önde gelenleri hakkındaki görüşlerini not ettiğim, bazı sahabelerin önde gelenleri hakkındaki görüşleri bu bölümde anlatılmaktadır.

2.6.1 Ebubekir b. Kuhafe (Sıddık)

Ebubekir, Efendimizden toplamış olduğu hadisleri yakmış ve yakarken de halka şöyle demişti: *“Allah resulünden hiçbir şey rivayet etmeyin. Biri size bununla alakalı bir şey soracak olursa, deyin ki: Allah’ın kitabı aramızdadır; helali helal sayın, haramdan da kaçının.”*

Yine Ebubekir Peygamberin son anlarında yazdıracağı vasiyetini yazdırmamıştır. Ve Kur’an bize yeter diyerek Ona muhalefet etmiştir.

Madem Ebubekir, Ehl-i Sünnetin dediği gibi “Sıddık” tır, Hz. Muhammed (s.a.a)’in Miraç’a çıktığını işittiğinde: *“Bunu O söylüyorsa doğrudur.”* diyerek, O’na bağlılığındaki tereddütsüzlüğü ortaya koymuştur, niçin az önce zikrettiğimiz konularda O’na muhalefet etmiştir. **(Öğretmen K.S.B)**

Ebubekir Hz. Peygamber (s.a.a) ‘in katılmayanlara lanet ettiği Üsâme’nin ordusuna katılmamış, hatta ordunun hazırlanmasına da mani olmuştur. Sünni kaynaklar da bu durumu anlatmakta, Ebubekir ve Ömer’in Peygamberin hastalığını bahane ederek bu seferden geri durduklarını bize bildirmektedir. **(Öğretmen İ.O)**

Ebubekir, Hz. Peygamber (s.a.a)’in emaneti olan kızı Hz. Fatıma (s.a) yı incitmiş ve hakkı olan araziye (Fedek Arazisi) ona vermemiştir. Ayrıca zekat

vermeyen Müslümanları öldürerek Peygamberin sünnetinin muhalifinde hareket etmiştir. (Öğretmen K.S.B)

Zikri geçen bu konuşmalar, Şia'nın Hz. Ebubekir (r.a) hakkında farklı eserlerde üzerinde durdukları eleştiri noktalarıdır. Bu mevzular Iğdır ilindeki birçok Caferî tarafından sürekli tartışılan, ama iki tarafın da birbirlerinin kaynaklarını kabul etmemesinden dolayı, bir sonuca varılamayan konulardır.

2.6.2 Ömer b Hattab (Faruk)

Hz. Ömer (r.a), Şia'nın, dolayısıyla konumuzu teşkil eden Şia'nın bir kolu olan Caferîlerin, en çok eleştirdikleri, hatta birçok yerde eleştirinin dozunu kaçırıp, hakaret ettikleri ve davranışlarını olumsuz manada destanlaştırıp çocuklarına anlattıkları bir sahabedir.

Iğdır İmam Hatip Lisesi'nde görev yaptığım esnada görüştüğüm ve Milli Eğitim camiasının içerisinde memur olarak görev yapan Caferî bir dostumun Hz. Ömer (r.a) hakkında anlattıkları ve Caferî müelliflerin kitaplarına da aldıkları bazı eleştiri noktalarına değinmek istiyorum.

Hz. Ömer (r.a)'ın “*hak ile batılı birbirinden ayıran*” manasına gelen “*Faruk*” lakabından bahis açıldığında **G.A.** isimli arkadaşım söz aldı ve Hz. Ömer (r.a) hakkındaki düşüncelerini şu şekilde ortaya koydu: “Siz Ömer'in Kur'an'a ve Sünnet'e olan bağlılığından bahsediyorsunuz. Peki, sizce Ömer “*O heva ve heves üzere konuşmaz, ne söylerse vahiydir*” (**Necm, 3-4**) ayetinin açıkça beyanına karşı, Peygamberin hastalığı esnasında vasiyeti için kâğıt kalem istediğinde “*Allah'ın Peygamberi sayıklıyor, Allah'ın kitabı bize yeter*” diyerek muhalefetini ortaya koyduğunu bilmiyor musunuz? Peygamberin sevgili kızı Hz. Fatıma'yı incittiğini hatta evine saldırıp, Muhsin adındaki altı aylık çocuğunun düşük olarak dünyaya gelmesine sebep olduğundan da mı haberiniz yok. Eğer Ömer Peygamberin sünnetine bağlı idiyse niçin hadislerin yazılmasını yasakladı. Peygamberin nafile namazların cemaatle kılınmasını yasaklamasına rağmen niçin Teravih Namazını Cemaatle kıldırarak kötü bir alışkanlık başlattı?”

Tamamını buraya almayacağım sohbetimiz aslında Şia'nın ve Caferîlerin Hz. Ömer (r.a)'e bakış açılarını açıkça ortaya koymaktadır.

2.6.3 Osman b.Affan (Zinnureyn)

Iğdır Caferîlerinin Hulefa-i Raşidin arasında en az çekiştirdikleri halife Hz. Osman (r.a)'dır. Bunda belki de Hz. Osman (r.a)'ın yumuşak huylu birisi olması etkili olmuştur.

Iğdır Caferîleri, Hz. Osman (r.a)'ın hilafeti alırken verdiği sözünde vurguladığı *“Allah (c.c)'ın kitabı, Peygamber'in sünneti ve kendinden önceki iki halifenin yöntemine göre”* hareket edeceği iddiasının ikinci şartı olan, Peygamberin sünnetine uygun hareket etme sözünü tam yerine getirmediği düşüncesindedirler.

Hz. Osman (r.a) 'ın önemli devlet makamlarına kendi yakınlarını getirmesini ve Ümeyye oğullarına hadsiz hesapsız bağışlarda bulunduğunu sürekli dile getirirler. Ayrıca Hz. Osman (r.a)'ın yolculuklarda namazı kısaltmadığını, namazda Allahu Ekber demediğini ve hacda temettü etmeyi yasakladığını ileri sürerler. Hatta bu görüşlerini Abdullah b. Ömer (r.a) den rivayet edilen *“Yolculukta namaz iki rekât'tır. Kim bu sünnete muhalefet ederse kâfirdir.”* (Beyhaki : 140) hadisiyle destekliyor ve bu hadise rağmen Hz. Osman (r.a)'ın durumunu da bizlere soruyorlardı.

2.6.4 Talha b. Ubeydullah

Iğdır Caferîlerine Hz. Talha (r.a)'yı sorduğumuzda; Talha dünya malına meyli çok olan biriydi. Hatta bu meyil belki de, inancından dahi daha önde gelmekteydi. Talha da diğerleri gibi Hz. Ali (a.s)'yi yalnız bırakmış ve onun karşısında yer almıştır. Hatta Osman'ın da koltuğuna göz dikmiş ve sahabeleri onun hakkında kışkırtarak yerine geçmeyi planlamıştır. Osman öldürüldüğünde Hz. Ali (a.s) halife olduğunda da ona ilk biat edenlerdendir. Çünkü amacına ulaşamamış ve menfaati için böyle davranmıştır. (Öğretmen K.S.B)

2.6.5 Zübeyr b. Avam

Talha'nın adının geçtiği her yerde onun adına da rastlamak mümkündür. Tarihte Talha nerede anılmışsa Zübeyr de onun yanında ve Zübeyr nerede anılmışsa Talha da onun yanında anılmıştır. O da dünyaya meyledenler arasındaydı.

Hiz. Ali (a.s) Zübeyr'e beytölmalden haksız yere verilen malları geri isteyince Hiz. Ali(a.s)'ye olan biatinden dönmüştür. Bu yüzden Cemel vakasında baldızı olan Ayşe'nin yanında yer almıştır. (Öğretmen İ.O)

2.6.6 Ebubekir binti Aişe

İğdır Caferîleri, Peygamberimizin eşi olan ve döneminde sahabenin birçoğunun kendisinden ilim almasına rağmen, Hiz. Ayşe (r.a) hakkında da Ehl-i Sünnetten çok farklı düşünürler.

Hiz. Ayşe'yi, Allah ve Resulünün emrine muhalefet ederek, evinden çıkmakla ve Cemel Vakası'nda birçok kişinin ölümüne sebep olmakla suçlarlar. Ayrıca Hiz. Ayşe'nin kısır olduğunu ve kendisinden olmayan Hiz. Peygamberin torunlarını bu yüzden sevmediğini iddia ederler. Bunu da Hiz. Hasan (a.s)'ın mezarının dedesinin yanına yapılmasına izin vermemesiyle ilişkilendirirler.

Hiz. Ayşe (r.a)'nin, Ümeyye oğullarının hilafeti zamanında hutbelerden Hiz. Ali'ye lanet okunduğunu bilmesine rağmen, bu duruma müdahale etmediğini söylerler. Hatta görüştüğümüz Caferîlerden biraz daha radikal olanları bunları: "Ayşe Muaviye'ye Hiz. Ali'ye lanet okunmasını tavsiye etmiş ve perde arkasından desteklemiştir" iddiasında bulunmaktadırlar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM IĞDIR'DA CAFERİLİK

3.1 CAFERİLİĞİN ANADOLU TOPRAKLARINA GİRİŞ SAFHALARI

Türklerin Anadolu'ya gelip yerleşmeleri Sakalar ve Hunlar dönemine denk gelmektedir. Daha sonraları Abbasilerin Anadolu'ya düzenledikleri seferler sırasında Türkler de müslüman ordularında görev alarak Anadolu'nun içlerine kadar gelmişlerdir. Ancak, Türkler o dönemlerde Anadolu'ya sadece seferler düzenlemiş ama sürekli olarak yerleşmemişlerdir. (Şeker, 1997:3-5)

1071 yılı, Büyük Selçukluların sayesinde Anadolu'nun kapılarını Türklere açıp, Anadolu topraklarının Türk yurdu olmasının başlangıcıdır. Bu dönem itibariyle Orta Asya'da bulunan birçok Türkmen boyu Anadolu'ya gelip yerleşmiştir.

Türkler Anadolu'ya öncelikle Selçuklularla başlayan fetihler sayesinde yerleşmişler, daha sonraları haçlı seferlerinden dolayı Anadolu'nun içlerine kadar ilerlemişlerdir. Bu dönemi, Moğol istilası ve bu istila sonucu zorunlu göçler oluşturmaktadır. (Şeker, 1997: 65-68) Oğuzlar da bu istilalar sonucunda Anadolu'ya gelmişlerdir. Oğuzların yanı sıra Anadolu'ya gelen Türkmenlerin içerisinde hem Sünni hem de Caferî boylar bulunmaktadır. Bu göçler Anadolu'yu Türkleştirirken aynı zamanda islamlaştırmıştır da. (Sofuoğlu, İlhan, 1997: 38) Moğollar önünden kaçarak gelen tarikatların içine, sufi hüviyetine bürünen İsmailî yani Bâtınî Dâîleri karışmıştır. (Ocak, 1996: 48)

Anadolu Selçuklu Devleti, İzzeddin Keykavus (1211- 1220) ile onun oğlu Alâeddin Keykûbad devirlerinde (1220-1237), toplumsal, iktisadî ve dinî bakımdan en parlak dönemlerini yaşamışlardır. (Meriç, 1997:136) Selçuklular Moğol istilâlarından kaçan yabancı birçok âlim, şair, mutasavvıf ve sanatkâra kapılarını açmış ve Anadolu'yu kültürlerin birleştiği bir konuma getirmişlerdir. Ayrıca dini anlamda hoşgörü had safhalara ulaşmıştır. Farklı din, millet ve mezhebi bir arada bulunduran Selçuklu Devleti bu devirde herhangi bir kargaşa yaşamamış, bu gruplardan hiç biri ile devlet karşı karşıya gelmemiştir. Ancak artan Moğol istilâları

sonucu Anadolu'ya giren Türkmen sayısındaki artış ve en nihayetinde Moğollarla yapılan Kösedağ Savaşı'nda (1243) alınan yenilgiyle, devletin düzeni sarsılmıştır. (Merçil, :1997:150)

Göçler sonucunda Anadolu'da etnik ve dinî olarak da bir karmaşa yaşanmıştır. Göçlerle sadece Türkmenler değil, daha sonra devlet kadrolarında güçlenecek olan İranî unsurlar da Anadolu'ya girmişlerdir. (Baykara, 1985:125-126) Öyle ki kısa zamanda Anadolu Selçuklularının tüm siyasi ve dinî hayatı İran tesiri altında kalmıştır. Sarayda edebiyat dili Farsça olmuş, şiirler, şarkılar ve yazılan menkıbeler Farsça kaleme alınmaya başlanmıştır. Bunun yanında Yesevîlik, Ebu'l Vefa aracılığıyla Baba İlyas ve Hacı Bektaş-ı Veli gibi dervişler sayesinde Anadolu'ya girmiş ve bunların halifeleri olan Abdal Musa, Sarı Saltuk, Barak Baba ve Seyyid Ali Sultan aracılığıyla Anadolu'da ve hatta Rumeli'de yayılmıştır. Ayrıca Kalenderîlik, Haydarîlik ve Vefaîlik de, Anadolu'ya göçlerle gelen ve yayılan tarikatlardandır. (Ocak, 1996: 66)

Osmanlılardan önce Anadolu'ya uğrayan ünlü seyyah İbn-i Batuta her ne kadar "*Anadolu halkının hepsi imam Ebû Hanife mezhebinde olup, ehl-i sünnettir*" dese de; bu dönemde hâkim inancın tam anlamıyla Sünnîlik olduğunu söylemek biraz güçtür. Çünkü bu devir Anadolu'sunda içinde Şîî unsurlar barındıran kimi olaylara ve kaleme alınmış bazı eserlere rastlamaktayız. Meselâ Aydın oğullarından Umur Bey'e atfen yazılan manzum bir eserde ve önsözünü Umur Bey'in kardeşi Hızır Bey'in yazdığı Venediklilerle yapılan ticaret hakkındaki başka bir eserde, bazı Şîî unsurlar görülmüştür. Ali, Hasan ve Hüseyin gibi, Şîîler için çok önemli isimler bu eserlerde zikredilmiştir. Zaten Hızır Bey de kendisini Şîî olarak tanıtmaktadır. Sikkelerinde "*Dört Halife*" nin ismine yer veren Candaroğulları döneminde ise, Kerbelâ dramını Türkçe anlatan bir eser kaleme alınmıştır. Ayrıca Seyyid Battal Gazi, Ebû Müslim, Maktel-i Hüseyin ve Danişmendnâme gibi İran merkezli bazı eserler de kaleme alınmıştır. Bu eserlerin hepsinde Hz. Ali ve oğulları, on iki imam, Ehl-i Beyt övülmüştür.

Bu hususta söylenebilecek son söz şudur ki; Anadolu'da hâkim inanç sistemi ne tam anlamıyla Sünnîlik ne de Şîîliktir. Moğol istilâsına ve Türkmen göçlerine maruz kalan Osmanlı öncesi Anadolu'sunun durumu özetle budur.

Osmanlı'nın kuruluşunda ve gelişmesinde rol oynayan zümrelerden biri de Ahiyân- ı Rûm'dur. İbn-î Batuta'nın Anadolu seyahati esnasında çokça ismini zikrettiği ahiliğin, (**İbni Batuta, 1983:192**) Anadolu'da kurulması ve teşkilâtlanması açısından, özellikle Ahi Evren ismi çok önemlidir. Ahilik, ilk Osmanlı Beyleri'nin dahi alâka gösterip, iştirak ettikleri bir zümredir. Osmanlı Sultanlarının adlarına vakıflar kurup araziler bağışladığı kimseler arasında birçok ahi mevcuttur. Bunlar Abdalân-ı Rûm gibi hem Anadolu'da hem de Rumeli'de Türkleştirme ve İslamlaştırma faaliyetlerinin içinde olmuşlardır. Hatta Osmanlı Devleti'nin kuruluşu meselesinde anlatılan hikâyede Osman Bey'in gördüğü rüyayı yorumlayan yine bir ahi şeyhi olan Şeyh Edebalı'dır. Edebalı, Osman Bey'e büyük bir devlet kuracağını müjdelemiş ve kızını da onunla nikâhlamıştır. Bu vesile ile Osman Bey, ahilerle akrabalık tesis etmiştir. Görüldüğü üzere Osmanlılar, ahilere çok büyük müsamaha göstermişler ve onlara da beyliğin topraklarının korunması ve Türkleştirilmesi siyasetinde önemli görevler vermişlerdir.

Kolonizatör olarak tanımlayabileceğimiz ahilerin, İslâmi yorumları hakkında fikir edinebilmek için ahilerin anayasası durumundaki "*fütüvvetnâmelere*" bakmak yeterli olacaktır kanaatindeyiz. Elimizde olan fütüvvetnâmelerden anlaşıldığı üzere ahilerde, Ehl-i Beyt ve Hz. Ali muhabbeti üst düzeydedir. Ayrıca on iki imam ve on dört masum inançları da mevcuttur. Ahilere de, Alevî ve Bektaşîlerde olduğu gibi "*Caferî*" oldukları telkin edilmiştir. Tevellâ ve teberrâ inançları ile ilgili abartılı anlatımlara sahiptirler. "*Masum*" inancı ise, aynı Alevî ve Bektaşîlerde olduğu gibi, oniki imamın ergenlik yaşına gelmemiş çocuklarında oluşmaktadır. Oysa Şîî İmâmiyye'de, on dört masum olarak, oniki imamın ve bunlara ilaveten Hz. Muhammed (s.a.v) ve kızı Hz. Fâtıma'nın isimleri zikredilmektedir. Yine Gadir-i Hum hadisesi ile ilgili İmâmiyye'de olmayan bazı rivayetleri anlatırlar. Bu bakımdan ahilerin sahip olduğu Şîîlik, hurafelerle karışık bir Şîîliktir. Hatta bazı yönleriyle Bâtını izler taşır. (**Gölpınarlı, 1949: 59**) Bu fütüvvetnâmelerden Özellikle Fatih döneminde yazıldığı düşünülen "*Şeyh Seyyid Hüseyin'in fütüvvetnâmesi*, Anadolu'da İmâmiyye mezhebinin varlığına ilişkin önemli soru işaretleri bırakmaktadır. Şeyh daha fütüvvetnâmenin başında, Hz. Muhammed'in ismini verdikten sonra Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın isimlerini zikretmeden sadece unvanlarını vererek -"*ve radiyalâhu anis Sâdıki vel*

Âdili vel Câmi 'il Kur'ân" şeklinde - Hz. Ali ve on iki imamın teker teker isimlerini saymıştır. Devamında ise, Hz. Ali ve on iki imamla ilgili hikâyelere ve övgülere sıkça yer verilmiştir. (Gölpınarlı, 1960: 73)

Burada göze çarpan bir başka nokta ise, şeyhin Gadir-i Hum ile ilgili verdiği malumdur. Şeyh, Gadir-i Hum'da Hz. Muhammed (s.a.v)'in, Hz. Ali (r.a)'yi kendisinden sonra halife olarak ilan ettiğine inanmaktadır. İmâmiyye'de de çok önemli olan bu husus dikkat çekicidir. (Gölpınarlı, 1960: 80)

Osmanlı Padişahı II. Bayezid'in desteği ve yardımıyla kurumsallaşan Bektaşî tarikatının içine bu kadar kısa bir zamanda Safevî propagandasıyla Şîî öğretilerin sokulması şaşırtıcıdır. Bu bize o dönemde tarikatı yönetenlerin Şîîliğe pek te uzak olmadığını göstermektedir. Bugünde dahi Bektaşîler lâfzen de olsa "*İmam Cafer mezhebine mensup olduklarını*" söylemektedirler.

Tabi ki burada Bektaşîlerin, Şîî oldukları iddia edilmemektedir. Ancak tarikat içerisinde uygulamalara bakıldığında; Ortaçağ Anadolu'sunda birçok tarikatı etkileyen ve göçebeler arasında yaygın olan kimi Şîî öğretiler, Bektaşî tarikatını etkilemiştir diyebiliriz. Bu etkilenme sonucudur ki; 1450-59 yıllarında Anadolu'da dolaşan Safevî Şeyhi Cüneyd'in peşinden birçok Bektaşî de, Anadolu topraklarını terk ederek İran'a göçmüşlerdir. (Ekinci, 2002: 47)

Bizi burada asıl ilgilendiren Safevî Devleti'nin kuruluşunda rol oynayan Türk boyları ve bunların sahip olduğu inançtır. Bilindiği gibi İranlı ve Batılı tarihçilerin birçoğu Safevî Devleti'ni, Sasanilerin devamı olan milli bir İran devleti gibi göstermişlerdir. Ancak Safevîlerin kurucularına bakıldığında hepsi Azerbaycan doğumludur ve Azeri Türkçesi devletin resmi dili gibidir. Ayrıca devletin tebaasını oluşturan oymakların birçoğu da Türkmen oymaklardır.

Muhalliflerini ölümle tehdit eden Şah İsmail, mezhebin gelişmesi için İranlı âlimleri eğitim amacıyla diğer ülkelere göndermiş, İran dışındaki Şîî âlimleri de cezbedici tekliflerle İran'da toplamıştır. İsmail'in bu faaliyetleri sonucunda İmâmiyye yavaş yavaş Anadolu'ya da girmiştir.

Ortaçağ Anadolu'suna göçlerle giren Şîî öğretiler, o çağ boyunca farklı farklı mekân ve zümrelerde varlığını devam ettirmiştir. Kimi zaman ahi teşkilatı gibi devlet düzenine katkı sağlayan ve esnafı Örgütlenme çabası içindeki bir teşkilatın ruhunda kendisini hissettirmiş, kimi zaman da mevcut güce yani devlete karşı çıkan isyanlar da rol oynamıştır.

Bu noktada son olarak belirtmemiz gereken husus ise; bugün Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşayan ve inancı Sünnî, Şîî, Alevî, Bektaşî ve Kızılbaş olsun, tüm zümrelerin aynı kökten geldiğidir. Yüzyıllar boyu Anadolu'da yetişen veya gelişen bu inanışların etkilediği topluluklar; 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'yu vatan bilip yerleşen göçebe Türk boylarıdır. Eğer biz bunu böyle kabullenirsek; ortada herhangi bir ayrılığın söz konusu olmayacağı kanaatinin görülmesi mümkün olabilecektir.

3.2 İĞDIR CAFERÎLERİNDE DİNİ HAYAT

3.2.1 İnanç Boyutu

3.2.1.1 Tevhid:

Tevhid, Allah (cc)'ın varlığını ve birliği anlamına gelmektedir. Hz. Âdem (a.s)'den Hz. Muhammed (s.a.v)'e kadar her peygamber tevhid inancını insanlara aşlamıştır. Hz. Muhammed (s.a.v)'den sonra ortaya çıkan tüm hak mezheplerin ortak noktasıdır aynı zamanda tevhid inancı.

Caferîlerde, bir ve tek olan Allah inancı vardır. Caferîlerle Ehl-i Sünnet arasında tevhid inancı noktasında aykırı bir yaklaşım bulunmamaktadır. Caferîler Allah (cc)'ın varlığına, birliğine, eşi benzeri olmadığına, her şeyin O'na muhtaç olup O'nun ise hiçbir şeye muhtaç olmadığına, bütün eksik ve noksanlıklardan münezzeh olduğuna inanırlar.

İlyas ÜZÜM Bey, İnanç esasları açısından Türkiye'de Caferîlik adlı doktora tezinde uygulamış olduğu ankette, inanç esaslarının başında gelen Allah'a inanç noktasında örneklem grubuna “ *Allah'ın varlığı hakkında aşağıdaki maddelerden*

size uygun geleni işaretleyiniz.” şeklinde bir yönlendirmede bulunmuş ve şu cevapları almıştır;

- ✓ % 97 Her şeyi yaratan Allah'ın varlığına kesin olarak inanıyorum
- ✓ % 1,5 Allah'ın varlığı konusunda şüpheler taşıyorum
- ✓ % 0,5 Kimi zaman Allah'a inandığım oluyor
- ✓ % 0,7 Allah'ın varlığına inanmıyorum.(Üzüm,1993: 54)

Bu çalışma bize Iğdır'daki Caferîlerde Allah'a iman noktasında bir problemin olmadığını göstermektedir. Her ne kadar % 3 lük bir bölüm Allah'ın varlığı noktasında şüpheli yanıtlar vermişse de bu örneklem grubunun farklılığından kaynaklanmaktadır.

Caferîlerde sadece Allah'ın varlığının bilinmesi yetmemektedir. Bunun yanında Allah'ın varlığının delilleriyle birlikte bilinmesi gerekmektedir. Ergenlik dönemine gelen her genç Caferî, Allah'ın varlığının delillerinden en az üç tanesini bilmek zorundadır.

Caferîler Allah'ın görülmesi konusunda Ehl-i Sünnet'ten farklı düşünmektedirler. Onlara göre, Allah'ın ne dünyada ne de ahirette insanlar tarafından görülmesi mümkün değildir. Caferî öğretmen arkadaşlarımızdan birisiyle bu konu üzerine konuşurken arkadaşımız görüşünü şöyle ortaya koymuştur: “Eğer Ehl-i Sünnetin dediği gibi Allah (cc)görülebilinecek olsa O'ndan bir cisimmiş gibi bahsetmiş oluruz ve O'nu zamanla ve mekânla sınırlamış oluruz, hâlbuki bu anlayış bizim Allah (cc) anlayışımızla örtüşmemektedir.” (Öğretmen K.S.B) Ayrıca bu görüşlerine ; “Gözler onu görmez, o gözleri görür.” (En'am, 103–104) ayetini delil getirirler.

Yine İlyas ÜZÜM Bey uyguladığı ankette Allah'ın görülmesiyle alakalı yönlendirmede bulunmuş ve şu sonuca ulaşmıştır:

- ✓ % 44,8 Allah'ı dünyada da âhirette de görmek mümkün değildir.
- ✓ % 39,1 Allah'ı dünyada görmek mümkün değildir ama âhirette müminler görecektir.
- ✓ % 10,9 Bu konuda fikrim yok. (Üzüm,1993: 62)

Bu sonuçlar bize göstermektedir ki, Caferî inanç sisteminde Allah'ın görülmesi mümkün değilse de, Iğdır'da ki Caferî vatandaşlar konuyla alakalı kendi görüşlerini de yansıtmışlardır. Yoksa ankete katılanların neredeyse yarısı Allah'ın görülebileceği yönünde görüş beyan etmezdi.

3.2.1.2 Adalet:

Caferîlerde adalet beş temel inançtan biri olup önemli bir yere sahiptir. Adalet, hakkın hak sahibine verilmesi ve herhangi bir sebep yokken insanlar arasında sebepsiz yere ayırım yapılmamasıdır. Adalet; Allah'ın kimseye zulmetmeyeceğine ve O'nun akıl sahiplerinin kötü gördüğü şeyleri işlemediğine inanmaktır.

Caferîlerin adalet inancında, Yüce Yaratıcı'nın insanların güç yetiremeyeceği bir vazife yüklemesi söz konusu olamaz. Çünkü bu Allah'ın insanlara zulmetmesi manasına gelir. Caferîlere göre Allah'ın adaletli olması, Allah'ın iradesine sınır koymak anlamına gelmez. Çünkü adil olmak Allah'ın vaadidir. Allah, vaadine muhalefet etmez. Bir şey iyi olduğu için Allah onu emreder ve kötü olduğu için de yasaklar. İyi veya kötü, Allah emrettiği için iyi, yasakladığı için de kötü değildir. Aksi düşünülürse problem çıkar. O zaman yalan söylemek ya da herhangi kötü olarak nitelendirilen bir fiilin Allah tarafından yapılabileceği düşüncesini kabullenmek gerekir ki, bu da yanlış bir inanç olur (Turan, 1999: 131–137).

Caferî inanç sisteminde, Allah insanlara güç yetiremeyeceği sorumlulukları yüklemeyeceği inancı olsa da, Iğdır'daki Caferî vatandaşlarımızın küçük bir kısmı bunun aksi yönünde fikir beyan etmektedirler. İlyas ÜZÜM Bey'in anketi bu konu ile alakalı şöyle bir yüzdelik ortaya koymuştur:

“Sizce Allah kuluna gücünün üstünde yükümlülük verir mi?” sorusuna;

- ✓ % 7,8 Evet, verebilir. Çünkü O Allah'tır ve dilediği her şeyi yapar.
- ✓ % 84,9 Hayır, vermez. Çünkü bu zulümdür. Allah ise zulümden münezzehtir.
- ✓ % 7,2 Fikrim yok. (Üzüm,1993: 91)

Caferîlere göre, Allah hayrın da şerrin de yaratıcısıdır, demek doğru değildir. Allah güzeldir, güzel olandan kötü şey sudur etmez. Aslında kötülük diye bir şeyde yoktur. Kötülüğün varlık sebebi iyiliğin mevcut olmamasıdır. Mademki kötülüğün varlığı mevcut değildir, o zaman kötülüğe bir yaratıcı aramak ta lüzumsuzdur (**Öğretmen İ.O**). Caferîler iyi ile kötü kavramını, güneş ile gölge kavramını kullanarak açıklarlar. Şöyle düşünelim; güneş ısının ve ışığın kaynağıdır. Önüne bir şey koyarsan gölge olur. Gölgenin kaynağı yoktur. Gölge, güneşin engellenmesiyle ortaya çıkar, yani bir varlığı yoktur. Şer de böyledir. Şer de hayrın engellenmesiyle oluşur. İlyas ÜZÜM Bey'in anketi Caferîlerin bu görüşünü destekler mahiyettedir. Örneklem grubuna yapılan; “Allah iyi ve güzel olanı yapar, kötü ve çirkin olanı yapmaz” sözü sizce doğru mudur?” yönlendirmesi bize şu sonucu vermiştir:

- ✓ % 82,1 Evet, doğrudur.
- ✓ % 8,8 Doğru sayılmaz. Çünkü Allah dilediğini yapar, dilediğini yapmaz.
- ✓ % 9 Fikrim yok. (Üzüm,1993: 78)

Bir önceki yönlendirmede ve şuan ki yönlendirmede verilen fikrim yok cevapları yönlendirmenin geçerliliğine etki edecek sonuçlar olarak görülmemelidir. Çünkü bu sorulara verilen “fikrim yok” cevabının oranlarının birbirlerine yakın olması bize örneklem grubu içerisinde Caferîlerin inanç esasları noktasında bilgisiz bir grubun varlığını göstermektedir. Diğer % 8,8 lik olumsuz yanıt ta kişilerin kendi görüşlerini yansıtmaktadır.

Caferîlere göre, insan yaptıklarında tamamen özgürdür. Emeviler, yaptıkları zulümlere bir kılıf uydurmak için Cebriyye (insanın yaptıklarında mecbur olduğu,

insanın hürriyetinin olmadığı) fikrini insanlara dayatıyorlardı. Oysa insanın fiillerinin sorumlusu yine insanın kendisidir. Çünkü insan irade sahibi bir varlıktır.

İnsanların işlediklerinde hür olmaları ile ilgili yapılan anket yönlendirmesi ise şöyledir: “ *İyi ve kötü bütün davranışlarınızda hür ve serbest olduğunuza inanıyor musunuz?*”

- ✓ % 8,2 Hayır, hür olduğuma inanmıyorum. Bence bütün davranışlarım kaderin belirlediği kalıplar içinde gerçekleşiyor.
- ✓ % 44,2 Evet, hür olduğuma inanıyorum. İstediğim zaman dilediğim hareket ve davranışı sergileyebiliyorum.
- ✓ % 45,5 Tam olarak hür değilim. Ama iradesiz de değilim. Hem irademin hem de kaderin etkisi altındayım.
- ✓ % 1,9 Fikrim yok. (Üzüm,1993: 83)

Bu yönlendirmenin sonucunda yine, mezhebinin görüşünü değil de kendi görüşünü ortaya koyan % 8,2 lik bir grup var. Ama ilginç olan diğer % 90 lık çoğunluğun bir yarısı, kendini tamamen hür hissederken, diğer bir yarısının kendini tam hür hissetmemesidir. Bu sonucun çıkmasında da örneklem grubunun ilmi seviyeleri arasındaki fark etkili olmuştur diye düşünüyorum.

Konuyla alakalı yapılan farklı bir yönlendirme ise şöyledir: “*Sizce Allah kulun yararına olan şeyleri yapmak durumunda mıdır?*”. Bu soruya verilen cevapların yüzdesi ise şu şekildedir;

- ✓ % 54,2 Evet, çünkü O lütfü gereği daima kulun yararına olan şeyi yapar.
- ✓ % 30,9 Hayır, yapmak durumunda değildir. Dilerse yapar dilerse yapmaz.
- ✓ % 14,8 Fikrim yok. (Üzüm,1993: 92)

Caferî inancında, Allah’ın kulun faydasına olan işleri yapması söz konusu iken anket sonucu böyle düşünmeyen % 30,9 luk bir grubu çıkarmaktadır. Tabi ki bu konular ilmi alt yapı istediği için, kendince yorumlayanlar da olmuştur.

3.2.1.3 Nübüvvet:

Caferîler ilk Peygamberle son Peygamber arasında 124 bin Peygamber geldiğine inanırlar. İlk Peygamber Hz. Âdem'den son Peygamber Hz. Muhammed'e kadar Allah, hiçbir dönemde insanları rehbersiz bırakmamıştır. Bu durum Allah'ın adaletinin bir göstergesidir.

Peygamberler, masumdur ve hiç bir şekilde günah işlemezler, peygamberliklerinden önce de, peygamber olduktan sonra da hiçbir şekilde insanlar tarafından hoş karşılanmayacak, kendilerini aşağı düşürecek fiillerde bulunmazlar. Son Peygamber Hz Muhammed (s.a.v)'in en büyük mucizesi Kuran-ı Kerim'dir.

Peygamberlerin günah işleyip işlemeyeceği hususunda İlyas ÜZÜM Bey'in anket sonucu şöyledir;

“Sizce peygamberler günah işlemekten uzak mıdırlar?”

- ✓ % 36,7 Evet, uzaktırlar. Onlar peygamber olmadan önce de peygamber olduktan sonra da küçük ve büyük hiçbir günah işlemezler.
- ✓ % 25,1 Evet, uzaktırlar. Ancak onlar da melek değil birer insan olduklarına göre peygamberlikten önce bazı hatalar işlemiş olabilirler.
- ✓ % 35,8 Bence peygamberler Allah'tan aldıkları vahiyleri insanlara iletme noktasında hata yapmazlar, bunun dışında birtakım hataları olabilir.
- ✓ % 2,5 Fikrim yok. (Üzüm,1993: 99)

Bu sonuçlar bize göstermektedir ki; neredeyse % 61 lik bir çoğunluk peygamberin, vahiy dışında insan olarak işlediği fiillerinde hataları olabileceğini savunuyor. Hâlbuki bu anlayış tamamıyla Caferî inanç sistemiyle çelişmektedir. Çünkü Caferî inancı peygamberin ve imamların masumiyeti üzerine kurulu bir sistemdir. Bu bize, Caferî inanç sisteminde bazı konuların, mezhep tarafgirlerince tam bilinmediği sonucunu veriyor.

Caferîlere göre Peygamber Efendimiz vefat ettikten sonra Hz Ali bir odaya kapanıyor ve günlerce çıkmıyor. Sarı, ipek bir bez üstüne Kuran-ı Kerim'in ayetlerini iniş sıralarına göre ve iniş sebepleriyle birlikte açıklayarak yazıyor. Halife Ebubekir'e getiriyor. Ancak Halife Ebubekir, Hz. Ali'nin yazdığı bu Kuran-ı almıyor. Hz. Ali Kuran'ı geri evine getiriyor ve bir daha onu hiç kimseye göstermeyeceğine söz veriyor. O kitap sadece Ehl-i Beyt imamlarına geçiyor sırasıyla ve son olarak 12. İmam olarak kabul ettikleri İmam Mehdi'ye ulaştığını ve bu kitabın şuan O'nun yanında olduğunu kabul ediyorlar.

Caferîlerin, Kuran'dan sonra başvurdukları diğer bir kaynak, Peygamberimiz (s.a.v)'in sünnetidir. Onlara göre İslam'ın hadise dayalı her hükmü, ancak Ehl-i Beyt ve onlara dayanan ravilerin rivayetleri esas alınarak ortaya konulabilir.

Şia, Allah'ın farklı ayetlerle Kuran-ı Kerim'de yücelttiği ve adaletinden söz ettiği sahabeyi, Hz. Ali ile olan davranışları açısından değerlendirmeye tabi tutmakta ve ona karşı çıkanlarla hakkını gasp edenlerin zalim ve hatta mürted olduklarını bile söylemektedir. Başta Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer olmak üzere Hz. Ali'nin safında yer almayan sahabeyi rivayetlerine güvenilmez olarak vasıflandırmaktadır **(Fığlalı, 1996: 156–160)**.

Caferîlere göre hadisler o zaman yazdırılıyordu; ancak, Peygamberimiz (s.a.v)'in vefatından sonra Halife Ebubekir ve Ömer bu hadisleri bir araya toplayıp yakmışlardır. Hatta bazı yazarlar bu iddialarını çok daha ileri götürüp; Ömer, Ebubekir, Osman ve Muaviye döneminde, Hz. Peygamber'in hadislerinin yazılmasının yasaklandığını, bunu yapanların dillerinin kesilip bu insanların canlarından olduğunu savunmaktadır **(Aksu, 2004: 22-27)**. Ancak bazı Caferîler bu suçlamaları çok ağır bulmakta ve Caferîliği anlattığını savunan her yazarın yazdıklarının doğru olarak kabul edilip, bütün Caferîlerin böyle düşündüğünü zannetmenin yanlış olduğunu, her görüşte olduğu gibi Caferîlikte de olayı farklı yansıtanlar olabildiğini savunmaktadır.

3.2.1.4 İmamet (On iki İmam ve Mehdi):

Caferîlerin temel inanç esaslarından biri de imamettir. İmamet; son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.v)’in vefatından sonra insanları irşad görevinin Allah’ın tayini ile Peygamber soyundan gelen on iki masum İmama verildiğine inanmaktır. Caferîlere göre, imamet makamı aynen nübüvvet makamı gibi ilahi bir makam olup, o makama gelecek kişiyi Allah-u Teâlâ seçer. Nasıl ki, kullar Peygamber seçme hakkına sahip değilse, imam seçme hakkına da sahip değillerdir.

Caferîleri, Ehl-i Sünnet’ten ayıran en önemli inanç unsuru olarak İmamet inancı karşımıza çıkmaktadır. Ancak İlyas ÜZÜM Bey’in anketi bu bilgimizi Iğdır ili adına şüpheye düşürmektedir. İlyas Bey örneklem grubuna şu soruyu yöneltmiştir; “*İmâmet'in (Hilâfet) dinî inançlarınız arasındaki yeri nedir?*”. Aldığı sonuçlar ise;

- ✓ % 54,7 Temel inanç esaslarımdan biridir.
- ✓ %26,2 İnanç esasları dışında kalan dinî konulardan biridir.
- ✓ %18,9 Fikrim yok. (Üzüm,1993: 112)

Verilen cevapların dörtte biri imamet meselesinin inanç esasları arasında görülmediği, % 19 luk bir kısmı ise bu konuda bilgilerinin olmadığı yönündedir. Bu cevaplar bize Iğdır Caferîlerinin imamet hususunda yaklaşımlarını ortaya koymaktadır.

Onlara göre, nasıl ki Peygamberler her türlü günah ve hatadan masum olup ilahi ilimle teyit ediliyorsa, imamlar da aynen öyledir. İmamet ilmi Allah tarafından verilen ilimdir. Geçmişin ve geleceğin bütün ilimleridir. Böyle oldukları için de, onları ancak Allah tayin edebilir. Çünkü kimin masum olup, nübüvvet veya imamet makamına layık olduğunu ancak Allah bilir.

İmamların masumiyeti ile ilgili yapılan yönlendirme, Hz. Peygamber (s.a.v)’in günahsızlığı mevzusunda yapılan yönlendirmeye yakın sonuçları vermiştir. “*İmamlar masumdurlar, hiç günah işlemezler ve ilimde en üstün kimselerdir*” sözü size göre doğru mudur?”

- ✓ % 55,5 Evet, doğrudur.
- ✓ %38,3 Hayır, değildir.
- ✓ % 6 Fikrim yok. (Üzüm,1993: 118)

Caferîler, imamlarla Peygamberler arasındaki farkın sadece nübüvvet makamı olduğuna inanır. Caferîlere göre, imamet de nübüvvet gibi inanç esaslarındandır. Onlar, Hz. Peygamber (s.a.v)’den nakledildiğine inandıkları; “*Zamanının imamını tanımadan ölen kimse, cahiliye ölümü ile ölmüştür.*” hadisinin bu gerçeğe işaret ettiğine inanırlar (Turan, 1999: 325–326).

Caferîlere göre, Peygamber Efendimiz (s.a.v)’in hadislerinde yeryüzüne on iki tane halifenin gelip hükmedeceği geçmektedir. Bu on iki imamın ismi de hadislerde geçmektedir ve bu on iki imamın tamamı Kureyş kabilesindendir (Aksu, 2004: 165-168).

Hatta onlar, bu on iki imamın lakaplarının Tevrat’ın asıl metninde bile yer aldığına inanmaktadırlar. Caferîlerin hadislerde ve Tevrat’ta yer aldığına inandıkları on iki imam şunlardır.

1-Ali b. Ebu Talib(Esadullah)	2-Hasan b. Ali (Mücteba)
3-Hüseyin b. Ali (Seyyidüş-şüheda)	4- Ali b. Hüseyin (Zeynel-abidin)
5-Muhammed b. Ali (Bakır)	6-Cafer b. Muhammed (Sadık)
7-Musa b Cafer (Kazım)	8-Ali b. Musa (Rıza)
9-Muhammed b. Ali (Taki)	10-Ali b. Muhammed (Naki)
11-Hasan b. Ali (Askeri)	12-Muhammed el Mehdi

Hz. Hasan ve Hüseyin hariç diğer imamlar baba oğuldur ve kendisinden önceki imamın belirlemesi ile imam olur. Caferîlere göre, son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.v)’dir. O’ndan sonra peygamber gelmeyecektir. Ancak gerek

mantık, gerekse inandığımız adalet inancı, Hz. Peygamber (s.a.v)’in kendisinden sonra yerine birini tayin etmesini gerektirir.

Caferîler Hz. Ali’nin, Hz. Peygamber (s.a.v) tarafından halife tayin edildiğine dair birçok delil getirirler. Öncelikle Peygamber (s.a.v)’in, Hz. Ali ile ilgili söylediği övgü dolu hadisleri delil getirirler. “*Ben ilmin şehriyim, Ali ise kapısıdır. İlim almak isteyen önce kapıya gelsin*”. Yine Hz. Ali’yi kendisine kardeş seçmesi, ayrıca “*Size iki emanet bırakıyorum. Onlara sıkı sarıldıkça asla yolunuzdan sapmazsınız. Bunlardan biri Allah’ın kitabı Kuran-ı Kerim diğeri ise benim itretim (Ehl-i Beytim) dir.*” (Müslim, Fezailu's-Sahabe 37, (2408)) Bunun yanında delil olarak en çok dayandıkları hadislerden biri de Gadir-i Hum⁴ hadisi diye bilinen hadistir.

Hz. Ali’nin imameti ile ilgili yapılan anket sonucu şöyledir;

- ✓ % 57,9 Hz. Peygamber'in vefatından sonra ilk halife aslında Hz. Ali'dir. Çünkü onun hilâfetini hem ayetler bildirmiş hem de Hz. Peygamber açıkça söylemiştir.
- ✓ % 32,4 Peygamber'in vefatından sonra kimin halife olacağını Allah ve Resulü ümmetin seçimine bırakmış, ümmet de tarihte bilindiği gibi hareket etmiştir.
- ✓ % 6 Bu konuda fikrim yok. (Üzüm,1993: 123)

Burada yine ilginç bir sonuçla karşı karşıya kalıyoruz. Neredeyse %33'lük bir kısım hilafetin ve imametın tayinle değil de seçimle olması gerektiğini belirtiyor. Çıkan bu sonuç Iğdır'da bulunan Caferi mollalarını da çok şaşırtıyor.

Caferî inancına göre Peygamber Efendimizin vefatından sonra on iki masum imam gelmiştir ve bunlardan on ikincisi İmam Mehdi'dir. Onlara göre İmam Mehdi; halen hayattadır ancak gaybete çekilmiştir ve kıyametten önce gelip dünyaya adaleti yayacaktır. İşte Caferîlikteki “Mehdi” inancının temelini bu görüş oluşturur.

⁴ Gadir Hum, Mekke ile Medine arasında, Cuhfe'ye yaklaşık 4 km. mesafede bulunan ve Hz. Ali'nin imameti bakımından Şii gruplar nezdinde tarihi önem taşıyan bir yerdir. 18 Zilhicce 10/17 Mart 632 tarihinde burada cereyan eden olaylar hakkında geniş bilgi ve bibliyografya için bkz. E. Ruhi Fırlalı, DİA, XIII, 279-280.

Caferî inancına göre Mehdilik inancı, ahir zamanda dünyaya gelmesi beklenen belirsiz bir kurtarıcıya inanmak değildir. Onlara göre Mehdi, babası, annesi, doğum yeri ve birçok diğer alametleriyle tanınan, şuanda hayatta olan ve yeryüzünün imamı olup ancak ilahi hizmet gereği gizli bulunan belli bir şahıstır. Caferîler, Hz. Âdemden ta kıyamete kadar yeryüzünün asla Allah'ın hücceti olan masum bir önderden yoksun kalmadığına ve kalmayacağına inanmaktadır (Aydın vd. 1997:9–10).

Onlara göre Allah'ın yeryüzündeki son hücceti İmam Mehdi'dir. Kıyamete kadar da o olacaktır. Caferîler İmam Mehdi'nin hayatını dört dönemde ele alır;

Birinci dönem; doğumundan babasının öldürüldüğü zamana kadarki baskı dönemidir (5 yıl).

İkinci dönem; babasının ölümünden gaybet-i kübra'ya kadar ki dönemdir ki bu döneme gaybeti suğra (küçük gaybet) denir. Geçici ve sınırlı olduğu için küçük gaybet denir. Bu dönemde İmam, gözlerden gizli yaşıyordu. İmam ile insanlar arasında iletişimi sağlayan özel naipler (aracılar) vardı. Bu dönem 70 yıl sürmüştür ve 70 yıl boyunca 4 naip İmam ile halk arasında iletişimi sağlamışlardır. 4. naibin ölümünden sonra artık İmam büyük gaybete (gaybet-i kübraya) çekilmiştir.

Üçüncü dönem, Gaybet-i Kübra dönemi; 4. naibin ölümünden sonra İmam Irak (Samarra)'ta bir odada gaybete çekilmiştir. (Hatta bu oda şu an Caferîlerce ziyaret yeri olarak kabul edilmektedir.) Bu gaybetin zamanı belli olmadığı için büyük gaybet denir. Küçük gaybet Caferîlerin büyük gaybeti kabullenmesinde bir ön aşama olmuştur. Gaybet-i Suğra'da iletişimi özel naipler sağlarken, gaybet-i kübra' da genel naiplik vardır. Genel naipler özel naipler gibi belirli şahıslar değildir. Ancak İmam Mehdi'nin belirttiği bazı özelliklere sahip olan kişiler gaybet-i kübra döneminde naip kabul edilir. İmam Mehdi; “*Ortaya çıkan hadislerde (karşılaştığınız meselelerde) bizim hadislerimizi rivayet eden ravilere (müçtehitlere) müracaat ediniz. Onlar benim size olan Hüccetimdir ve ben de size Allah'ın Hüccetiyim.*” buyurmuştur (Aksu, 2004: 253–261).

İmam Mehdi'nin hayatında dördüncü dönem; zuhur edeceği zamandan vefat edeceği zamana kadar ki dönemdir. Caferîler şu an büyük gaybet döneminde yaşıyorlar ve İmam Mehdi'nin zuhurunu büyük bir arzu ile bekliyorlar. Ancak Caferî kaynaklara göre İmam'ın zuhuru o kadar gecikecek ki, kalbinde imanı zayıf olanlar bu konuda şüpheye düşecekler. Bunun için Caferîlere göre İmam Mehdi'nin zuhurunu beklemek ibadetlerin en üstünüdür. Ancak onlara göre, bu bekleme sanıldığı gibi insanı tembelliğe iten, ataletle sebep olan pasif bir bekleme değildir; tam aksine, böyle bir istek ve bekleyiş içinde olanın bunu sağlayacak bir ortamı geliştirmek için elinden geleni yapmaya çalışması gerekir inancı vardır (Ayдын vd., 1997: 260–270).

İğdır Caferîlerine İlyas ÜZÜM Bey, “*Mehdî hakkında inancınız nedir?*” sorusunu yöneltmiş ve şu cevapları almıştır;

- ✓ %27 Mehdi, her dönemde insanları doğru yola çağıran ve onları kötülüklerden uzaklaştırmak için çaba harcayan kimselerin ortak adıdır.
- ✓ %64,5 Mehdi, on ikinci imamın adı olup on birinci imamın oğludur. Şu anda hayatta ve gizlenmiş durumdadır. Günün birinde ortaya çıkacak ve yeryüzünü adaletle dolduracaktır.
- ✓ % 6,2 ikinci maddede anlatıldığı gibi bir mehdî inancını benimsemiyorum. Bin seneden fazla bir zamandır bir adamın sağ olmasına ihtimal vermiyorum.
- ✓ % 2,1 Fikrim yok. (Üzüm,1993: 132)

Caferîlere göre, içtihat şartlarını kendinde toplamış Müçtehit gaybet zamanında İmamın naibidir. Mutlak olarak hâkim ve reistir, hüküm vermekte, halka hükmetmekte İmamın yetkilerine sahiptir. O'nun hükmünü kabul etmemek, İmam'ın hükmünü kabul etmemektir. İmam'ın hükmünü kabul etmemek ise Allah'ın hükmünü kabul etmemektir bu da Allah'a şirk koşmakla birdir (Fığlalı, 1996: 149–150). İğdır'daki Caferîlere göre, şu an İmam Mehdi'nin naibi, O'nun makamında bulunan şahıs, Ayetullah Hamaney'dir.

Caferîlerin İmam Mehdi'yi beklerken yapmaları gereken bazı şeyler vardır. Bunlar;

-İmam mehdinin özelliklerini, zuhur edeceği zamanın özelliklerini bilmek.

-İmam Mehdi'nin adını veya lakaplarından birini duyunca saygı için ayağa kalkıp sonra oturmak.

-O'na sevgi beslemek.

-Bir Caferî'nin, İmam zuhur ettiği zaman O'na yardım edeceğine ahdetmesi.

-İmam'ın ahlakını örnek alıp ona benzemeye çalışmak.

Caferîler, ne zaman İmam Mehdi'nin adını kullansalar “*ve eccil ferecehüm*” (Allah, O'nun zuhurunu çabuklaştırsın.) derler. Caferîlere göre, zamanın imamı, İmam Mehdi olduğu için, şuan ki Caferîlerin sorumluluğu ona aittir.

Caferî inancına göre, İmam Mehdi hayattadır. Herkes gibi yemek yer, su içer, insanların içinde yaşar fakat insanlar onu tanımazlar ama O, insanları görür, insanların işlerini yoluna koyar, insanlarla Rableri arasında feyiz vasıtasıdır. Eğer O, hayatta olmasaydı yeryüzü yok olurdu. Yerle gök O'nun sayesinde bakidir (**Aydın ve diğerleri, 1997: 32**).

Caferîlere göre Kadir gecesı meleklerin indikleri kimse, yeryüzündeki Masum İmam'dır. Gelecek yıla kadar olan bütün işler İmam'a sunulur ve böylece geçerlilik kazanır (**Aydın ve diğerleri, 1997: 273–278**).

Caferîlere göre, İmam Mehdi her yıl Hacca gider. Bütün hacılar Arafat'ta toplandığında onlardan birisi mutlaka İmam Mehdi'dir. Hatta orda bulunan çadırlardan biri de O'nun çadırıdır. Ama kimse bilmiyor. Ancak çok ihlâslı olup, İmam'a layık olan insanlara görünebiliyor. Ya rüyalarında ya da gerçek hayatta çok anlık görenler olduğuna ve İmamla konuşulduğuna inanmaktadırlar.

Caferîler, İmam'ın zuhurunda bazı alametlerin olacağına inanmaktadırlar. Bunlar;

-Kadınlar erkeklere erkekler kadınlara benzeyecek.

-Bütün dünyada ve İslam topluluklarında zulüm, kötülük, fesat, günah ve dinsizlik yayılacak.

-Anne babaya eziyet edilecek.

-Büyüklerle saygı küçüklerle acıma ortadan kalkacak.

İşte bu alametlerden sonra İmam zuhur edecektir. İmam'dan önce Mehdilik iddiasında bulunan bir sürü insan olacağı için, İmam Mehdi'yi diğer yalancı iddiacılardan ayıracak, O'nun İmam Mehdi olduğunu insanlara belli ettirecek bazı alametler vardır. Bunlar;

-İmam Mehdi uzun bir gaybetten sonra Mekke ve Kâbe'nin kenarında zuhur edecek. Geldiğinde 30–40 yaşlarında olacak ve ölünceye kadar hiç yaşlanmayacak.

-Yanında 313 tane özel komutanı olacak.

-Başının üstünde devamlı bir bulut olacak ve bu bulutun içinden bir ses O'nun zamanın imamı, beklenen Mehdi olduğunu ilan edecektir.

-Bazı mucizeler gösterecektir.

-Kılıçla kıyam edecektir.

-Hz. İsa yeryüzüne inip, O'nun arkasında namaz kılacaktır.

-Kimi rivayetlere göre 7 yıl, kimi rivayetlere göre 309 yıl hükmedecek. (yani onlara göre Allah, İmam'a uzun bir zaman verecek ama bu sürenin ne kadar olacağı kesin belirtilmemiştir).

-Zuhur ettikten sonra yeryüzünü adaletle dolduracak, öyle ki kimse zekât verecek fakir bulamayacak.

-Kimse kimseye zulmetmeyecek, herkes güvende olacak.

-Yeryüzüne o kadar çok yağmur yağacak ki çöller bile yeşerecek.

-Her yerde refah ve huzur ortamı hâkim olacak.

-İmam'ın kıyamı sırasında 13 bin 313 melek de İmam'ın yardımına gelecek.

-Vahşi hayvanlar evcilleşecek.

Özetle şunu söyleyebiliriz ki; İmam Mehdi'nin 12. imam ve son imam olduğu, şu an hayatta olduğu ve kıyametten önce zuhur edip tüm dünyayı adaletle dolduracağı inancı Caferîliğin temel inanç esaslarındandır ve bunu inkâr eden küfrünü ortaya koymuş olur. Çünkü onlara göre, Peygamberden naklolan bir hadiste “*Mehdi'nin çıkışını inkâr eden, Muhammed'e indirileni inkâr etmiştir.*” diye geçer.

3.2.1.5 Mead (Ahiret) İnancı:

Öldükten sonra tekrar dirilmeye olan inanç, Caferîliğin beş temel inanç esaslarından biridir. Caferîlere göre, Kuran'da geçen kıyamet, hesap, mizan, sırat, şefaât, cennet, cehennem gibi olguların hepsi gerçektir.

Caferî inancına göre, dünya ile ahiret arasında “berzah” denen bir âlem vardır. İnsan kabre konulduktan sonra berzah hayatı başlar. Burası Müminler için farklı münafık ve kâfirler için farklı bir yer olacaktır. Çünkü insan kabre konduğundan itibaren Münker ve Nekir adlı iki melek tarafından bazı şeyler hakkında sorguya çekilecektir. Melekler ölen insana; Rabbin kim? Peygamberin kim? İmamın kim? Ömrünü nerede ve nasıl harcadın? gibi sorular soracaktır. Dünyada iken Rabbini, Peygamberini, İmamını bilen ve doğru yolda olan salih kimseler bu soruları doğru yanıtlayıp kabrini cennet bahçelerinden bir bahçeye, onları tanımayanlar ise kabrini cehennem çukurlarında bir çukura çevirecektir.

Kabirde sorulacak sorular içerisinde “*İmamın kim?*” sorusunun olup olmayacağını, uyguladığı ankette İlyas ÜZÜM Bey örneklem grubuna yöneltmiş ve şu sonuç ortaya çıkmıştır;

“Öldükten sonra kabirde kişiye hangi sorular sorulacaktır?”

- ✓ % 68,2 Rabbi, peygamberi, kitabı, imamı.
- ✓ % 27,5 Rabbi, peygamberi, kitabı.
- ✓ % 4,1 Kabir sorusunun sorulup sorulmayacağı hakkında kararsızım.
(Üzüm,1993: 179)

Caferîlere göre, kabir için geçerli olan durumlardan biri de, kabir azabı ve kabir sıkmasıdır. Ehl-i Beyt kanalıyla ulaşan hadislerle göre kabir sıkması şu amellerden dolayıdır.

- Namazı hafife almak
- İdrarı üstüne sıçratmak
- Mazlumun çağrısına cevap vermemek
- Hanımının doğal isteklerine cevap vermemek
- İlahi nimetleri israf etmek.

Caferîlere göre, öldükten sonra dirilme hem ruh hem de beden iledir. Ancak hem kabirde hem de kıyamet gününde bedende biraz değişiklik olabilir. Ancak beden aynı beden, ruh aynı ruhtur. Bir insan yaşlanınca bedeninin görüntüsünde bazı değişiklikler olur ama yine de o insan aynı insandır (Turan, 1999: 521).

Caferîler, kıyamette insana bazı şeylerin şefaate edeceğine inanırlar. Bunlar; Allah, Peygamberler, Şehitler, Ehl-i Beyt İmamları ve secde edilen yerlerdir. (bunun için Caferîler camide namaz kılarken her seferinde caminin başka yerinde namaz kılmaya özen gösterirler ki daha çok yer onlara şefaate etsin) bunların yanında bir de Hz. Hüseyin'in (kabirini) ziyaret edenlerin (züvvarların) de kıyamet günü şefaate etme hakları olduğuna inanırlar.

İnsanlar kıyamette yaptıkları büyük küçük her şeyden hesaba çekilecektir. Sorgulama işini önce Allah yapacaktır, sonrada kişi kendini hesaba çekecektir.

Sorgulamaya en son katılacak makam her ümmetin Peygamberi ile Allah'ın hüccet olarak atadığı imamlardır (**Turan, 1999, 452–453**).

Allah bahşettiği manevi şeylerden hesaba çekecektir. Bunlar; akıl, hayat, sağlık ve manevi şeylerdir. Yoksa Allah, verdiği ekmeğin, suyun hesabını sormaz. Allah'ın insana bahşettiği manevi nimetlerin başında gönderdiği Peygamberler ve tayin ettiği imamlar gelir. Hatta Caferîlikte önemli bir yeri olan tevella (Allah'ın sevdiklerin sevmek), teberra (Allah düşmanlarına düşman olmak) inancı da yine bu nimetle alakalıdır. Ehl-i Beyt'i sevmek iman ve cennete girmeye sebep olduğu gibi, onların sevgisinden uzak olmak ise Hak'tan uzak olmak demektir (**Turan, 1999: 570**).

Caferî inancına göre, kıyamette “sırat” haktır ve iki tanedir. Biri bu dünyada, biri de ahirettedir. Dünyadaki sırat kendisine uyulması gereken masum imandır. Bu dünyada onu tanıyıp, ona itaat eden kimse ahirette ateş üzerinde kurulu olan köprüden geçecektir. O'nu tanıyıp itaat etmeyen kimse ise ahirette sırat köprüsünden geçerken ayakları titreyerek ateşe yuvarlanacaktır (**Turan, 1999: 553**).

İğdır Caferîlerine uygulanan anket çalışmasında İlyas ÜZÜM Bey ahiret gününe imanla alakalı şu soruyu yöneltmiş; “*Ahiret gününe, öldükten sonra dirilmeye ve insanların inanç ve amellerine göre cennete ya da cehenneme gideceğine inanıyor musunuz?*” ve şöyle bir sonuca varılmıştır:

- ✓ % 94,9 Evet, inanıyorum.
- ✓ % 1,5 Hayır, inanmıyorum.
- ✓ % 3,5 Kararsızım. (**Üzüm,1993: 183**)

Ahiretin varlığına inanmadığını veya kararsız olduğunu söyleyen bu % 5 lik bölüm zaten, tevhid inancıyla alakalı yönlendirmede de Allah'ın varlığına inanma noktasında zaafı olan kişilerdir.

Caferîlere göre ölen kimsenin ruhu bu dünyayla alakasını tamamen kesmez ve bazen yaşadığı eve dönerek aile fertlerini izler. Ayrıca ölen kimse için yapılan ve hediye edilen şeylerin ölen insana faydası dokunduğuna, ölen insanın bu dünyada

bıraktığı hayırlı bir evladın, köprü, hastane gibi şeylerin, diktiği ağacın bile kendisine faydasının dokunduğuna inanırlar (Turan, 1993: 493).

3.2.1.6 Beda

Caferî itikadında yer alan beş temel inanç esasının dışında, halk tabakası tarafından çok fazla bilinmemekle beraber Caferîlikte yer alan bazı inançlar vardır ki bunlardan biri “beda” inancıdır.

Caferîlere göre, beda; ilahi irade gereği kaza ve kaderin değişmesine denmektedir (Aksu, 2004: 389). Beda inancına delil olarak; “Allah, dilediğini siler (dilediğini de) sabit bırakır. Bütün kitapların aslı O’nun yanındadır.” (Ra’d, 39) ayetini gösterirler. Ayrıca Hz. Ömer’in; “Eğer ben salihlerden isem beni orada sabit kıl, ziyana uğrayanlardan isem oradan silip salihler içine yaz.” şeklindeki duasını delil gösterirler. Caferîlikle ilgili olarak daha önce bahsi geçen “Eğer Caferîler çok dua edip, çok ağlarsa Allah’ın İmam Mehdi’nin zuhurunu belirlediği tarihten daha öne alıp çabuklaştırabileceği” şeklindeki inançlarını da beda inancı içinde değerlendirebiliriz.

Yine Caferîler Miraç’ta namaz vakitlerinin değişmesini de beda inançlarına delil olarak gösterirler.

3.2.1.7 Rec’at:

Rec’at lügatte “dönüş, dönmek” anlamına gelir. İstılahta ise bazı halis müminlerin ve bazı münafıkların kıyametten önce geri dönmelerine denir.

Caferîlere göre “İmam-ı Zaman” geldikten (zuhur ettikten) sonra geçmişte yaşamış en iyilerle, en zalimler dünyaya geri dönecek. Savaş olacak ve İmam-ı Zaman onları en kötü şekilde cezalandıracak. Böylece mazlumlar zalimlerden intikamını almış olacaktır. Zalimler yaptığının hesabını önce bu dünyada verip cezalandırılacak. Caferîlere göre, ricatta zamanın en iyileriyle en kötülerinin yanında, İmam Mehdi’nin zuhurunu çok bekleyip ama zuhura yetişemeyen Müslümanlar da geri dönecektir.

Rec'at inancıyla alakalı İlyas ÜZÜM Bey yönlendirmesinde şu sonuca ulaşmıştır; *“Aşağıdaki maddelerden size uygun geleni işaretleyiniz.”*

- ✓ % 30,1 Kıyamet kopmadan önce hem zulme uğrayan imamlar hem de onlara zulmedenler diriltilecek ve mazlumların hakkı zalimlerden alınacaktır.
- ✓ %62,4 Mazlumlar mükâfatlarını, zalimler cezalarını kıyamet koptuktan ve âhiret hayatı başladıktan sonra görecektir. Dolayısıyla kıyamet öncesi bir dirilme söz konusu değildir.
- ✓ % 7,4 Bu konuda fikrim yok. (Üzüm,1993: 204)

Çıkan sonuç Rec'at inancının da Iğdır Caferîlerinin bir kısmı tarafından farklı yorumlandığını ortaya koymaktadır.

Ayrıca “Dua-yı ahd” denen duayı 40 gün boyunca her gün sabah namazından sonra okuyan Müslümanlar da ricatta geri dönecek. Allah'ın, Hz. Âdem'den Hz. Peygamber'e kadar gönderdiği Peygamberlerin tamamının ricatta geri döneceği ve Hz. Ali'nin yanında yer alıp (düşmanlara karşı) kılıç çekeceği ve Hz. Ali'nin herkese emir olacağı inancı da Caferî kaynaklarında yer almaktadır (Aksu, 2004: 391–393).

3.2.1.8 Takiyye:

Kelime anlamı “korumak, sakınmak” olan takiyyenin ıstılah anlamı; bir insanın, mal ve canını kurtarmak için hakikatte sahip olduğu görüş ve inancını saklaması veya aksini söylemesidir (Turan, 1999: 115).

Caferîler takiyyenin münafıklık olmadığını düşünüyorlar. Çünkü münafıklık küfrü gizlemektir, takiyye ise imanı gizlemektir. Ancak günümüz Caferîliğine baktığımızda, Iğdır'daki Caferîler şu an için takiyye yapmanın gerekli olmadığını düşünüyorlar. Hatta konuşmaları gereken yerde susmayı daha kötü görüyorlar. Zulüm ve baskı olan yerde takiyye yapmak Caferîlere göre vacipti (takiyyeyi terk edenle namazı terk eden aynı görülüyordu). Ancak bugün inançlarını rahatlıkla her ortamda savunabiliyor, ibadetlerini diledikleri gibi açıktan yapabiliyorlar.

Caferîler, takiyye inançlarına Peygamber Efendimiz zamanındaki Ammar b. Yasir olayını delil getiriyorlar. Ammar b. Yasir canını kurtarmak için Müslüman olmadığını söylüyor ama gerçekte imanı kalbinde sabit olduğu için Peygamberimiz (s.a.a), O'nun yaptığını onaylıyor. Onlara göre, Hz. Ali'nin babası (Ebu Talip) gerçekte iman etmişti ancak siyaset gereği ve Peygamber'e daha çok yardım edebilmek için imanını gizliyor (takiyye yapıyor) du.

Yine Hz. Ali'nin kendisi halifelik kendi hakkı olduğu halde, Ebubekir ve Ömer'e biat etmiştir. Caferîlere göre, Hz. Ali bu haliyle takiyye yapıyordu.

3.2.2. İbadet Boyutu

İnanç itibariyle geneli inançlı olan Iğdır Caferîleri, ibadetlerde alakalı konuda aynı tutarlılığı gösterememektedir. Zaten bizim de din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenlerine uyguladığımız, Caferî öğrencilerine yönelik anket çalışması da aynı sonucu vermektedir. İlyas ÜZÜM Bey'in anketi "Kendinizi dinî inanç ve yaşayış yönünden nasıl tanımlarsınız?" sorusuna şu cevapların verildiğini ortaya koymuştur;

- ✓ % 19,3 İnanıyorum ve ibadetlerimi yapmaya çalışıyorum.
- ✓ % 18,5 İnanıyorum ama ibadetlerimi biraz aksatıyorum.
- ✓ % 60,2 İnanıyorum fakat ibadetlerimi yapamıyorum.
- ✓ % 1,7 Dine ilgi duymuyorum. (Üzüm,1993: 79)

Ankete katılanların yaklaşık 2/3 si ibadetlerini düzenli olarak yerine getirmediğini veya hiç yapmadıklarını söylemektedirler. Bu durum kulluk noktasında Iğdır Caferîlerinin yerini göstermektedir.

3.2.2.1 Namaz:

Bütün Müslümanlarda olduğu gibi Caferîlerde de, namaz çok önemli bir ibadettir ve dinin direğidir. Ancak Caferîlerle diğer Ehl-i Sünnet mezhepleri arasında namaz konusunda bazı farklılıklar yer almaktadır. Bunlara sırayla değinelim.

Birinci farklılık ezan konusundadır. Caferîler, ezanın Peygamber Efendimiz Miraca yükseldiğinde Cebrail Meleği tarafından O'na öğretildiğine inanıyorlar. Caferîler 2. Halife Ömer'in ezanın asıl metninde bazı değişiklikler yaptığını savunurlar. Örneğin ezanda yer alan (sabah ezanı) “Esselatu hayrun mine-en-nevm” cümlesinin Halife Ömer tarafından ezana ekletildiğini, Peygamberimize öğretilen ezanda bu cümleinin yer almadığını kabul ederler. Buna karşın ezanda yer alan “Hayye ale-l-hayr-il amel” (haydi amellerin en hayırlısına) cümlesinin ezandan çıkarıldığına inanırlar. Onlara göre, Halife Ömer, insanların namaza önem verip, amellerin en hayırlısı olarak namazı görüp cihaddan uzaklaşmalarından çekindiği için ezandan bu cümleyi çıkartmıştır **(Aksu, 2004: 480–481)**.

Caferîlere göre “Eşhedü enne aliyyen veliyyullah” deyip 4. halife Ali'nin veli olduğuna şahadet getirmek müstehaptır. Iğdır'daki Caferîlere ait camilerde ezan üç defa (sabah, öğle, akşam sesi dışarıya da verilerek ikindi ve yatsı ezanlarını ise cami içinde duyulabilecek şekilde) ve Peygamberimize öğretildiğine inandıkları şekliyle okunur.

Namazla ilgili ikinci farklılık abdest konusundadır. Caferîler abdest alırken, abdest azalarını yukarıdan aşağıya doğru yıkarlar ve ayaklarını mesh ederler. Bunu abdest ayetine, Peygamberimiz (s.a.v)'in ve Ehl-i Beyt imamlarının sünnetine (Caferîler Ehl-i Beyt imamlarının da söz ve davranışlarını sünnet olarak adlandırırlar) uyarak yaptıklarını savunurlar. Buna karşın Kur'an'da ve sünnette yer almayan mest üzerine veya çorap üstüne mesh etmeyi caiz görmezler **(Aksu, 2004: 503)**.

Namazla ilgili bir diğer farklılık namazın cem edilme meselesi ve namazın şeklidir. Bu konulara geçmeden önce şunu belirtelim. Caferîlerde vacip (farz) namazlar şunlardır:

- Her gün kılınan beş vakit namaz.
- Cuma, kurban ve ramazan bayramı namazları
- Güneş, ay tutulması, deprem vs. afetlerde kılınan namazlar.

-Hac'da tavaf namazı, adak veya yemin namazı

-Ölen birinin kaza namazlarını ölü adına ücretle kılacak kimsenin kılacağı namazlar.

-Cenaze namazı.

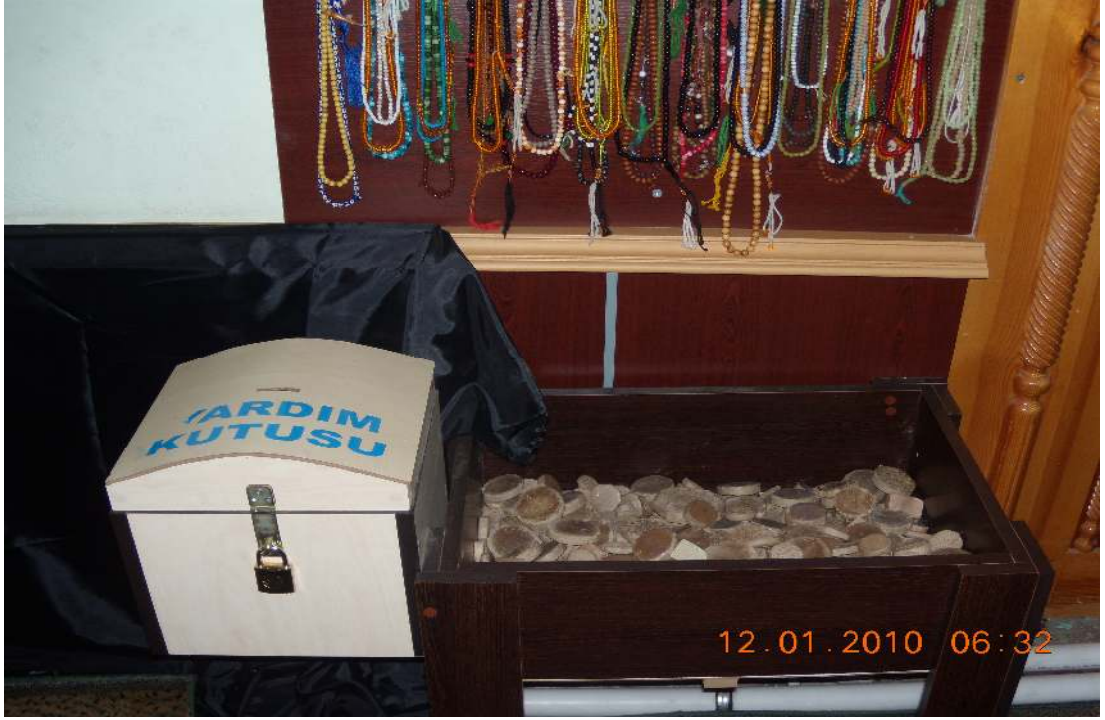
Caferîlerle Ehl-i Sünnet arasında namazla ilgili ihtilaflı olan bir konu da namazın cem edilmesi meselesidir. Caferîlere göre, öğle-ikindi ve akşam-yatsı namazları cem edilerek (birleştirilerek) kılınabilir. Zira Peygamberimiz (s.a.a), Müslümanlara rahatlık ve kolaylık olsun diye buna izin vermiştir ve kendisi de bunu yapmıştır (**Aksu, 2004: 511**).

Caferîlere göre iki namaz arasında nafile bir namaz kılınacaksa, ayrı kılmak daha sevaptır. Namazın şekli meselesine gelince Caferîler namazlarını eli açık kılarlar ve kıyamda iken ellerini bağlamazlar. El bağlamanın biat olduğunu kabul ederler ve Peygamberimiz (s.a.v)'in namazı eli açık kıldığına inanırlar.

Caferîler namazda secdeye giderken secde ettikleri yerde Kerbela toprağından yapılmış “mühür” veya “türbet” dedikleri sıkıştırılmış toprağın yazısız yüzü bulunur ve alınlarını bu mührün üstüne koyarlar.

Caferîlere göre, toprağa veya toprak cinsinden bir şeye secde etmek sünnettir. Çünkü Peygamberimiz toprak yerine başka bir yere secde etmezdi. Toprak yoksa topraktan yetişen yenilmeyen ve giyilmeyen şeylere (tahta, yaprak, hasır vs.) secdeye giderler. Eğer bunlardan hiçbirisi yoksa kendi ellerinin üstüne alınlarını koyup secde ederler. İnsan da topraktan yaratıldığı için toprağın olmadığı yerde ellerinin üzerine secdeye giderler. Caferîler özellikle mühür üzerine secdeye gitmelerinin bazen yanlış anlaşılıp taşla tapıyorlar gibi yorumlanmasından oldukça rahatsızlık duyuyorlar.

Şekil 3: Camilerin girişinde bulunan mühür taşı kutusu

Namaz konusundaki değineceğimiz son farklılık teravih namazı hakkındadır. Caferîler, teravih namazını cemaatle kılmazlar. Nafile namaz yalnız kılınır ve Peygamberimiz (s.a.v) de yalnız kılardı. Ancak halife Ömer'in bunu değiştirip cemaatle kılınır hale getirdiğini ve böyle yaparak Allah ve Resulünün önüne geçtiğini, sünneti hiçe saydığını kabul ederler.

Günlük namazlarda Caferî Camii cemaatinin birkaç saftan ibaret oluşu, bize namaz konusundaki hassasiyetleri hakkında genel bilgiler verirken, yapılan anket çalışmaları da aynı sonuca varmaktadır. İlyas ÜZÜM Bey'in yönelttiği “*Namazla ilgili durumunuz aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?*” sorusuna verilen yanıtlar şöyledir;

- ✓ % 27,3 Günlük namazları, cuma ve bayram namazlarını kılıyorum.
- ✓ % 6 Günlük namazları ara sıra ama cuma ve bayram namazlarını devamlı kılıyorum.

- ✓ % 41,4 Sadece cuma ve bayram namazlarını kılıyorum.
- ✓ % 25 Hiç namaz kılmıyorum. (Üzüm,1993: 217)

3.2.2.2 Oruç:

Caferîlerde Oruç ibadeti vardır. Ramazan ayının tamamını tutarlar. İmsak ve sahur vakitlerinde Sünnilerle aralarında 5–10 dakika fark olur. Sabah imsak vaktinden (ezandan) 5–10 dakika önce yemeyi ve içmeyi bırakırlar, akşam iftar vakti ise ezan okunduktan 5–10 dakika sonra yeme içmeye başlarlar. Böylece vaktin girdiğinden iyice emin olduklarını savunuyorlar.

Caferî vatandaşlarımızın oruç tutma yüzdesi, namaz kılma oranına göre çok daha fazladır. Yapılan anket oruçla ilgili “*Oruçla ilgili durumunuz aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?*” yönlendirmesinde şu sonucu vermiştir;

- ✓ % 5,2 Ramazan ayının tamamında ve bazı mübarek günlerde oruç tutarım.
- ✓ % 90,4 Mazeretim olmadıkça ramazan ayının tamamında oruç tutarım.
- ✓ % 2,9 Ramazan ayında ara sıra oruç tutuyorum.
- ✓ % 1,3 Hiç oruç tutmuyorum. (Üzüm,1993: 218)

Caferîlerde ramazan ayında yolcu olan kimsenin oruç tutması caiz değildir. Ramazan ayında yolcu iken oruç tutan kimse yolcu olmadığı halde orucunu yiyen kimse gibidir.

Caferîler ramazan ayında mukabele yaparak hatim çıkarırlar, sohbet ederler, ramazan ayı boyunca farz namazlarla beraber toplam 1000 rekât namaz kılarlar. Özellikle Ramazanın 19. ,21. ve 23. gecelerinden birinin kadir gecesi olma ihtimalinin yüksek olması düşüncesi ile bu geceleri camilerde geçirirler, sabaha kadar ibadet ederler. Bu gecelere “İhya geceleri” derler.

Ramazan ayında herhangi bir zarureten dolayı tutamadıkları oruçları bu ay dışında kaza ederler. Ayrıca üç aylarda ve mübarek kabul ettikleri günlerde

(İmamların doğum günlerinde, gadir-i hum olayının yıl dönümünde vs.) nafîle oruçlar tutarlar.

3.2.2.3 Zekât ve Humus:

Zekât, namazdan sonra ikinci önemli ibadettir. Zekât vermeyenin namazı kabul değildir. Caferîlere göre zekât konusunda Caferîlerle Ehl-i Sünnet arasında bir fark yoktur. Onlarda da dinen zengin sayılan bir müslümanın malının belli bir miktarı yılda bir kere yoksullara, düşkünlere, yolda kalmışlara vermesi zekâttır. Zekât verilen mallar da yine aynıdır.

Zekât veren Caferî vatandaşların oranı, namaz ve oruç ibadetini yerine getirenlere göre çok daha azdır. Bu durum yapılan ankette açıkça ortaya çıkmaktadır. “Zekâtla ilgili durumunuz aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?” sorusuna verilen cevaplar şöyledir;

- ✓ % 3,7 Her yıl zekâtımı veririm.
- ✓ % 10,3 Bazı yıllarda zekât verdim.
- ✓ % 84,3 Zekât vermiyorum. Ancak şartlar gerçekleştiğinde vermek istiyorum.
- ✓ % 1,5 Zekât vermeyi gerekli görmüyorum. (Üzüm,1993: 220)

Caferîlerde zekâtın yanında bir de, Hz. Peygamber (s.a.v) ve yakınlarına verilmek üzere müslümanlara farz kılındığına inanılan humus vardır. Humus; beşte bir demektir. Bir kimsenin karının beşte birini Hz. Peygamber (s.a.v) ve yakınlarına vermesi Caferîlere göre ayette Enfal Suresi 41. Ayette farz kılınmıştır⁵. Zekât ve sadaka bu şahıslara haram olduğu için bunlara humus ayrılmıştır.

Humus verenlerle ilgili yapılan anketteki, “Humusla ilgili durumunuz aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?” sorusuna verilen cevaplar şöyledir;

⁵ “Şunu da biliniz ki, ganimet olarak aldığınız her hangi bir şeyden beşte biri mutlaka Allah içindir. O da peygambere ve ona yakınlığı olanlara, yetimlere, miskinlere ve yolda kalmışlara aittir. Eğer siz Allah'a iman etmiş, hak ile batılın ayrıldığı o gün, iki ordunun karşı karşıya geldiği o (Bedir) günü kulumuza indirdiğimiz âyetlere iman getirmiş iseniz bunu böyle biliniz. Ve biliniz ki, Allah, herşeye kâdirdir.” Enfal 41, (Elmalılı Tefsiri)

- ✓ % 3,7 Her yıl humusumu veririm.
- ✓ % 10,3 Bazı yıllarda humus verdim.
- ✓ % 72,6 Humus vermiyorum, ancak şartlar gerçekleştiğinde vermek istiyorum.
- ✓ % 13,3 Humus vermeyi gerekli görmüyorum. (Üzüm,1993: 221-222)

Humusun yarısı zamanın imamına verilir. Ancak günümüzdeki imam gaybette olduğu için onun naibi olarak kabul edilen adil bir müçtehide veriliyor. Müçtehitse o parayı İmam adına gerekli yere harcıyor. Humusun diğer yarısı ise fakir olan seyyitlere (Peygamber soyundan gelenlere) veriliyor.

3.2.2.4 Kutsal Yerleri Ziyaret (Hac, Meşed, Kerbela):

Caferîler için Kerbela ve Meşhet'e gitmek, orda bulunan imamların kabirleri başına gidip oraları ziyaret etmek, çok önemsenen ve arzulanan bir olaydır. Neredeyse Hacca gitmekle aynı derecede bir öneme sahiptir. Hacca gidebilecek şartları kendinde bulunduran bir Caferî, hacca gidip ziyaretini gerçekleştirir. Hacca gitmek özellikle yaşı ilerlemiş Caferîlerin içinde bir arzudur. Ancak Haccın belli bir tarihte olması, maddi anlamda daha fazla bir yükümlülüğü olması sebebiyle Kerbela ve Meşhet ziyareti Caferîler arasında daha yaygındır. Bazı aralıklarla Kerbela'ya veya Meşhet'e giden, başında rehber bulunan gruplar bulunur. Gitmek isteyen Caferîler isterlerse bu gruplara katılırlar, isterlerse de aileleriyle birlikte gidip ziyaretlerini yaparlar.

Iğdır'daki Caferî vatandaşlarımız içerisindeki Hacca giden kişi oranı yapılan anketlerde oldukça düşük çıkmaktadır. Tabii ki Türkiye şartlarında hacca gidenler genellikle orta yaştan ilerisinde hatta yaşlı diye nitelendirebileceğimiz kimseler olduğu için örneklem grubu bu sorunun istenilen karşılığını tam olarak vermemiş olabilir. Ancak yapılan anket sonucu "*Hac ile ilgili durumunuz aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?*" sorusuna verilen cevapları yüzdelelerini şu şekilde ortaya koymaktadır;

- ✓ % 0,7 Birden fazla hacca gittim.
- ✓ % 0,9 Bir defa hacca gittim.
- ✓ % 96,6 İmkânım olmadığı için hacca gitmedim, imkân bulduğumda gitmek istiyorum.
- ✓ % 1,5 Hacca gitmeyi uygun bulmuyorum. (Üzüm,1993: 224-225)

Kerbelâ ve Meşhet'e (ya da her ikisine birden) gidecek olan Caferîler aynen hacdan dönenlere yapıldığı gibi, komşuları tarafından ziyaret edilir, dönüşlerinde de yine akraba ve komşular el öpmeye gelirler. Kerbela'ya gidene "Kalbayı", Meşhede gidene "Meşedi" denir. Bu insanlar halk içinde ayrı bir itibar görür hatta Caferî inancına göre Kerbela'ya gidip Hz. Hüseyin'in kabrini ziyaret edenler (zuvvarlar) ahirette insanlara şefaathakına sahip olacaklardır.

Kerbelâ ziyaretiyle ilgili yapılan anket çalışması şöyledir; "*Kerbelâ'ya gittiniz mi?*" sorusuna verilen cevapların yüzdesi;

- ✓ % 2,9 Birden fazla gittim.% 12,3 Bir defa gittim.
- ✓ % 76,3 İmkânım olmadığı için gitmedim, imkân bulduğumda gitmek istiyorum.
- ✓ % 8,4 Kerbelâ'ya gitmeyi gerekli görmüyorum. (Üzüm,1993: 228)

Caferîlerde hac ziyareti ile ilgili yapılan bir uygulama vardır. Onlarda dul bir bayan (bir erkeğin nikâhı altında olmayan) hacca gidemez. Bunun için dul bir bayanın hacca gitmeden önce bir erkeğin veya hac sırasında rehberlik yapacak olan mollanın nikâhı altına girmesi gerekir. Ancak fikrini aldığımız bazı Caferîler böyle bir uygulamanın olmadığını bunun saçma olduğunu dile getirmektedirler.

İl müftülüğünden aldığımız bilgiye göre Caferîlerin hacca gitme oranı Sünnilere göre yüksektir. Bunda sosyo-ekonomik düzey olarak yüksek bir seviyede olmalarının etkisi de göz ardı edilmemelidir. Diyanetin organizasyonu ile Hacca

giderler. Ancak yanlarında kendilerine rehberlik yapacak kendi mollaları bulunur. Hac'da ibadetlerini kendi inançlarına göre yaparlar.

Caferîler bu ziyaret yerlerinin dışında Iğdır'daki bazı önemli saydıkları şahısların mezarlarını da ziyaret ederler. Özellikle seyyid mezarlarını ziyaret ederler, adakta bulunurlar ve adakları kabul olduğunda gidip mezarın başında mum yakarlar.

3.3 İĞDIR'DAKİ CAFERÎLERİN İBADET YERLERİ

Iğdır merkez, Caferî camilerinin yoğun olduğu bir yerdir. Camiler Muharrem ayının dışında kalan zamanlarda birkaç safı geçmeyen belli yaşın üzerindeki cemaati ağırlamaktadır. Bu durumu nasıl çözebilecekleri noktasında cami mollaları çaba harcamakta ve gençleri de camilerde görmeyi istediklerini belirtmektedirler.

Merkez camilerinden Hacı Hacer Cami Mollası Veli BEŞER, Iğdır'daki camiler ve camilerde yapılan faaliyetler hakkında bizleri bilgilendirmiş ve fotoğraf çekebilmemiz için bize yardımcı olmuştur.

Veli Bey, öncelikle camilerinin hem Sünni hem de Caferî Müslümanlara hizmet verdiğini anlatmaktadır. Hatta özellikle Muharrem ve Sefer aylarında birçok Sünni'nin camilerine gelip destelerin yaktıkları ağıtları dinlediklerini anlatmaktadır.

Ayrıca Caferîlerin camilerinin mahalle mahalle ayrıldığını ve herkesin bir zorunluluk olmadığı müddetçe kendi camisini kullandığını belirtmiştir.

En büyük isteklerinin gençlerin dine olan ilgilerinin nasıl artırılacağı hususunda çalışmalar yapılması olduğunu belirtirken, ilimsiz ve ibadetten uzak olan gençlerin mezhep taassupluklarının arttığını ve hoşgörülü olma noktasında zorlandıklarını söylemektedir.

3.3.1 Celil Türkoğlu Camii

Celil Türkoğlu Camii Erzurum-Iğdır-Ağrı yolu istikametinde bulunmaktadır. Iğdır'ın girişi olarak kabul edilen mevkide bulunan camii, günlük namaz vakitlerinde da açık olan Caferî camilerindendir. Muharrem ayının ağıt yakarak, deste gösterileri yapılarak ve Kur'an-ı Kerim okunarak geçirildiği camilerdendir. 2009 yılında açılan Iğdır İlahiyat Fakültesinin 200 m kadar yakınındadır. Merkezin, ibadet ve toplanma amacıyla en çok kullanıldığı camilerinden biridir.

Şekil 3. Celil Türkoğlu Camii

3.3.2 Hacı Hacer Camii (Topçular mahallesi)

Iğdır'ın tam göbeğinde bulunan, merkezdeki Caferî esnaf ve memurların en çok kullandığı camidir. Bankalar caddesi üzerinde olup, Caferî nüfusunun en yoğun olduğu mahallededir. 2008 yılında Muharrem ayındaki yoğunluğu kaldıramadığı için ek bir inşaatla 800 kişilik bir bölüm eklenmiştir. Hacı Hacer Cami Mollası Veli BEŞER Bey güler yüzlülüğü ve engin hoşgörüsüyle hem Caferîlerin hem de Sünnilerin sevdiği ve saygı gösterdiği birisidir.

Şekil 4. Hacı Hacer Camii (Topçular mahallesi)

3.3.3 Sâhibüzzaman Camii (Bağlar mahallesi)

Bağlar mahallesinde bulunan camii, merkezdeki Caferî camilerine nispeten daha küçük bir mimariye sahiptir. Ancak Cami tertibi, düzeni ve cemaati ile Iğdır merkezdeki en istikrarlı camilerdendir. Erkek cemaat kadar, bayanlarında sık sık kullandığı bir camidir. H. Hasan Gülseven tarafından yaptırılan cami Muharrem ayında deste gruplarının faaliyet yaptığı camilerdendir.

Şekil 5. Sâhibüzzaman Camii (Bağlar mahallesi)

3.3.4 Hz. Hüseyin Camii (Millet caddesi)

Iğdır'ın Doğubayazıt yolu üzerinde şehir merkezinin hemen bitiminde inşa edilmiştir. Şehir merkezinin biraz dışında oluşu ve Caferî nüfus yoğunluğunun azaldığı bir bölgede bulunmasından dolayı vakit namazlarında her zaman cemaat yoğunluğu bulunmayabilmektedir. Cami mimari bakımdan kubbesiz camilerdendir. Daha çok Kur'an Kursu görünümünde olan cami Caferî vatandaşlarımıza merkezde hizmet veren camilerden biridir.

Şekil 6. Hz. Hüseyin Camii (Millet caddesi)

3.3.5 Sürmeli Camii (Topçular mahallesi)

Sürmeli Cami topçular mahallesinde bulunan Caferî camisidir. Mimari özellikleri itibariyle, tek katlı ve taş malzemeden inşa edilmiştir. Kubbesiz ve ev görünümlü bir camidir. Cemaat yönünden belli bir yaşın üzerinde müdavimleri olan bir camidir. Anayol üzerinde bulunmadığı için dışarıdan cemaati çok fazla olmayan, bulunduğu mahalleye hizmet veren bir camidir.

Şekil 7. Sürmeli Camii (Topçular mahallesi)

3.3.6 Ehl-i Beyt Camii (Atatürk mahallesi)

Iğdır'ın şehir merkezinin kuzeydoğu istikametinde, şehir merkezinin son bulduğu sınırlarda bulunur. Atatürk mahallesinde bulunan tek Caferî camisidir. Kubbesi ve minaresi bulunan cami iki katlı olup, günlük vakitlerde sürekli açık olan camilerdendir. Muharrem ayında hoparlörlerden sürekli olarak sesli Ku'ar-ı Kerim ve mersiyeler okunmaktadır.

Şekil 8. Ehl-i Beyt Camii

3.3.7 İğdır Mava Camii (Söğütlü mahallesi)

Söğütlü mahallesinde bulunan Mava Camii merkeze bağlı Caferî camilerinden birisidir. Vakit namazlarında ve muharrem ayında mahallede bulunan Caferî vatandaşlara hizmet veren cami kubbesiz özellik sergileyen Caferî camilerindendir. Sabit bir cemaate sahiptir.

Şekil 9.İğdır Mava Camii

3.3.8 Hacı Nizameddin Camii (12 Eylül mahallesi)

Sünni kesimin yoğunlukta olduğu bir mahallenin ara sokağında bulunan Caferî Camisi vakit namazlarda hizmet veren bir camidir.

3.4 IĞDIR'DAKİ CAFERİLERİN DÜZENLEDİKLERİ MİLLİ VE DİNİ AKTİVİTELER

3.4.1 Muharrem ayı faaliyetleri:

Muharrem ve Sefer ayları Iğdır'da Caferîlerin matemle geçirdikleri iki aydır. Hz. Hüseyin ve arkadaşları Muharrem ayı içerisinde Yezit'in askerlerince şehit edildiği için bu ayda Iğdır'daki Caferîler normal zamanlardan çok daha yaslı ve bazı davranışlar yönüyle dikkatli olurlar.

Muharrem ayından bir hafta önce şehrin her tarafı, bilhassa da Zübeyde Hanım Bulvarı, Kerbela olayını anlatan resimlerle ve afişlerle donatılır. Bu afişlerin büyük bir çoğunluğu yas manasına gelen siyah renktedir.

Şekil 10 Muharrem ayı cami afişleri

Pankartların içeriğini ya kerbela olayının önemini anlatan sözler ya da Hz. Hüseyin'in sözleri oluşturur. Örneğin:

“Ceddim Muhammed'in dini benim kanımla ayakta duracaksa ey kılıçlar durmayın doğrayın beni.” -Hz Hüseyin-

Bunlardan başka çoğu yere ve Caferîlere ait camilerin bahçe duvarlarındaki demirlere ya da caminin farklı yerlerine matemî simgeleyen siyah örtüler takılır.

Şekil 11. Muharrem ayı cami afişleri

Bu iki ay içerisinde Caferîler, eğlence türü etkinlik planlamazlar. Sünnet düğünleri Caferîlerde çok önemli bir tören olmasına rağmen bu aylarda hiçbir sünnet düğününe rastlanılmaz. Düğün ve nişanlar bu ayların öncesinde ve sonrasında planlanır. Sünniler de, Caferîler kadar olmasa da bu aylarda düğün, nişan ve diğer eğlencelerden uzak dururlar. Bu tarihlerde eğlence düzenleyecekler de Azerîlerin yoğun olduğu merkezi değil de, Sünnilerin daha yoğun olduğu bölgeleri tercih ederler.

Bayan kuaförleri bu aylarda pek az iş yaparlar. Çünkü Caferî kadınlar bu aylarda süslenmekten ve kuaförden uzak dururlar. Muharrem ayı Ramazan ayı gibi maneviyatın ve duyguların yoğunlaştığı bir aydır. İçki tüketiminin azaldığı, eğlence merkezlerinin kapalı olduğu gibi bir aydır.

3.4.2 Aşura günü yapılanlar:

Muharrem'in birinden 10. gün olan Aşura gününe kadar, Caferî camilerinde akşam namazından sonra toplanılır, Kur'an okunup dua edilir. Erkekler siyah giysiler giyip, halka şeklinde sıraya dizilip, Hz. Hüseyin ve beraberindekilerin şahadetini anlatan ağıtlar eşliğinde sinelerini ve kafalarını döverler.

Camilerde deste adı verilen gruplar bulunur. Bunlar erkekler için ayrı bir deste, bayanlar için ise ayrı bir deste grubudur. Desteler siyahlara bürünüp, sırtlarını açarak, zincirlerle sırtlarını döverler. Bilindiği üzere bu "tevvabun hareketi" nden sonra Caferîlerin bir nevi kendilerini cezalandırmaları manasına gelir. Aynı zamanda İmanın çektiği sıkıntılara ortak olma manasındadır.

Caferîlerin arasında desteyi yöneten kişi onay verdiğinde hep birlikte ellerini yukarı kaldırır ve sırtlarını zincire vururlar. Bu esnada da ağıtlar yakılarak Kerbela Olayı anılır.

Ağıtların arasında "*Ey bi kefen, susuz ölen, Hüseyin vay!*", "*Ebülfaz*", *Ali vay!*" denir.

Aşura günü sabah namazından sonra güneş doğmaya yakın insanlar Caferîlere ait camilerde toplanırlar. Cami hoparlörlerinden ses dışarıya verilir Destedekiler halka oluşturup ağıtlar eşliğinde ya sine ve kafa döverler, ya da zincir vururlar.

Desteye gelen bayanların, siyah çarşafı ve üzerine "Ya Zeynep" ya da "Ya Rugeyye" yazan bandajları, alınlarında dikkat çekmektedir. Normal zamanda tesettürlü olmayan Caferî bayanlar, Muharrem boyunca dışarı siyah çarşafarla ve tesettürlü olarak çıkarlar.

Şekil 12. Başlarına jilet atan Caferîler

Şekil 13. Çarşafı ve bandajlı Caferîler

Bu aylar dışında mezheplerinin ve İslam dininin emir ve yasakları doğrultusunda yaşama özverisi olmayan Caferî erkekleri de bu ayda içki, kumar gibi kötü alışkanlıklarından uzak durmaya çalışırlar hatta desteye katılıp kendilerini zincire vururlar.

Aşura günü sabah ki törenlerin ardından, hep birlikte yine desteler ve ağıtlar eşliğinde Asri Mezarlığa gidilir. Burada önceden tören için hazırlıklar yapılır ve mezarlık neredeyse hınca hınç dolar. İran'dan gelen ve Iğdır'da tanınan mollalar kürsüde konuşmalar yapar ve mersiyeler okurlar.

Şekil 14: Asri mezarlıkta toplanan Caferîler

Aşura günü Iğdır'ın merkezi okullarında (Caferî nüfusun yoğun olduğu okullar) ders yapılamaz. Çünkü öğrenciler okullara gitmez ve mezarlıkta toplanırlar. Hatta merkezdeki işyerleri de kapalı olur halk birkaç gün öncesinden ekmek ve erzak depolaması yaparlar.

Yapılan törenler esnasında dikkati çeken bazı unsurlar vardır. Bunlar: Âlem, Beşik ve Kasım Otağı'dır. Âlem, açık bir eli gösteren uzun bir çubuğun tepesine yerleştirilen ve Hz. Abbas'ın kesik kolunu simgeleyen unsurdur. Beşik ise, Hz. Hüseyin'in beşikte öldürülen bebeğini simgeler. Kasım Otağı da, genç yaşta muradını almadan Kerbela'da Yezit'in askerleri tarafından katledilen Hz. Hasan'ın oğlu Hz. Kasım'ı simgeliyor.

Bu semboller dışında, tören alanında Hz. Ali'nin, Hz. Hüseyin'in resimleri, Kerbela olayını anlatan yazı ve afişler bol miktarda bulunur. Tören bittikten sonra insanlar evlerine, desteler ise camilerine geri dönerler. Cami çevresindeki Caferîler yemek yaparak destede bulunan kişilere ikramda bulunurlar.

Gerçi kendini zincire vuranlar ve jilet atanlar artık eskisi kadar çok değildir. Ve merkezde değil daha çok kırsalda zincire vurmalar gerçekleşmektedir. Çünkü kitle iletişim araçları bunları yayınladığında ciddi tepkiler almaktadırlar ve bu tepkilerden ve yanlış anlaşılaktan çekinmektedirler.

Bazı Caferî mollaları ve üniversite mezunu Caferîler zincir vurmayı, kafayı kılıçla yardırmayı kısacası bedene eziyet verici uygulamaları doğru bulmuyorlar. Zaten bu uygulamalar camilere göre farklılık gösteriyor.

Halk tabakasına inildikçe bu uygulamalar sanki Caferîliğin devam ettirilmesinin vazgeçilmez bir unsuruymuş ve Caferî olmanın gereğiymiş gibi algılanmaktadır.

Köylüler Aşura gününde evlerinde misafir ağırlamaya gayret gösterirler. İkramlarından elde ettikleri hayrı da Hz. Hüseyin'in mübarek ruhlarına hibe ederler.

Aşura günü Caferîlerin evleri cenaze evi gibidir. Çamaşır yıkama, temizlik yapma ve televizyon seyretmekten uzak dururlar.

3.5 İĞDIR CAFERÎLERİNİN ÖRF VE ADETLERİ

İğdir'daki Caferî vatandaşlarımız örf ve adetlerine bağlı oldukları gibi sahip oldukları adetlerini yeni kuşaklara aktarma noktasında da oldukça özen gösterirler. Bu bölgede yaşayan vatandaşlarımızın doğum, evlilik, bayram ve ölüm durumlarında gerçekleştirdikleri bazı örf ve adetlerinden kısaca bahsetmek gerekirse, şunlar söylenebilir:

Caferîler, hamile bir bayanın hamileliği boyunca bulunduğu ortamın çocuğun karakterinin şekillenmesine etki edeceğine inandıkları için devamlı güzel ortamlarda bulunmaya dikkat ederler ki çocuğun karakteri güzel olsun.

Caferîler, bebek dünyaya geldikten sonra ona güzel bir isim koymaya çalışırlar. Özellikle Caferîlik bilincine sahip olanlar erkek çocuklarına; Murtaza, Mehdi, Muhammed, Ali, Hasan, Hüseyin, Abbas, Ali asker, Ali ekber, Cafer, Kasım vb. kız çocuklarına ise; Fatma, Zehra, Zeynep, Rugayye, Kübra, Betül, Büşra gibi isimleri koyarlar. Bunun yanında Hz. Ali'ye muhalefet ettiğine inandıkları şahısların isimlerini koymazlar. Bunun için Caferîlerde; Ömer, Ebubekir, Osman, Ayşe, Talha, Zübeyr gibi isimlere rastlamak çok zordur. Çocuk dünyaya geldikten sonra ailedeki en yaşlı bayan, çocuğun kulağına ezan okur ve sonra sağ kulağına üç defa ismini söyler. Bebeğin üzerinde devamlı küçük Kur'an ve çeşitli dualar bulunur ve 40 günlük olana kadar mecbur kalınmadıkça bebek evden dışarı çıkarılmaz.

Erkek çocuğun sünnet ettirilmesi ve kirvelik Caferîler için önemlidir. Erkek çocuk kendini bildikten sonra sünnet ettirilir. Ailenin tercihiyle bağlı olarak sünnet töreni ya çalgılı, eğlenceli yapılır ya da mevlitli salâvatlı yapılır. Ancak her ikisinde de gelen davetlilere öğlen yemeği ikram edilir. Sünnet töreninden önce sevilen bir aile kirvelik için seçilir. Kirvelik çok önemsenir çünkü artık arada akrabalık bağı oluştuğuna inanılır. Hatta kirve olan aileye kız verilmez ve onlardan kız alınmaz. Sünnet olan çocukla kirve olan kişinin kızlarının kardeş gibi olduğuna ve bunun için evlenmelerinin caiz olmadığına inanılır. Çocuğun sünnet kıyafeti ve bazı masraflar kirveye aittir. En yüksek takıyı kirve takar. Törenden sonra çocuk iyileşir iyileşmez kirveyi ziyarete gidilir ve kirveye çok çeşitli hediyeler götürülür. Aileler yaşadığı müddetçe aradaki kirvelikten doğduğuna inanılan akrabalık bağı devam eder.

Caferîler evlenecekleri zaman birtakım şeylere dikkat ederler. Özellikle evlenecekleri insanların kendi mezheplerinden biri olmasına özen gösterirler. Ancak geçmişe baktığımızda bu konuda bazı değişmelerin olduğunu görmekteyiz. Eskiden anneler kızları bir Sünni'yle evlenirse kendi sülalesinin 70 göbekten hepsinin cehennemde yanacağına inanırlardı, bunun için kendi mezhepleri dışından biriyle evlenmeyi pek hoş karşılamazlardı. Fakat günümüzde azda olsa Caferî bir genç ile Sünni bir erkeğin evliliğine rastlanılmaktadır.

Evlilik ile alakalı olarak görülen başka bir adet de Muta nikâhıdır. Muta nikâhı; süresi belirli geçici bir nikâhtır. Eşinden uzakta olan bir erkeğin cinsel isteklerini karşılamak için, günaha girmemek adına dul bir kadınla kadının babasının bilgisi dâhilinde belirlenen bir süreliğine kısıtlanan nikâhtır. Bu nikâhta kadına mehir verilir. Kadının şartları geçerlidir. Boşandıktan sonra kadın iddet bekler. Bu nikâhtan çocuk olursa velayeti o şahsa aittir.

Muta nikâhının bu şeklinin dışında Caferîlerce çok yaygın olmasa da, uygulanan başka bir şekilde flört eden iki gencin görüşmelerinin ve konuşmalarının günah olmaması adına bu nikâhı kıydırmalarıdır.

Bütün Müslümanlarda olduğu gibi Caferîlerde de bayram heyecanı günler öncesinden başlar. Bayram için genel bir temizlik yapılır. Bayramlık kıyafetler alınır. Bayram sabahı erken kalkılır. Erkekler bayram sabahı camilerde toplanıp bayram namazı kırlarlar. Bayanlar ise evin günlük işlerini yaparlar. Namazdan sonra herkes birbiriyle bayramlaşır..

Kurban bayramında işinin Ehl-i biri namazdan sonra kurbanlık hayvanı sağ tarafına yatırıp kibleye doğru döndürür ve besmele çekerek keser.

Bu iki bayram dışında Caferîler için bazı mübarek günler de bayram olarak kabul edilir. Kadir gecesi, Beraat kandili vs. günlerde camilerde bazı etkinlikler yapılır. Ancak Caferîler Türkiye'deki tarihten bir gün sonra bu günleri kutlarlar. İran'daki takvime göre hareket ederler. Bu kandiller dışında birde 12 imamın doğum günlerinde ve İmam Mehdi dışındaki diğer 11 imamın ölüm günlerinde (İmam Mehdi'nin hayatta olduğu inancı vardır) ve Hz. Ali'nin Peygamberimiz (s.a.v)

tarafından yerine halife tayin edildiği gün olarak kabul ettikleri "Gadir-i hum" olayının yaşandığı günü Caferîler camilerde veya evlerde bazı etkinliklerle kutlarlar.

Caferîler bütün özel günleri büyük bir coşkunlukla etkinlikler yaparak kutlarlar. Özellikle 12. imam olarak kabul ettikleri İmam Mehdi'nin doğum gününü büyük bir coşkuyla kutlarlar. H. 255'te dünyaya geldiğine ve şu an halen hayatta olup ama gaybette olduğuna inandıkları "zamanın imamı" diye kabul ettikleri İmam Mehdi'nin doğum günü olan Şaban ayının 15'i Caferîler için bayram olarak kabul edilir. Bu günde camilerde toplanılır ve gözyaşlarıyla karışık dua edilir.

Caferîler için mart ayının 21. günü baharın başlangıcı olarak bilinir ve bayram havası içinde kutlanır. Bu bayrama "yeni gün" anlamında "Nevruz" denir. Caferîler için nevruz coşkusu daha mart ayının başında başlar. Evlerde bayram temizliği yapılır. Çevre temizlenir, boya badana yapılır. Bayramdan önce bayramlık kıyafetler alınır. Bayram kutlamaları martın ilk üç haftası salıyı çarşambaya bağlayan gecelerde yapılır. Martın ilk çarşambasında cemre havaya düşer, ikinci çarşambasında suya düşer ve üçüncü çarşambasında toprağa düşer bu da mart ayının 21. gününe yani Nevruz Bayramına denk gelir.

Nevruz Bayramı kutlamaları çerçevesinde, mart ayının başından 21. güne kadar yapılan bazı etkinlikler vardır. Mart ayının girmesiyle birlikte Caferîler küçük saksılara buğday ekip yeşertirler ve bunu evlerinin bir köşesine koyarlar. Buna "semeni yeşertmek" denir. Mart ayının ilk haftasından nevruz günü olan 21 Marta kadarki her haftanın salı günü ateş yakılır. Buna alav-alav denir. Üçüncü ateş yakma nevruz gününe denk gelir. Açık bir alanda ateş yakılır ve insanlar tek tek ateşin üzerinden atlar.

Bayram öncesi çarşamba günleri özellikle gençler akşam karanlık çöktükten sonra bir dilek tutar ve komşu evlerin kapısından veya penceresinden içeriye dinler. Eğer konuşulan şeyler olumlu şeyler ise dileğinin gerçekleşeceğine inanır olumsuz şeylerse dileğinin kabul olmayacağını düşünür. Buna "kapı dinleme" ya da "kulak asma" denir.

Bayram öncesi son çarşamba akşam karanlık çöktükten sonra gençler ve çocuklar yanlarına bir mendil veya benzeri bir şey alırlar ve komşularının evlerinin önüne gelirler. Mendili kapının önüne koyup kapıya vurup kaçarlar ve ev sahibinin göremeyeceği bir yere saklanırlar. Ev sahibi kapıyı açar, mendili alır ve içerde evde bulunan çerez, şekerleme vs. şeyleri mendilin içine koyup bağlar ve mendili tekrar kapının önüne bırakır, içeri girer. Mendil sahibinin kim olduğunu bilmez. Mendilin sahibi saklandığı yerden çıkarak mendili alır ve içindekileri boşaltıp mendili bu defa başka bir komşusunun kapısının önüne bırakır. Buna mendil atma denir ve nevrusun vazgeçilmez parçalarından biridir.

Caferîlerde cenazesi olan aileler evlerinin önüne çadır kurarlar. Bu çadır bir hafta boyunca kurulu kalır ve çadırdaki Kur'an okunarak Fatiha verilir. Ayrıca çay ve yemek servisleri yapılır.

Ölü kefenlenirken, ölünün her iki kolunun altına yeni kesilmiş ince küçük bir söğüt ağacının dalı yerleştirilir. Bu dal parçalarının üzerinde Arapça dualar bulunur. Mollalar bu uygulamanın ölüye kolaylık olsun diye dua niyetine yapıldığını savunurlar ancak halk arasındaki inanç ölünün Sıratı geçerken bu dal parçalarına tutunup karşıya kolay geçeceği şeklindedir.

Caferî inancına göre, ölen bir insanın yarım kalan ibadetinin ya da üzerinde bulunan bir borcun yerine getirilmesinin faydası ölen kişiye dokunur. Mesela oruç borcu olan bir annenin oruçlarını evlatları tutar ya da hacca gitmeye niyetlenip gidemeyen birinin yerine öldükten sonra başka biri gidebilir. Nasıl ki maddi borçlar ödenebiliyorsa Allah'a karşı borcu olarak ölen birinin borcu da kişinin yakınları tarafından ödenebilir Örneğin ölen bir kimsenin kazaya kalan namazlarını veya oruçlarını ya çocukları yerine getirir ya da bu ibadetleri para karşılığında birine (molla veya ibadet Ehl-i başka birine) yaptırırlar.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

UYGULAMALI ARAŞTIRMA

4.1 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerine Yapılan Anket ve Değerlendirmesi

Kanaatimiz odur ki, bir mezhebe tabi olanların mezhepleri ve muhalifleri hakkındaki görüşlerini sağlıklı olarak değerlendirmek için, o mezhebin takipçilerine yapılan anketler tek başlarına yeterli değildir. Çünkü takipçiler kendi mezheplerinin aynı zamanda savunucuları oldukları için sonuçların tam nesnel olması imkânsızdır. Ayrıca kısa süre içerisinde verilecek cevaplar da çok tutarlı olmayabilir.

Biz de yukarıda belirttiğimiz sebeplerden dolayı, Iğdır'da Caferîlerin durumlarını nesnel olarak değerlendirebilmek için anketimizi, Caferî öğrencilerini uzun zaman dilimi içerisinde doğrudan gözlemleyen din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenleri üzerinde gerçekleştirdik.

Önceki yıllarda yapılan çalışmalarda Caferîliğin inanç esasları ve ibadetlerin uygulanışı hususlarında anketler yapılmış, kültürel, ekonomik ve sosyal açıdan değerlendirmeler yapılmıştır. Biz ise anketimizde daha çok Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi müfredatı açısından Caferî öğrencileri ve din kültürü dersi öğretmenlerinin karşılaştıkları sorunları araştırmayı hedefledik. Bu amaca yönelik olarak ta din kültürü dersi müfredatından, Caferî Mezhebi ile alakalı en çok tartışılan ya da merak edilen konuları içeren alanlarla ilgili yönlendirmelerde bulunduk.

Bu anket bize, bugün itibariyle Caferî öğrencilerin çoğunlukta bulundukları Iğdır ilindeki lise öğrencilerinin, din derslerindeki belli başlı konular karşısındaki duruşları hakkında bilgi verirken aynı zamanda Iğdır'da görev yapan din kültürü dersi öğretmenlerinin de karşılaşılabilecekleri zorluklar hakkında bilgi vermektedir. Araştırmamız ileriki yıllarda Iğdır'da görev yapacak olan din kültürü dersi öğretmenlerine bir hazır bulunuşluk sağlayacağı gibi, günümüz Caferî öğrencilerinin bugünü ile yarınlarını mukayese etme olanağı da sağlayacaktır diye düşünmekteyim.

Anketi uygularken Caferî öğrencilerin ağırlıkta olduğu liselerde görev yapmakta olan veya daha önce o okullarda çalışmış olan din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenlerini tercih ettik.

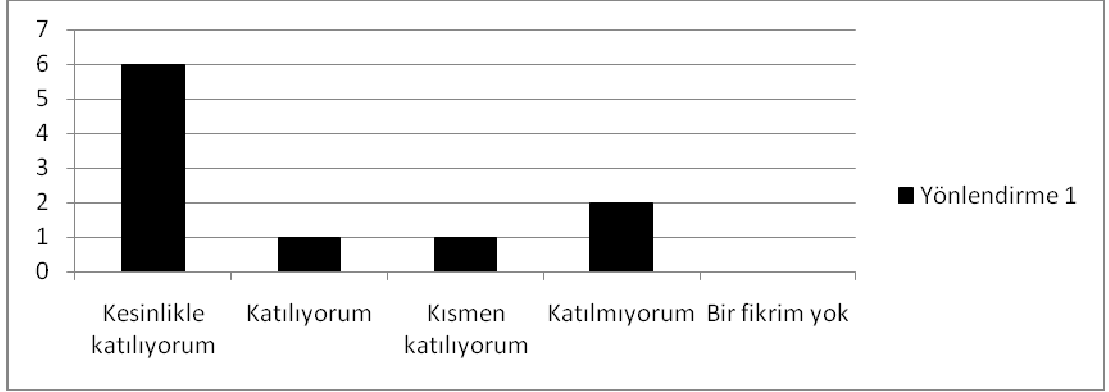
Anketi uyguladığımız öğretmenlerin görev yaptıkları okular şöyledir: Iğdır Lisesi, 80. Yıl Cumhuriyet Lisesi, Atatürk Lisesi, Endüstri Meslek Lisesi, Ticaret Meslek Lisesi, Anadolu Öğretmen Lisesi, Fen Lisesi, 125. Yıl Lisesi, Kazım Karabekir Anadolu Lisesi, Aralık Lisesi, Tuzluca Lisesi, Melekli Çok Programlı Lisesi ve son olarak ta Iğdır Anadolu İmam Hatip Lisesi.

Ankete katılan öğretmenlerimizden bir kısmı isimlerinin yazılmasını istemediğinden müstear isim kullanmışlardır. İsimlerini vermekte sakınca görmeyen öğretmenlerimiz şunlardır: Alpay SEL, Ümit GÖKTAŞ, Ali GÜLTEKİN, Mehmet ŞAHAN, Zeynep ŞAHAN, Osman GENÇ, Abdulmuid AYKUL, K.Mehmet AKAR, Ahmet TAŞAN.

Ankette, Iğdır'da görev yapan bir din kültürü öğretmeni olarak, meslektaşlarımızla yaptığımız görüşmelerde ortak kanaatler sonucu ortaya çıkan belli konular hakkında yönlendirmeler yaparak, genel durumu tespiti çalıştık.

Yapılan yönlendirmeler ve değerlendirmeleri:

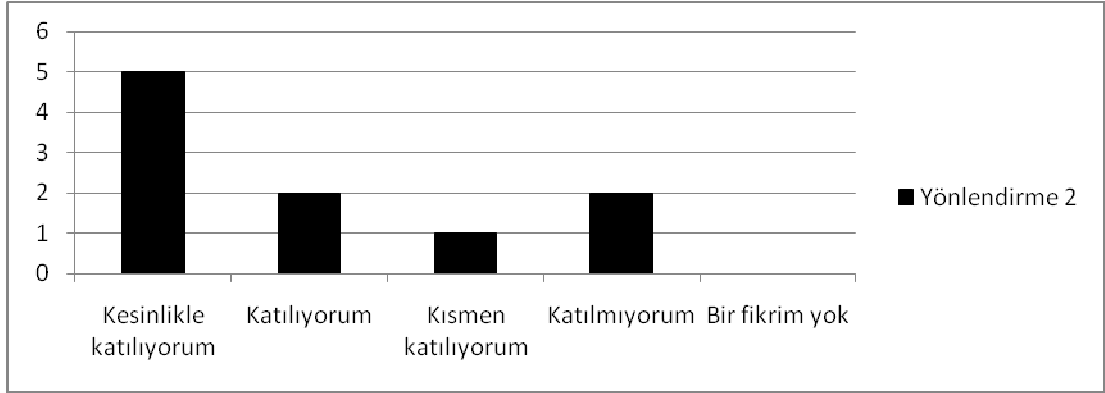
Yönlendirme 1. Iğdır ilinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni olarak çalışmaktan mutluyum.

Bu yönlendirmenin yapılış amacı, çoğunluğunu Caferî öğrencilerin ve vatandaşlarımızın oluşturduğu bir ilde görev yapan din kültürü dersi öğretmenlerinin, bu durum karşısındaki vaziyetlerini değerlendirmektir. Yoksa bu soruyu sorarkenki gayemiz, şark hizmeti olması yahut ta doğu illeri arasında yerleşimsel ve yaşamsal bakımdan daha cazip bir yerde görev yapmaktan mutlu olup olmadıklarını sormak değildir. Kadrosunun tamamını Sünni öğretmenlerin oluşturduğu din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretmenlerinin, yine büyük bir çoğunluğunu Caferî öğrencilerin teşkil ettiği merkezi liselerde, hem ders hem de sosyal yaşam yönüyle bulundukları ilde memnuniyetliklerini araştırmak hedeflenmiştir.

Bu yönlendirme ankete katılan öğretmenlerimizin % 70'inin Iğdır ilinde görev yapmaktan mutlu olduklarını ortaya koymaktadır. Zaten öğretmen arkadaşlarımızın birçoğu zorunlu hizmeti bitirmelerine rağmen Iğdır ilinde istekli olarak kalmaları da bunun bir göstergesidir.

Yönlendirme 2. Mezhepsel farklılıklar din kültürü dersi adına bana bir takım zorluklar yaşıyor.

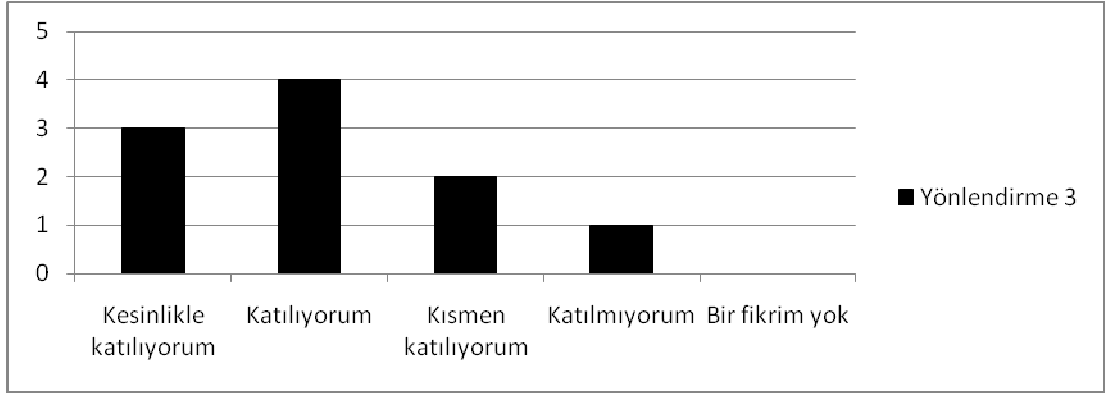
Bu yönlendirme din kültürü dersi müfredatı işlenmesi esnasında, bazı konuların anlatılması veya anlaşılması noktasında yaşanılabilecek zorlukların varlığı araştırılmak üzere hazırlanmıştır.

Bu yönlendirmenin yüzdeliği aynı zamanda genel itibariyle farklılıkların Caferî öğrenciler tarafından nasıl karşılandığını da ortaya koymaktadır.

Ankete katılan öğretmenlerimizin % 80'i Iğdır'da farklı mezheplerin varlığının kendileri adına zorluklar doğurduğunu belirtmekte, % 20 lik kısım ise bunun aksini düşünmektedir.

Bu sonuç bize göstermektedir ki, Iğdır da farklı mezhep müntesiplerinin varlığı din kültürü dersi öğretmenleri adına bazı zorlukların oluşmasına sebep olmaktadır. Diğer yönlendirmelerimiz bu zorlukların neler olduğunu ortaya koyacağından burada bu zorluklardan bahsetmeyeceğiz.

Yönlendirme 3. Caferî öğrencilere ders anlatmak beni Şia ve Caferîler hakkında ekstra araştırma yapma ihtiyacına sevk ediyor.

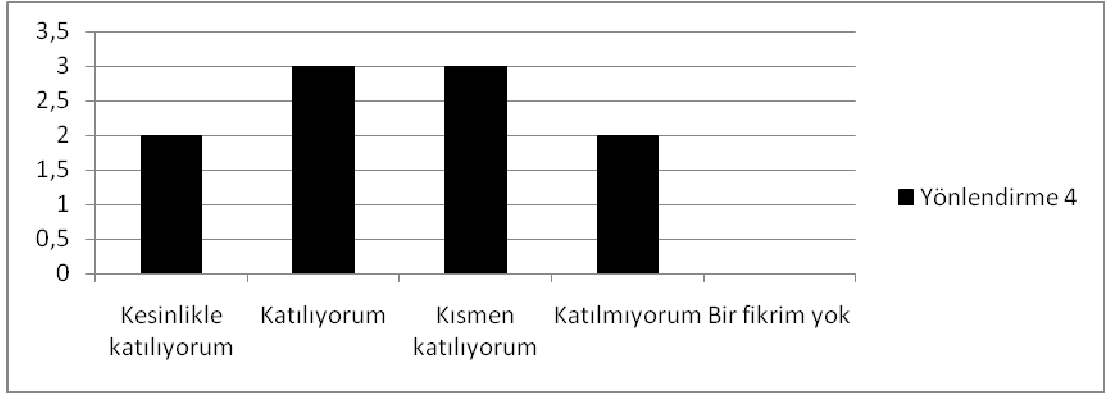

Bu yönlendirme bize iki şeyin bilgisini sunmaktadır. Bunlardan ilki; din kültürü ve ahlak bilgisi derslerine giren öğretmenlerin ülkemiz sınırları içerisinde bulunan mezhepler hakkında en azından belli noktaların bilinmesinin gerekliliği, ikincisi ise; şu anda görev yapan öğretmenlerimizin fakültede öğrendikleri teorik bilgilerin pratik hayatta yeterliliği konusudur.

Aşağıda karşımıza çıkan yönlendirme sonucu bize göstermektedir ki, ülkemizin değişik yerlerinde yoğunlaşmış olan farklı mezhep mensuplarının bulunduğu illere atanan din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretmenleri, uzman kişiler tarafından, göreve başlamadan önce en azından belli bir süreliğine oradaki mezheplerle alakalı seminerlere tabi tutulmaları, hem öğretmenler hem de öğrenciler açısından faydalı olacaktır.

Ankete katılan öğretmenlerimizin % 90'ı Caferî mezhebi ve Şia hakkında Iğdır'da din kültürü dersleri adına ekstra çalışma yapma ihtiyacı duymuşlardır.% 10 luk kısım ise önceki bilgilerinin yeterli olduğu kanaatindedir.

Yönlendirme 4. Caferî öğrenciler mezhepsel farklılıklarını ön plana çıkarıyor.

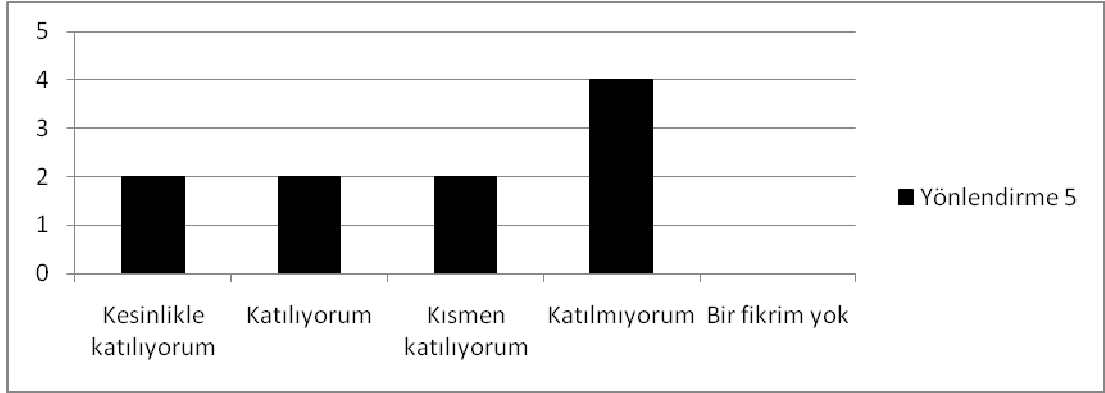
Ankete katılan öğretmenlerimizin % 80'i öğrencilerinin mezhepsel farklılıklarını ön plana çıkardıklarını düşünmektedirler. % 20'si ise böyle bir durumla karşılaşmamışlardır.

Bu yönlendirmenin yapılaş gayesi; Caferî öğrencilerin lise çağlarında da olsa mezhepsel farklılıkların farkında olup olmadıklarını araştırmaktır. Aynı zamanda bu yönlendirme öğrencilerin mezhepsel farklılıklarını ön plana çıkarma durumunu ortaya koyarken, ileriki zamanlarda ortak paydalarda buluşulabilme imkân veya imkânsızlığı hakkında da ön bilgi vermektedir.

Araştırmanın sonucu bize Caferî öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun mezhepsel farklılıklarını ön plana çıkardığını göstermektedir. Hatta bazı öğrenciler bunu farklılık olarak görmüyor ve doğru olanın tek olduğunu ve bunun da Caferîlik olduğunu belirtiyorlar. Ayrıca bir Sünnî'yi Caferî yapmanın tebliğ vazifesi olduğunu ve ecrinin fazla olacağını düşünüyorlar.

Karşıdaki mezhep mensubunun görüşlerine İslam'ın inanç esasları bilhassa Tevhid inancı esas alınarak yaklaşılmazsa, onların görüşlerini kendi mezhebimizin yargılarına göre değerlendirirsek, karşı olma durumu son bulacak gibi görünmemektedir.

Yönlendirme 5. Caferî öğrencilerin din kültürü dersine ilgili olduklarını gözlemliyorum.

Ankete katılan öğretmenlerimizin %60'ı öğrencilerinin din kültürü dersine ilgili olduklarını bildirmekte, % 40'lık kısmı ise öğrencilerin derse ilgisizliklerini ortaya koymaktadır. Zannımızca bunda okulların öğrenci potansiyeli ile de alakası vardır.

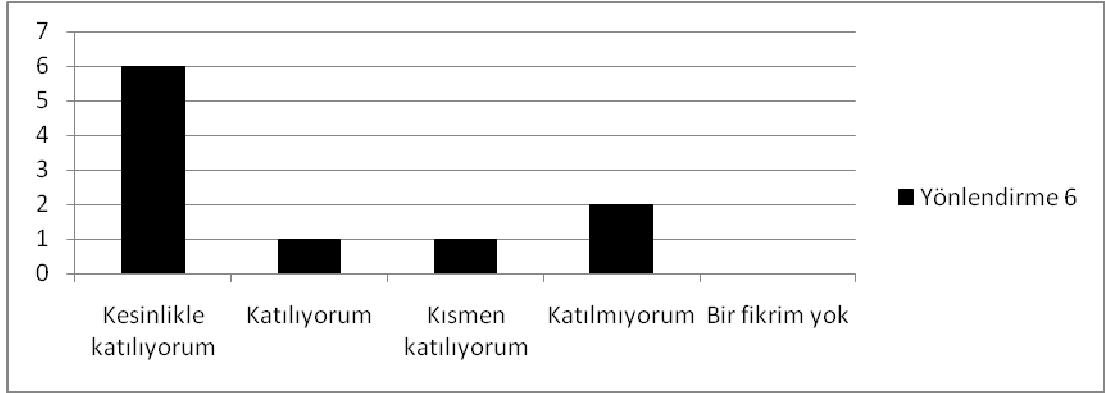
Iğdır ili eğitim seviyesi bakımından, bilhassa üniversiteye giriş aşaması olan liselerde, çok ta iyi bir durumdadır denilemez. Bu nedenle öğrencilerin okul derslerine dikkatlerini sağlayabilmek ayrı bir beceri ister. Hele de bu ders üniversite sınavında baraj teşkil edecek soruları vermiyorsa işiniz çok daha zordur.

Fakat öyle dersler ve bu dersi sunan öğretmenler vardır ki üniversite sınavında soru çıkmasa da, öğrencinin konuların ilgi çekiciliği ve anlatım tarzı sebebiyle dersi dinledikleri görülmektedir.

İşte Iğdır ilindeki liseler adına Din Kültürü dersi böyle bir derstir. Hem Sünni hem de Caferî öğrencilerin dikkatlerini çekecek konuları bünyesinde barındıran bu ders, akıcı ve ilgi çekici bir biçimde anlatıldığında öğrencilerin ilgi odağı olabilmektedir.

İşte bu konu araştırılmak üzere, böyle bir yönlendirme yapılmıştır. Sonuç olarak görülmüştür ki yaklaşık olarak öğrencilerin yarısı bu derse ilgi göstermektedir. Bu da öğrencilerin okul dışında bu bilgilere ulaşmalarının, kendi isteklilikleri ve çevre itibarıyla çok ta mümkün olmadığından kaynaklanmaktadır.

Yönlendirme 6. Caferî öğrencilerin mezhepleri hakkında yeteri kadar malumatları olmadığını düşünüyorum.

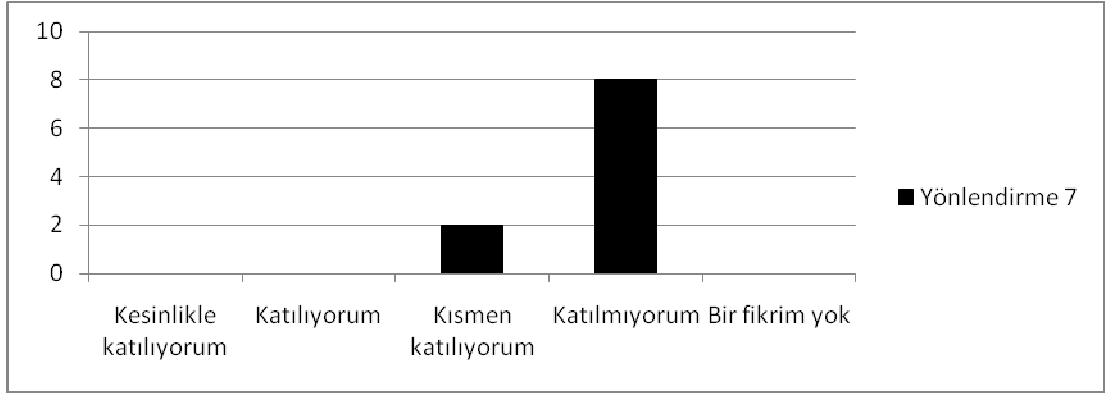
Ankete katılan öğretmenlerimizin % 80'i Caferî öğrencilerin mezheplerini yeteri kadar bilmedikleri kanaatindedirler. % 20'si ise aksi kanaat bildirmişlerdir. Öğrencilerin mezheplerini iyi bildiği kanaatini taşıyan öğretmenler Fen Lisesi ve Anadolu Öğretmen Lisesinde görev yapan öğretmenlerimizdir. Bu da dini bilginin de eğitim-öğretime olan isteklilikle doğru orantılı olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu yönlendirmenin yapılaş gayesi; Sünni ve Caferî Mezhepleri arasındaki günümüze kadar tartışıla gelen belli mevzular hususunda, daha çok küçük yaşlarda dahi olsa bir şeyler öğrenen Caferî öğrencilerin, kendi mezheplerinin inanç esasları ve ibadet şekilleri noktasında ne kadar bilgi sahibi olduklarını araştırmaktır.

Bu yönlendirme bize hem Caferî öğrencilerin dindarlıkları hakkında bilgi verirken hem de ailelerin dini yaşama ve çocuklarına aktarma durumu hakkında da bilgi verecektir.

Sonuç bize Caferî öğrencilerin büyük çoğunluğunun mezheplerinin inanç esasları ve ibadetlerin yapılaş şekilleri hakkında bilgi sahibi olmadıklarını göstermektedir. Bunun sebebi ailevi olduğu gibi, dini bilgiyi öğrencilere aktaracak bir kurumun olmayışdır da denilebilir. Çünkü Caferîler Diyanete bağlı Kur'an Kurslarına katılmadığı için ve kendi mezheplerini anlatacak veya dini bilgi edinilecek bir kurumları da olmadığı için, biraz da bu ilgi ve istekten uzak olduğu için böyle bir sonuç karşımıza çıkmaktadır.

Yönlendirme 7. Caferî öğrencilerim mezhep farklılıklarının geçmişte kaldığını düşünüyorlar.

Ankete katılan öğretmenlerimizin % 20'si öğrencilerin mezhepçilik duygularından sıyrıldığını bildirirken % 80'i mezhepçilik anlayışının halen hâkim olduğunu belirtmektedirler.

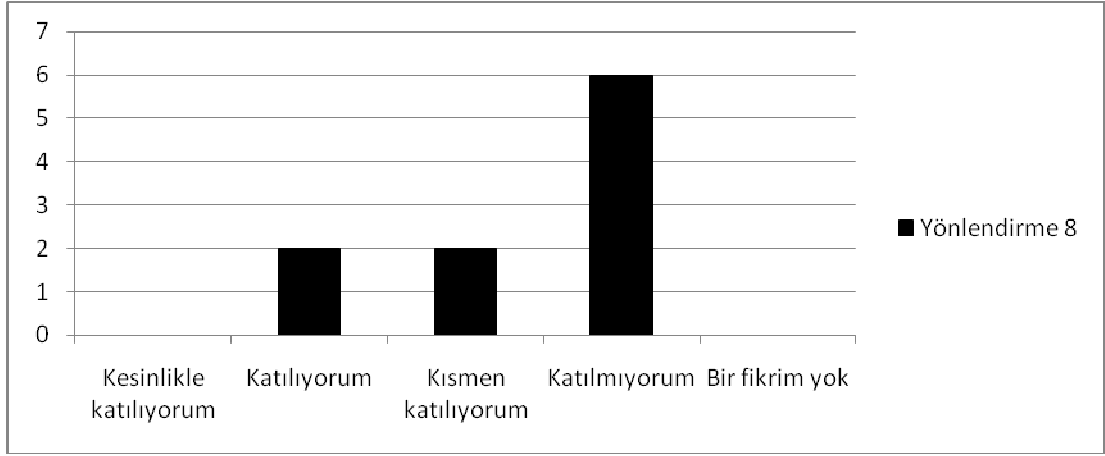
Bu yönlendirmenin yapılaş amacı; Caferî öğrencilerinin kendisi gibi düşünmeyenleri “öteki” olarak mı gördüklerini ve geçmişten gelen siyasi ve itikadi farklılıkları günümüzde de sürdürüp sürdürmedikleri ortaya koymaktır.

Kitle iletişim araçlarının hızla geliştiği ve insanların fikirlerini sanal ortamlarda rahatlıkla ortaya koyabildiği günümüz dünyasında, mezhepsel fanatikliklerin azalacağını düşünürken ulaştığımız sonuç bize tam tersini göstermektedir.

Bunda belki de karşısında olanı, İslam'ın farklı bir yorumu olarak görememe ve kurtuluşa erecek tek fırka olarak kendileri görme anlayışı etkili olabilir. Çünkü Iğdır'da bulunduğumuz dönem içerisinde görüştüğümüz Caferî vatandaşlarımız, hissettiğimiz kadarıyla, gerçekten de saf niyetle bizi kendilerince doğru bildikleri ve kurtuluşun tek yolu olarak gördükleri mezheplerini araştırmaya ve kabul etmeye davet etmişlerdir.

Netice olarak diyebiliriz ki, bu farklılıkları zenginlik olarak görebilmek her iki taraf için de çok zor görünmektedir.

Yönlendirme 8. Din kültürü dersi müfredatının Iğdır'daki Iğdır'da Caferî öğrencilerin ağırlıkta olduğu merkezi okullarda yetersiz kaldığını düşünüyorum.

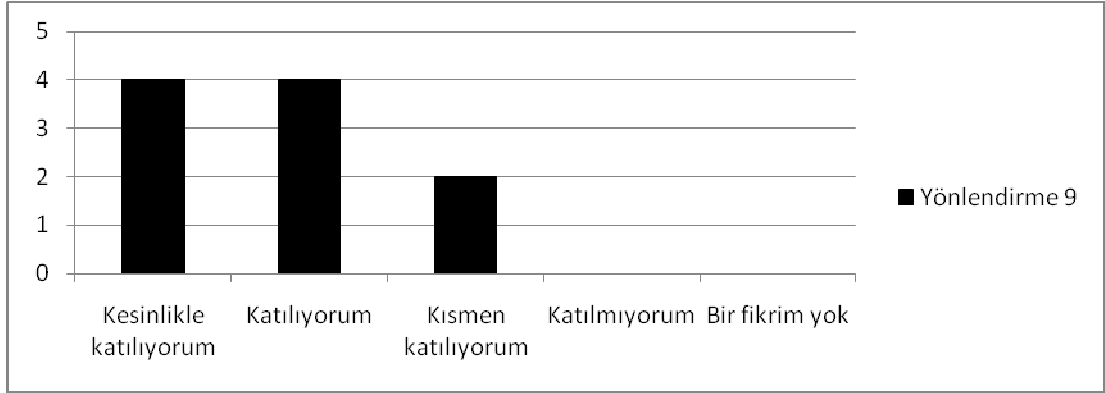

Ankete katılan öğretmenlerimizin %60'ı din kültürü dersi müfredatının Şia ve Caferîlik hakkında verdiği müfredatın yeterli olduğunu düşünürken % 40'ı müfredatın eksiklikleri olduğunu (Iğdır adına) düşünmektedirler.

Yakın tarih itibariyle Milli Eğitim Bakanlığı bir açılım gerçekleştirdi ve din kültürü dersini mezhepler üstü bir konuma getirme gayreti içerisine girdi. Bu amaçla müfredatta bazı değişiklikler yapıldı ve Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde yaşayan mezhepleri veya kültürel oluşumları da müfredata dâhil etti. Tabii ki bu bahsi geçen mezhepler açısından ne kadar tatminkâr oldu? Yeterli oldu mu? Soruları tam manasıyla cevabını bulmasa da, bu farklılıklardan haberdar olma adına önemli bir gelişmeydi. Çünkü düne kadar biz, okullarda din kültürü dersinde Caferîlikten, Alevilikten veya Bektaşilikten bahsederken: “*hocam onlar da Müslüman mı?*” diye sorularla sıkça karşılaşıyorduk. Şimdi en azından öğrenciler bu inanışların yorum farklılıkları olduğunu veya kültürel oluşumlar olduklarının farkına varabilmektedirler.

Bu açılım, çoğunluğunu Caferî öğrencilerin oluşturduğu Iğdır ili için yeterli mi sorusuna gelince, şunu söyleyebiliriz: Her ne kadar kitap içinde verilen bilgiler yeterli olmasa da, din kültürü dersi öğretmeni müfredatı dışarıdan zenginleştirip yeterli hale getirebilmektedir.

Yönlendirme 9. 9.sınıflarda namaza hazırlık ünitesinde abdesti anlatırken çok fazla soruyla karşılaşıyorum.

Caferîlerde ibadetler konusunda Sünnilerle ayrılık noktasında en çok göze çarpan ve tartışılan meselelerin başında abdest mevzu gelir. Abdestin farzları veya abdest alınışının sırasına riayet etme noktasında en önemli ayrılık, ayakları yıkanması ve mesh edilmesi meselesidir. Sünniler ayakları yıkarken Caferîler mesh etmektedir. Bu ayrılık Maide Suresi 6. Ayette geçen “*Ey iman edenler! Namaza kalktığınız zaman yüzünüzü ve dirseklere kadar ellerinizi yıkayınız, başınızı mesh ediniz ve topuklara kadar ayaklarınızı da*” ifadesindeki ayaklarınızı da lafzını Sünnilerin yıkayınız fiiline, Caferîlerin ise mesh ediniz fiiline atfetmesinden kaynaklanmaktadır.

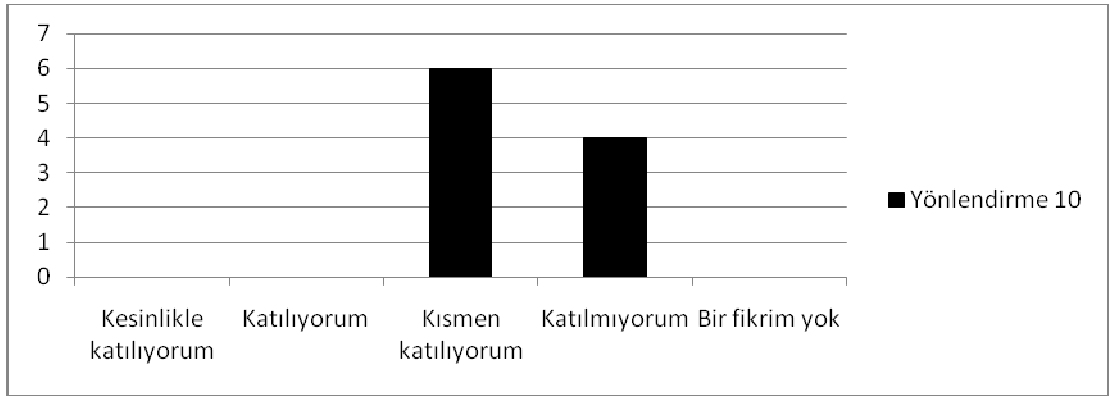
Her ne kadar bu mesele liselerde bu şekilde anlatılsa da öğrencilerin Arapça bilgisi olmadığından dolayı anlatılması ve anlaşılması zor olan bir mevzu olarak karşımıza çıkmaktadır. Sünniler Caferîleri abdestsiz namaz kılmakla suçlarken, Caferîler de “*Deri üzerine mesh ediyorsunuz da, ayağınıza niçin mesh etmiyorsunuz?*” şeklinde savunmaya geçirmektedir.

Caferî öğrenciler abdestin farzlarını sayamasa da ayakların yıkanması noktasında Sünnilerle aralarındaki farkı bilmektedirler.

Ankete katılan öğretmenlerimizin % 100’ü Caferîlerle Sünniler arasındaki fikhî farklılıklardan biri olan abdest konusuyla alakalı sorularla karşılaştıklarını söylemişlerdir. Anket sonrası yaptığımız görüşmelerde öğretmen arkadaşlarımızın

ortak kanaati; öğrencilerin bu soruları sormalarının amacının kendi yaptıkları şeklin doğruluğunu öğretmenlerine tasdik ettirmeye çalışmak olduğu doğrultusundadır. Bizim bu yönlendirmedeki gayemiz doğru olanı değil, bu konudaki görüşleri ortaya koymaktır.

Yönlendirme 10. Abdest konusundaki Sünni ve Caferî mezhebi arasındaki farkın anlaşılmasını sağlamakta zorlanıyorum.

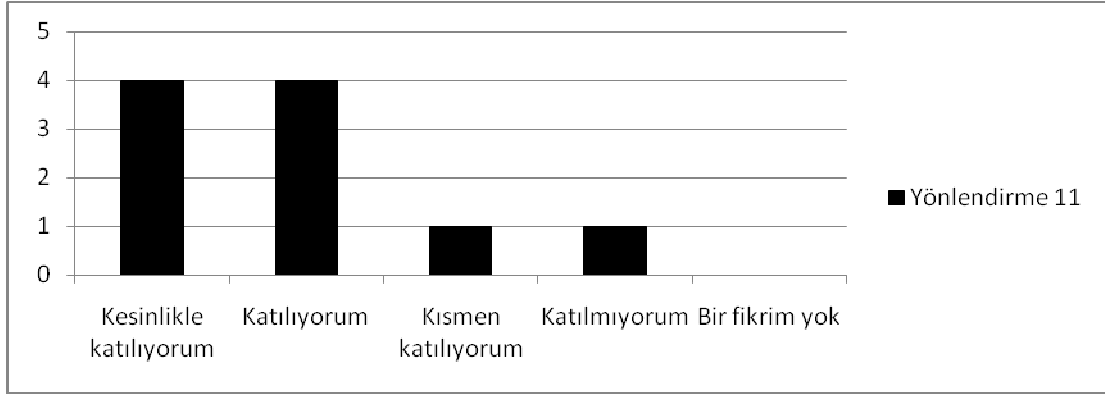

Ankete katılan öğretmenlerimizin % 60'ı kısmen de olsa abdest konusundaki farklılığın sebebinin anlaşılmasının sağlanmasında zorlukların yaşandığını düşünmekte, % 40'ı ise böyle bir zorluk yaşamadığını belirtmektedir.

Bir önceki yönlendirmede de belirttiğimiz gibi öğrencilerin Arapça bilgilerinin olmayışı abdestin alınışı ile ilgili ayetin anlaşılması noktasında farkın ortaya konulmasını zorlaştırıyor. Ancak öğrenciler bu farklılığın ayeti yorumlamaktan kaynaklandığını öğreniyorlar. Zaten bu konudaki zorluk ta diğer konularda da olduğu gibi niçin böyle? den ziyade, hangisi doğru? beklentisinden kaynaklanmaktadır.

Durum böyle olunca da çözümden çok sorun oluşmasına sebep olunmaktadır. Bu nedenle din kültürü dersi Caferîler adına birazda olması gerekeni değil olanı veren bir ders niteliğine bürünüyor.

Yönlendirme 11. 9. Sınıflarda Hz. Muhammed (s.a.v) in vefatı konusunu anlatırken “Kırtas meselesi”, “Üsame’nin ordusu” ve “Halife seçilmesi” gibi konular hakkında sorularla sık sık karşılaşıyorum.

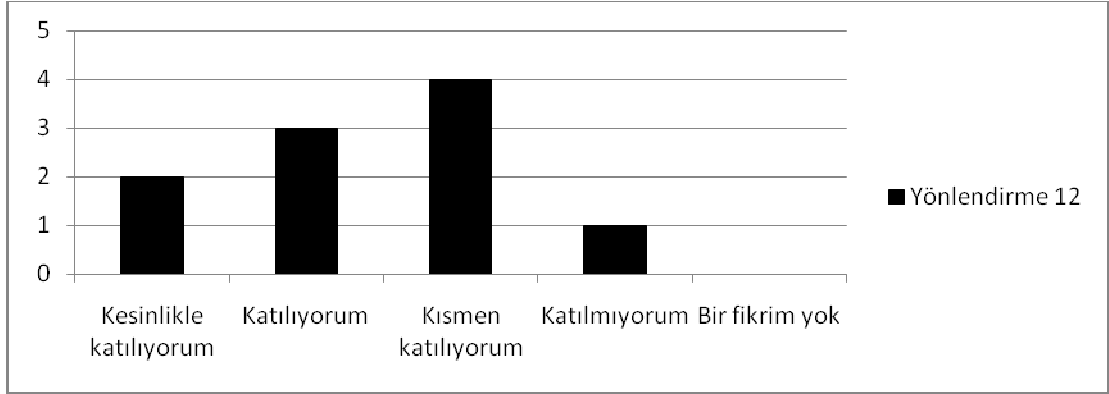
Ankete katılan öğretmenlerimizin % 90’ı Hz. Muhammed (s.a.v)’in hayatını anlatırken, Onun vefatı esnasında ortaya çıkan ilk ayrılıklar noktasında sorularla sık sık karşılaştığını belirtirken, %10’u bu sorularla çok sık karşılaşmadığını belirtmiştir.

Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi 9. Sınıflarda Hz. Muhammed (s.a.v) ünitesi, konu bütünlüğünü sağlama ve konu dışına çıkmama noktasında en çok zorlanılan ünite olma özelliğindedir. Çünkü Caferî öğrencilerin bu ünitedeki gayeleri haklı ile haksızın belirlenmesi olmaktadır. Yönlendirmede geçen ilk ayrılıklar noktasında sadece yaşananları anlatmak öğrenciler için yeterli olmamakta, öğrenciler kesin yargı belirten sonuçlar beklemektedir.

Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretmenleri eğer dersin akışını sağlama noktasında yönlendiren kişi olmaktan çıkarsa, bu hiç te hoş olmayan tartışmaların ve ithamların oluşmasına sebebiyet vermektedir. Caferî öğrencilerin bu husustaki ısrarlı soruları, aslında tarihsel süreç içerisinde olayı anlamak ve yorumlamak değil, Sünni olarak bildikleri ve gördükleri öğretmenlerini döngüsel bir tartışmanın içerisine çekmek ve istedikleri cevapları duymaktır. Bu noktada yapılabilecek en uygun iş, tartışmaya girmeden ve yönetimi öğrencilere bırakmadan, hoşgörü ve saygı çerçevesinde karşıdaki öğrencinin de görüşlerine saygı duyduğumuzu belirterek, bu meselenin bizim açımızdan haklı-haksız meselesi olmadığını da vurgulamak

suretiyle, tarihte yaşanan bazı tahammülsüzlüklere bizim de dahil olmadan olayların kendi tarihi sürecinde değerlendirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktır.

Yönlendirme 12. 9. Sınıflarda Hz. Muhammed (s.a.v) in vefatı konusunu anlatırken “Kırtas meselesi”, “Üsame’nin ordusu” ve “Halife seçilmesi” gibi konular hakkında açıklama yapma ihtiyacı hissediyorum.

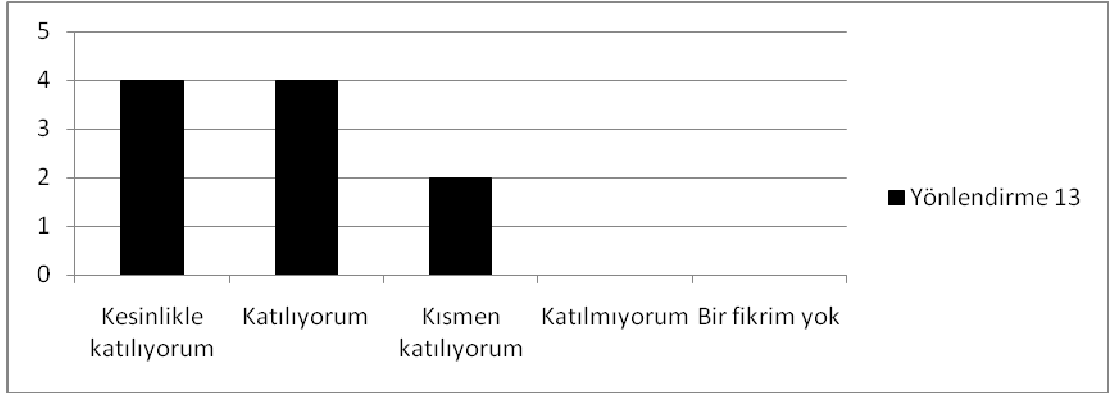

Ankete katılan öğretmenlerimizin % 90’ı, ilk ayrılıklar konusunda açıklama yapma ihtiyacı hissederken, %10’u bu konular hakkında açıklama yapmadığını ifade etmişlerdir.

Caferî öğrencilerin büyük bir çoğunluğundan böyle sorularla karşılaşılıyor olma, din kültürü dersi öğretmeni olarak görev yapan meslektaşlarımıza önceden donanımlı ve hazır olma gereksinimi sağlamaktadır. Önceden, tartışıla gelen bu nevi konularda yeterli donanıma sahip olunmazsa, kendisi her türlü çevrede bu tartışmalardan haberdar olan öğrencilere karşı, istenilmeyen pozisyonlara düşülebilir.

Tekrardan söylemekte fayda görüyorum ki, bizim din kültürü dersi öğretmenleri olarak amacımız, öğrencilerin bizce yanlış düşündükleri bir şeylerin varlığı ispat etmek değildir. Bize düşen sadece tarihi süreç ve sosyo-kültürel etkenleri de göz önünde bulundurarak öğrencilere olanı olduğu gibi anlatmaktır. Aksi takdirde siz-biz ayrımı daha da körüklenmekte, milli birlik ve beraberlik adına hoş olmayan manzaralarla karşılaşmaktadır.

Yönlendirme 13. 9-10-11 ve 12. Sınıflarda namaz konusunu anlatırken Sünni mezheplere ve Caferî mezhebine göre anlatmak zorunda kalıyorum.

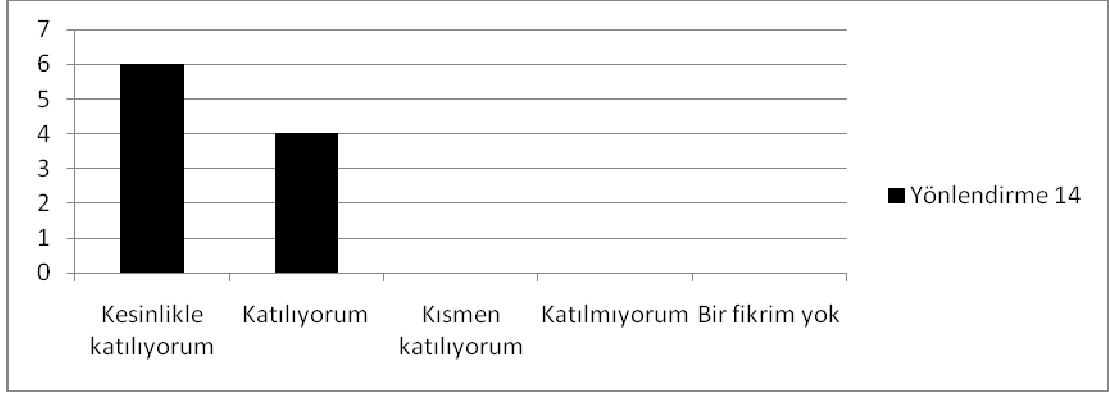
Ankete katılan öğretmenlerimizin % 100'ü önemine binaen namaz konusunu hem Caferîlere hem de Sünni mezheplerin fıkına göre anlatmaktadır.

Bu yönlendirmenin amacı siyasi-itikâdi ayrılık noktalarında bir şeyler söyleyebilen hatta tartışmalara bile girebilen öğrencilerin, ameli-fıkî konulardaki bilgisini ve ilgisini araştırmaktır.

Elde edilen sonuç her ne kadar bize öğrencilerin fıkî konulara da ilgili olduklarını ortaya koysa da, anket sonrası görüştüğümüz öğretmen arkadaşlarımız Caferî öğrencilerin fıkî noktada bilgi düzeylerinin aşağı seviyede olduğunu, namazla ilgili mevzularda da sadece ayrılık noktalarında bilgi sahibi olduğunu ortaya koymaktadır.

Öğrenciler mühür taşı üzerine secde etmek gerektiği hususunu vurgularken, niçin böyle bir gerekliliğin olduğu konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülmüştür. Bu durum araştırmamızın genel sonucunu bize yine onaylatmakta ve Caferî öğrencilerimizin aile ve çevre tarafından farklılıklarını muhafaza edebilmeleri adına belli konularda bilgilendirildikleri ancak dini öğrenme ve yaşama adına bir gayretin olmadığını ortaya koymaktadır.

Yönlendirme 14. Öğrencilerin namazın nasıl kılınacağı hakkında (3 vakit mi? 5 vakit mi?) sık sık tartışma konusu açtıklarına şahit oluyorum.

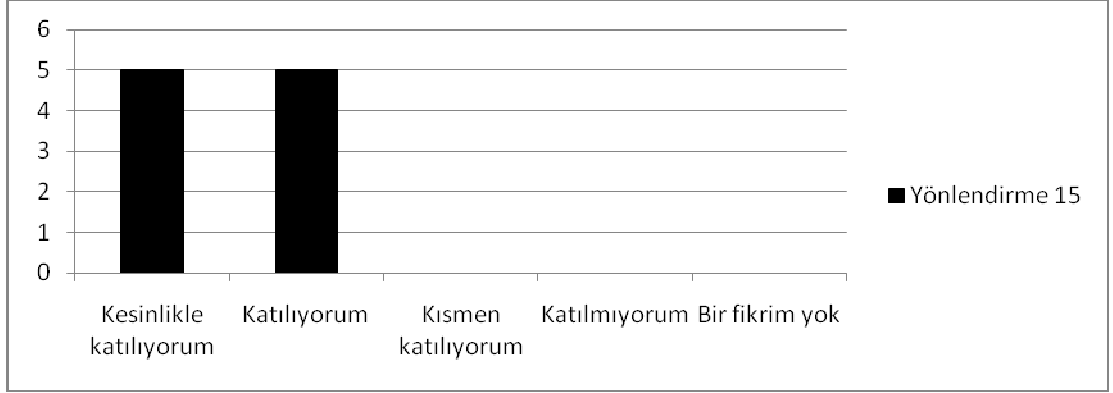

Ankete katılan öğretmenlerimizin % 100'ü, yine fikhî bir ayrılık noktası olan namaz vakitleri konusunda öğrencilerin sürekli tartışma konusu açtıklarına şahit olmaktadır.

Bu yönlendirme Caferî öğrencilerin fikhî açıdan en önemli farklılık olarak gördükleri namaz vakitlerinin sayısının 3 vakit mi? 5 vakit mi? Olduğu hususunda ne kadar ilgili olduklarını araştırmak için yapılmıştır.

Elde edilen sonuç göstermektedir ki birçok konuda olduğu gibi bu konuda da Caferî öğrenciler namazın 3 vakit olduğu, daha doğrusu 3 vakitte kılınacağı konusunda en azından duyum halinde de olsa bilgileri bulunmaktadır.

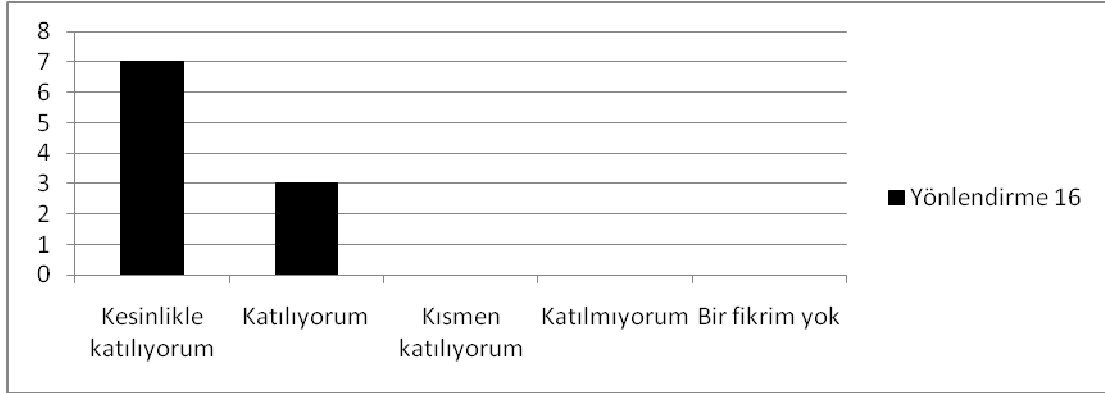
Yönlendirme 15. Öğrencilerin ibadet konusunda ilgisiz olduklarını görüyorum.

Ankete katılan öğretmenlerimizin %100'ü öğrencilerinin tartışma konusu yaptıkları ibadet mevzularında, amel noktasında ilgisizliklerini ortaya koymaktadırlar.

Peşi sıra yapılan bu yönlendirmeler bizi aşama aşama genel yargımıza ulaştırmaktadır. 15. yönlendirmemiz Caferî öğrencilerin neredeyse tamamının ibadetlerini yerine getirme noktasında ilgisiz olduklarını ortaya koymaktadır. Bu da bütün bu tartışmaların sadece farklı olunduğunu ortaya koymak için yapıldığını göstermektedir. Asıl gaye inandığını yaşamak olsaydı zaten bu ayrılıklar bu kadar kesin çizgilerle belirlenmiş olmazdı diye düşünüyorum. Çünkü inandığını yaşayan insanın amacı; Allah (cc)'a yaklaşmak olacağından insanların rızasından önce Allah (cc)'ın rızasını düşüneceği için diğerleri ile arasında olanlarla değil, Rabbi ile arasında olanı düşünürdü diye telakki ediyorum.

Yönlendirme 16. Caferî öğrencilerin toplumu birleştiren hususlar (ülke, vatan, bayrak, din) üzerinde hassas olduklarını görüyorum.

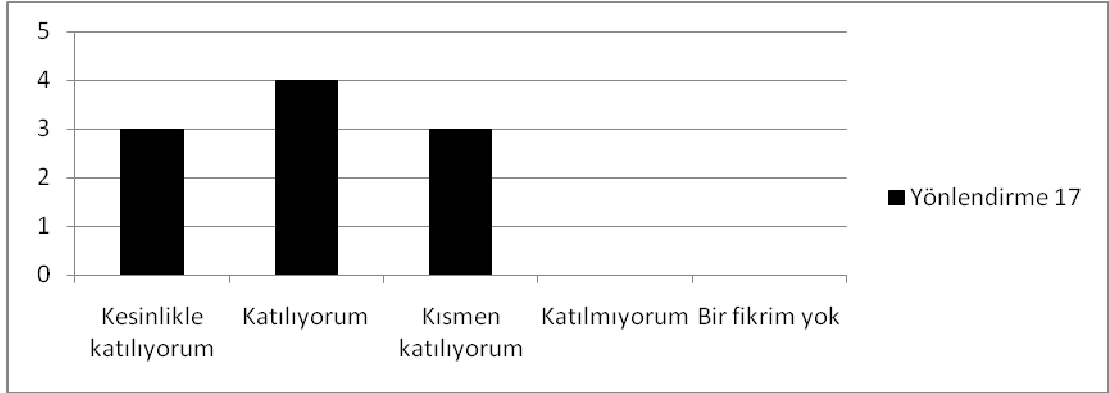
Ankete katılan öğretmenlerimizin % 100'ü Caferî öğrencilerinin toplumu birleştiren hususlar noktasında hassas olduklarını belirtmişlerdir.

Bu yönlendirmenin yapılaş gayesi, Caferîliğin mezhep yönüyle değil de, Caferî vatandaşlarımızın vatandaşlık yönüyle durumlarını değerlendirmektir. Bilindiği üzere Iğdır Caferîlerinin büyük bir çoğunluğu Azerbaycan veya Nahçıvan kökenlidir. Yani asıl itibariyle Türk'türler. Bu sebeple doğu illeri içerisinde bir il olmasına rağmen Iğdır ili Türk nüfusunun denge unsuru (nüfus itibariyle) olduğu bir ildir. Iğdır Caferîleri her ne kadar mezhep itibariyle ve mollalarının yetiştiği yer itibariyle İran kökenli olsa da, millet itibariyle Türk'türler

Iğdır Caferîleri, yukarıda bahsi geçen sebeplerden dolayı milliyetçilik ve vatanseverlik duyguları yoğun olan vatandaşlarımızdandır. Dikkatimizi çeken diğer bir husus Iğdır Caferîlerinin, Iğdır'a Anadolu'nun değişik yerlerinden gelen Türkleri, Osmanlı diye çağırımlarıdır. Iğdırlı Caferîler kendilerine Türk, Anadolu'dan gelen memurlara ve diğer vatandaşlara Osmanlı, Kürt asıllı vatandaşlarımıza ise Aşiret adıyla seslenmektedirler.

Caferî vatandaşlarımız milli değerlerimiz olan bayrak, istiklal marşı, bağımsızlık v.b. konularda hassasiyetlerini daima koruyan ve devletle şimdiye kadar karşı karşıya gelmeyen bir duruş sergilemişlerdir.

Yönlendirme 17. Sınıflarda öğrencilerin oruç, zekât ve hac gibi konulardaki farklılıkların sebeplerini merak ettiklerini görüyorum.

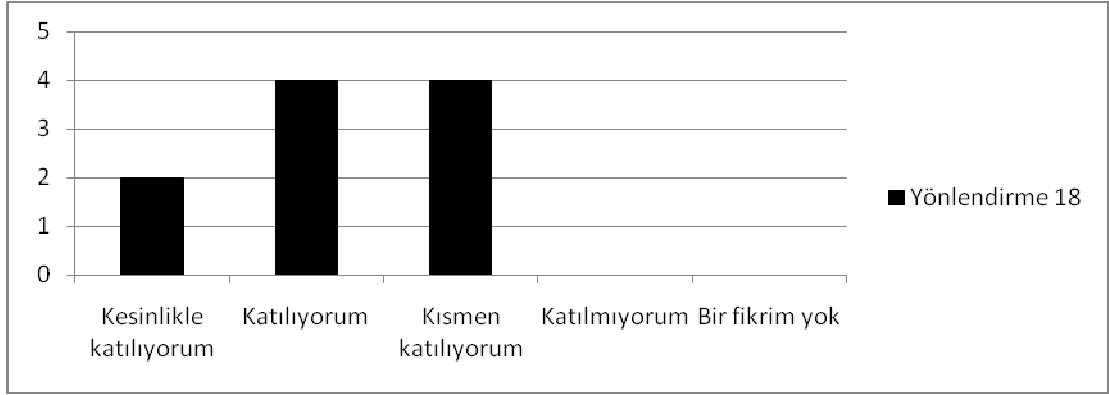

Ankete katılan öğretmenlerimizin % 100'ü, öğrencilerin oruç, zekât ve hac gibi konulardaki farklılıkların sebeplerini merak ettiklerini belirtmektedirler.

Caferîlerde oruç, hac ve zekât ibadeti ibadetlerinde bazı farklı yönler vardır. Öğrencilerin büyük bir çoğunluğu bu farklılıkları derslerde tartışma konusu yapmaktadırlar. Namazda olduğu gibi oruçta da vakitle ilgili farklı bir durum söz konusudur. İmsak ve sahur vakitlerinde Sünnilerle aralarında 5–10 dakika fark olur. Sabah imsak vaktinden (ezandan) 5–10 dakika önce yemeyi ve içmeyi bırakırlar, akşam iftar vakti ise ezan okunduktan 5–10 dakika sonra yeme içmeye başlarlar. Böylece vaktin girdiğinden iyice emin olduklarını savunuyorlar.

Caferîler için Kerbelâ ve Meşhet'e gitmek, neredeyse hacca gitmekle aynı derecede bir öneme sahiptir. Haccın belli bir tarihte olması, maddi anlamda daha fazla bir yükümlülüğü olması sebebiyle Kerbela ve Meşhet ziyareti Caferîler arasında daha yaygındır.

Yönlendirme 18. 11. Sınıfların İslam düşüncesindeki siyasi ve itikâdi farklı yorumlar konusu tartışmalarla geçiyor.

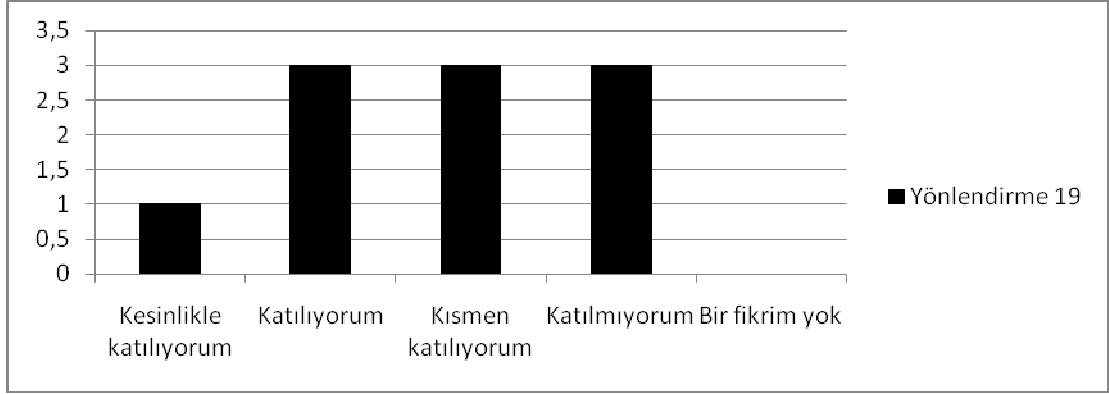

Ankete katılan öğretmenlerimizin % 100'ü, 11. Sınıfların İslam düşüncesindeki siyasi ve itikâdi farklı yorumlar konusunun tartışmalarla geçtiğini belirtmektedirler.

Mezhepler konusu normalde mezhep farklılıklarının olmadığı veya göze gelecek kadar yoğun yaşanmadığı yerlerde öğrencilerin anlamakta en çok zorlandıkları konular arsında yer almaktadır. Ameli-Fıkhi mezhep, Siyasi-İtikadi mezhep kavramları bu tür yerlerde anlaşılması ve anlatması uğraş isteyen bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak Iğdır ili bu noktada bir taraftan avantajlı iken bir taraftan da aslında Din Kültürü Dersi öğretmenleri adına altyapı isteyen bir konudur. Avantajlı olması, Iğdır'da yaşayan ve eğitimine devam eden öğrenciler mezhep kavramıyla okulun dışında sosyal hayatlarında daha çok küçük yaşlarda karşılaşmaktadırlar. Siyasi mezhep, ameli mezhep gibi kavramlar çay ocaklarında dahi konuşulan bir konudur. Dolayısıyla bu kavramlarla gündelik işlerinde sürekli karşılaşan öğrencilere bu konuları anlatmak kavram yönüyle daha kolay olmaktadır. Zor olan tarafı ise, mezhepler noktasında yanlış öğrenilen bilgilerin düzeltilmesinin, ilk defa öğretilmesinden daha zor olmasıdır.

Iğdır'daki Caferî öğrenciler mezhep konusunda önceden bilgili olduklarından din kültürü derslerinde çok sık bu konularda sorular yönlendirmektedirler.

Yönlendirme 19. Şia konusu anlatılırken öğrencilerin ihtilafı konuları araştırıp geldiklerini görüyorum.

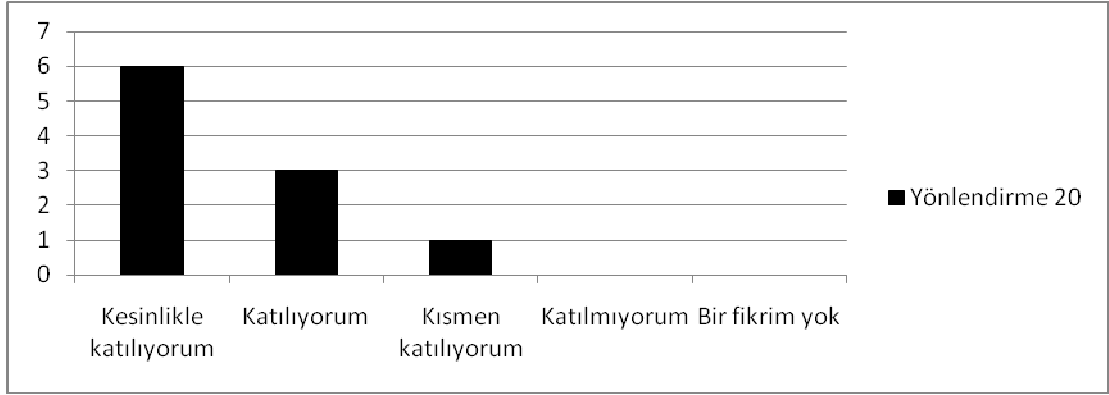

Ankete katılan öğretmenlerimizin % 70'i Şia konusu anlatılırken öğrencilerin ihtilafı konuları araştırıp geldiklerini belirtirken, % 30'u aksini ortaya koymuştur.

Her ne kadar bu anketin sonucu öğrencilerin araştırma yaptığı ve derse öyle geldiği sonucunu verse de, burada araştırmadan kastın o konularda ev ahalisine veya arkadaşlarına bir şeyler sorup onlardan öğrendikleri olduğu bilinmelidir.

Bir önceki yönlendirmede de söylediğimiz gibi, öğrencilerin Şia konusunda veya Ehl-i Sünnet hakkında etraftan ve kulaktan dolma, mesnetsiz bilgilerle öğretmenlerinin karşısına çıkmaları, Din Kültürü Öğretmenleri adına gerçekten sıkıntılı olmaktadır. Çünkü öğretmenini zaten mezhep itibarıyla “öteki” olarak gören öğrenci, öğretmenin kendisinin anlattıklarına mesnetsiz kulaktan dolma bilgiler demesi, öğretmenine karşı önyargısını kuvvetlendirmektedir. Eğer bu bilgiler hakkında yorum yapılmazsa, bu sefer de öğrenci duyduklarının kaynağını araştırmadan doğruluğuna inanmakta ve iki taraftan birinde hak-batıl arayışı devam etmektedir.

Yönlendirme 20. İlk halifelerden bahsederken “Hz.” İfadesini kullanmam öğrencilerin hoşuna gitmiyor.

Ankete katılan öğretmenlerimizin % 100’ü, İlk halifelerden bahsederken “Hz.” İfadesini kullanmalarının öğrencilerin hoşuna gitmediğini belirtmişlerdir.

Peygamber Efendimizin hayatı anlatılırken veya sahabelerden ve ilk halifelerden bahsederken “Hz.” Tabirini kullanmak Caferî öğrencileri rahatsız etmekte hatta bazılarını müdafaaya geçirmektedir.

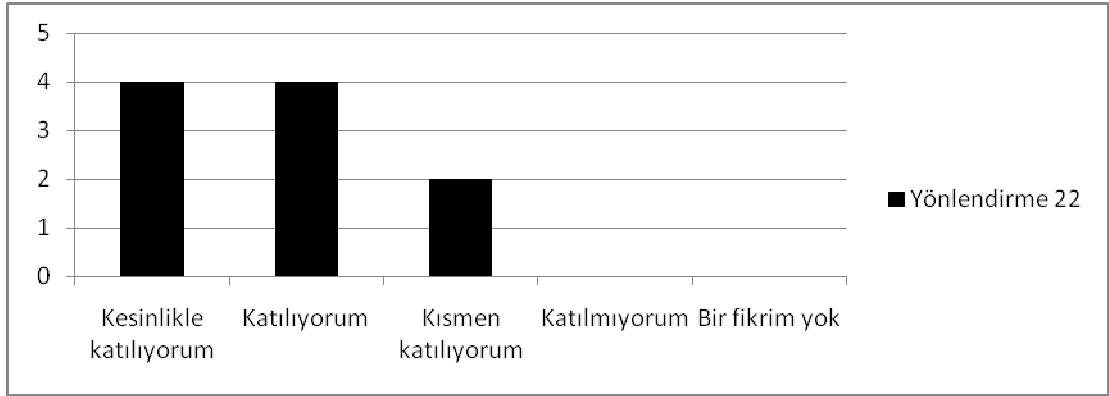
Yönlendirme 21. Muaviye’den bahsederken “Hz.” İfadesini kullanmamaya dikkat ediyorum.

Ankete katılan öğretmenlerimizin % 100’ü, Muaviye’den bahsederken “Hz.” İfadesini kullanmamaya dikkat ettiklerini belirtmektedir.

İlk üç halifeden bahsederken “Hz.” lafzını -öğrenciler çok hoşlanmasa da- kullanan din dersi öğretmenlerinin, Hz. Muaviye’den bahsederken bu lafzı kullanmaktan kaçtığı görülmektedir. Hatta Hz. Muaviye’den söz açılır açılmaz Caferî öğrencilerin sözü Yezid’e getirdikleri ve ona lanet okuyup kötü sözler sarf ettikleri görülmektedir.

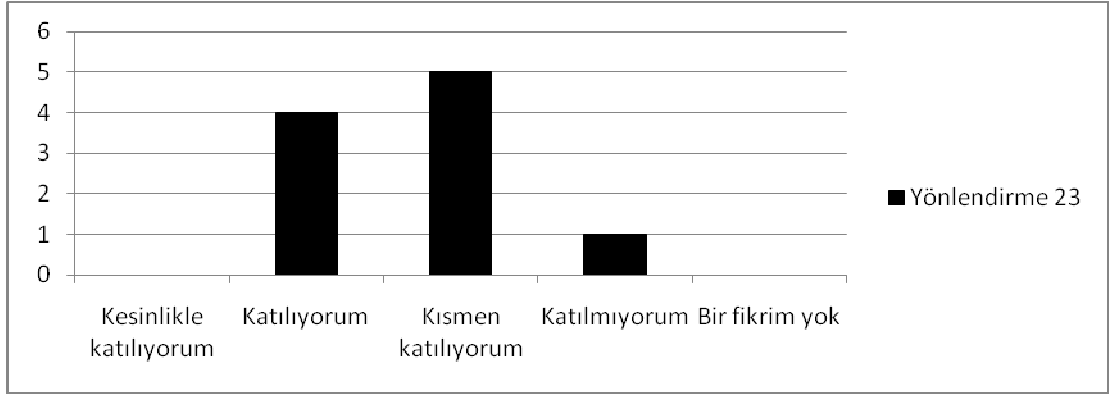
Yönlendirme 22. Öğrencilerim sınıfta anlattığımız konuları dışarıda aileleri ve çevreleriyle paylaşıyorlar.

Ankete katılan öğretmenlerimizin % 100’ü, öğrencilerim sınıfta anlattıkları konuları dışarıda aileleri ve çevreleriyle paylaştıklarını belirtmişlerdir.

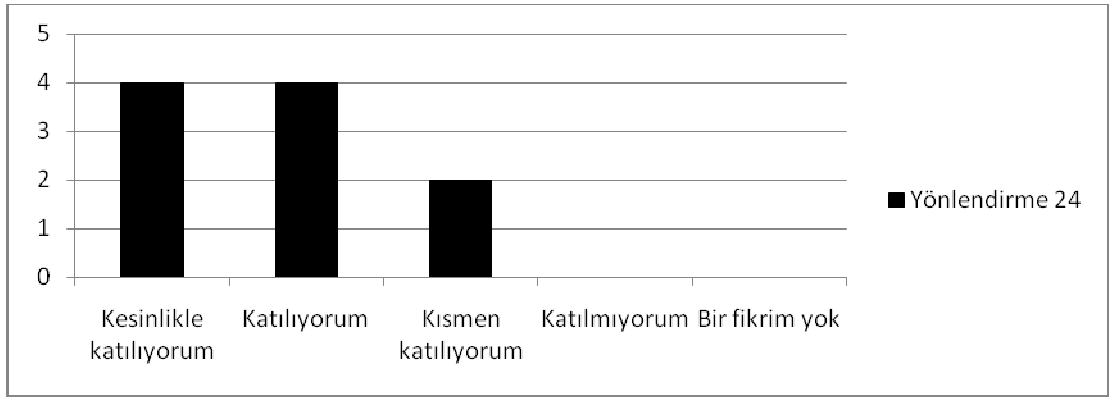
Özellikle mezhepler konusunda anlatılanlar öğrencilerin geneli tarafından ailelerle paylaşılmaktadır. Bazen aileler hoşlarına gitmeyen şeyler anlatıldığında, mezhep bağnazlığının yanlış olduğu gibi, din dersi öğretmenlerine gelip şikâyetle bulundukları hatta durumu idareye şikâyet ettikleri görülmektedir.

Yönlendirme 23. Ailelerden mezhepsel konularda şikâyet aldığım zamanlar oluyor.

Ankete katılan öğretmenlerimizin % 40'ı ailelerden mezhepsel konularda şikâyet aldığı, % 50'si kısmen şikâyet aldıklarını, % 10'u ise böyle bir durumla karşılaşmadıklarını belirtmişlerdir.

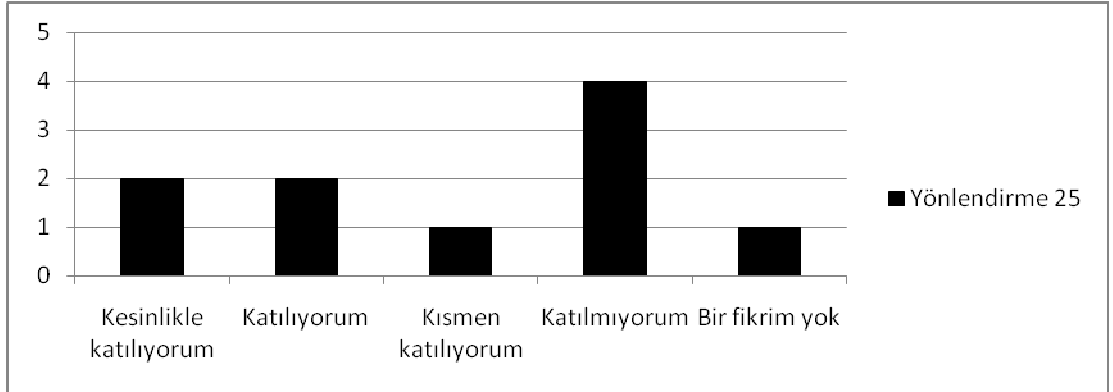
Yönlendirme 24. Iğdır ilinde Caferî mezhebinin ağırlığını hissediyorum.

Ankete katılan öğretmenlerimizin % 100'ü Iğdır ilinde Caferî mezhebinin ağırlığının hissedildiğini düşünmektedirler.

Iğdır ili bilhassa merkezi itibariyle Caferî vatandaşların yoğunlukta olduğu bir bölge olduğu için bu mezhebin ağırlığı hissedilmektedir. Hatta merkezde biri eski birisi de inşaat halinde olmak üzere iki Sünni Camisi varken bunun üç katı Caferî Camisi vardır.

Yönlendirme 25. Caferîler ile Sünnileri burada muhalif gibi görmüyorum.

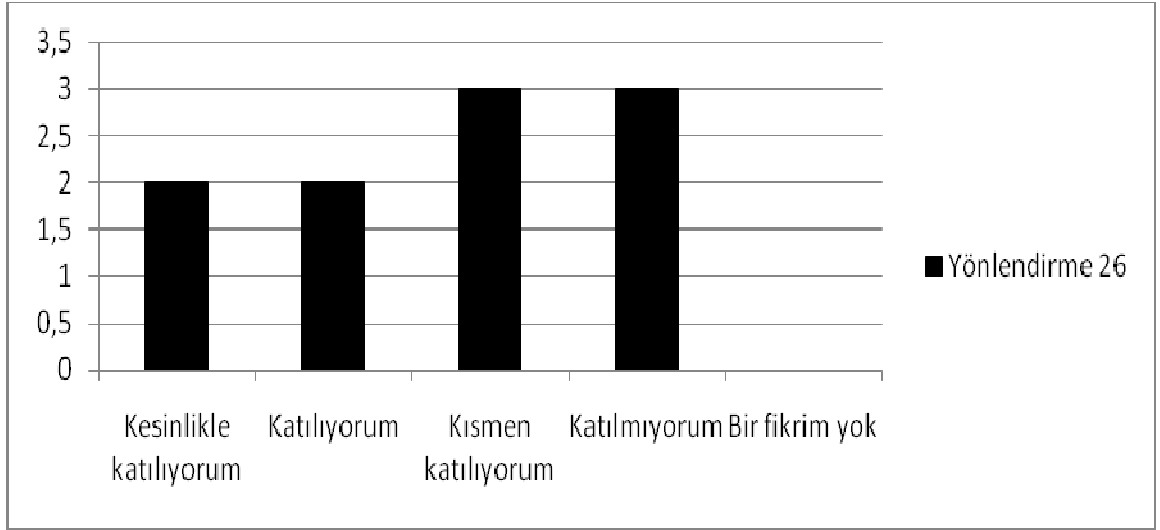

Ankete katılan öğretmenlerimizin % 50'si Caferîler ile Sünnileri Iğdır'da muhalif gibi görmezken, % 40'ı bir muhalefet hissettiklerini belirtmişlerdir. % 10'u ise fikir beyan etmemiştir.

Iğdır ilinde günlük yaşamla alakalı konularda, alış-verişte, resmi dairelerde v.b yerlerde Sünnilerle Caferîler arasında hiçbir mezheb farklılığı yokmuş gibi hissedilmektedir. Geçim sıkıntısı ve uzun yıllar aynı bölgede yaşamış olmak belli konularda bu iki grubu birbirine muhtaç etmiştir. Ancak herhangi bir konuda tercih edilme söz konusu olduğunda, Caferîlerle Sünniler kendi içlerinde ayrımcılığı ön plana çıkarmaktadırlar. Herhangi bir kuruma işçi veya çalışan alınacağında veya atama yapılacağında mezhepçilik anlayışı ön plana çıktığı görülmektedir. Tabii ki bu durum dillendirilmek istenmese de, o bölgede yaşayan herkes bu durumun farkına varabilmektedir.

Birbirlerine muhtaç oldukları zaman dilimlerindeki birlikteliklerini, birbirlerini tercih etme durumunda kaldıklarında da sürdürebilseler, işte o zaman gerçek manada mezhep bağnazlığının ortadan kalkmasından söz edebiliriz.

Yönlendirme 26. Diyanetin Caferîlik hakkında yeteri kadar çalışma yaptığını düşünüyorum.

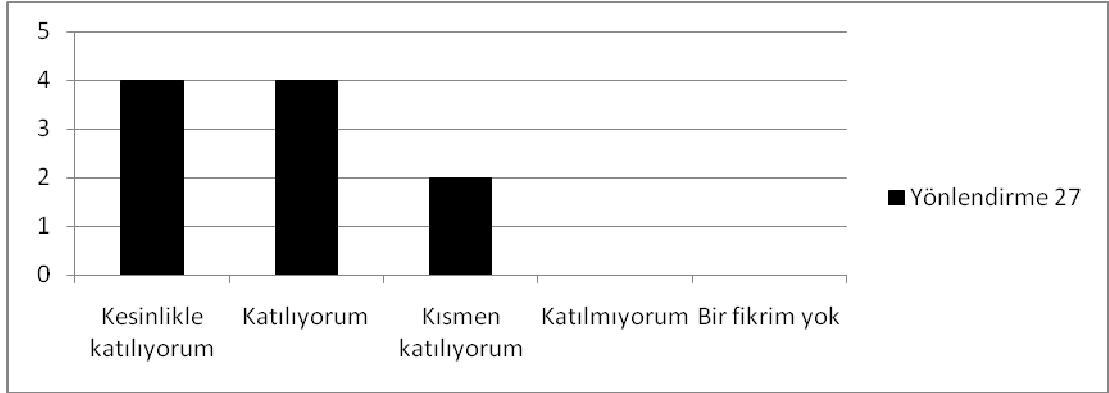

Ankete katılan öğretmenlerimizin % 80'i Diyanetin Caferîlik hakkında yeteri kadar çalışma yaptığını düşünürken, %30'u çalışmaların yetersiz olduğunu düşünmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı, Caferî vatandaşlar tarafından Ehl-i Sünnet'in temsilcisi gibi görüldüğü için, genel itibarla Diyanetten gelen tekliflere kapalı görülmektedirler.

Iğdır ili bu kozmopolit yapısından dolayı kısa süre içerisinde birçok müftü değiştiren bir il olmuştur. Görev yaptığı 5 yıl içerisinde, bir yılını tamamlayan müftüye neredeyse denk gelemedim. Bu sebeple Diyanet bölgede yeni yeni bir şeyler yapma çabası içerisine girmiştir. Düzenlenen paneller ve ziyaretler az da olsa iletişime geçilmesi noktasında yardımcı olmaktadır.

Yönlendirme 27. Iğdır’da sosyal hayatta sıkça mezhepsel sorularla karşılaşıyorum.

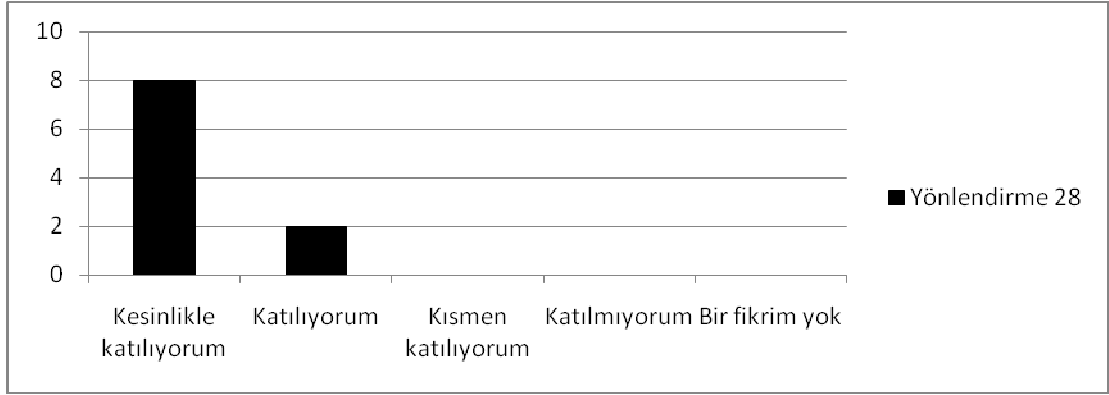

Ankete katılan öğretmenlerimizin % 100’ü sosyal hayatın her alanında sıkça mezheplerle alakalı sorularla karşılaştıklarını belirtmektedirler.

Bilhassa il dışından gelmiş ve Iğdır’da görev yapmakta olan memurlar, görev yaptıkları ilk yıllarında Caferî vatandaşlar tarafından -bilgili olanlarca- soru yağmuruna tutulmakta ve bir nevi tebliğ faaliyetleri içerisine girebilmektedir.

Caferî vatandaşlarımız kendi inançların doğrultusunda bir Sünni’yi Caferî yapabilmeyi cihada eş gördükleri için böyle bir çaba içerisine girebilmektedirler. Ancak aradan birkaç yıl geçtikten sonra bu uğraşlarından vazgeçmektedirler. Çünkü artık gelenler mezhepçiliğin bu bölgede bir tarafgirlik meselesi olduğunu ve herkesi kendi konumunda kabul etmekten daha başka yapılabilecek bir işin olmadığını anlamaktadırlar.

Yönlendirme 28. Iğdır’da mezhep tartışmalarından uzak kalınması gerektiğini düşünüyorum.

Ankete katılan öğretmenlerimizin % 100’ü Iğdır’da mezhep tartışmalarından uzak durulması gerektiğini belirtmişlerdir.

Şimdiye kadar anlatmaya çalıştığımız ve anketimizin de bize verdiği sonuç bu yönlendirme de sayısal olarak ta karşımıza çıkmaktadır. Iğdır, birlik ve beraberliğin devamı adına, her türlü mezhepsel tartışmadan uzak kalınması gereken bir bölgedir.

SONUÇ

Iğdır tarihi milattan öncelere dayanan, birçok medeniyete beşiklik yapmış illerimizden birisidir. Aynı anda üç ülkeye sınırı olan tek ilimizdir. Sosyal yaşam komşu ülkeler olan İran ve Azerbaycan (Nahçıvan) dan az da olsa etkilenmektedir.

Şiilik ve Caferîlik Anadolu topraklarına seferler ve Moğol İstilasından kaçan bazı Türk boyları ile gelmiştir. Azerbaycan halkının büyük bir çoğunluğunun Caferî olmasının, Iğdır'daki mezhep farklılığında etkisi çoktur.

Iğdır Caferîlerinin Türk toplumu ile ortak coğrafyada yaşaması ve ortak geçmişe sahip olması, ortak, milli, dini ve kültürel birliğe sahip olması, mezhepsel manada çok fazla ayrımcılığa sebep olmamaktadır.

Bununla birlikte, Caferîlerin dini muamelattaki bazı uygulamalarının farklı olması, camilerinin kendilerine ait olması ve kurumsal bir denetime tabi olmaması, Caferîlerin çocuklarının Caferî mezhebine göre dini eğitim imkânı bulunmaması ve kendilerine imam yetiştirmek için çocuklarını küçük yaşlarda İran, Irak gibi farklı ülkelere göndermek zorunda olmaları Iğdır'daki ve Türkiye'deki Sünnilerce eleştiri noktaları olmuştur.

Caferîler kendilerine arkadaş seçerken, komsu seçerken, ya da oğullarını veya kızlarını evlendirecekleri zaman, muhatabın Caferî olmasına önemli ölçüde dikkat etmeleri Sünnilerle sosyal anlamda bütünleşmelerini engellemektedir. Tabi ki aynı durum Sünniler içinde geçerlidir.

Iğdır Caferîlerin büyük çoğunluğu, kendilerinin Sünniler hakkında olumlu kanaatlere sahip olduklarını, bununla birlikte Sünnilerin kendileri hakkında fazla olumlu bir kanaate sahip olmadıklarını söyleseler de, Caferîlerin bölgesel yayın kuruluşlarının yazı ve haberleri ile İran menşeli bazı radikallerin söylemleri bunun aksini göstermektedir. Sünnilerin önde gelenleri hakkında söyledikleri aradaki mesafenin açık kalmasına sebep olmaktadır.

Bütün bunlara rağmen Iğdır ili, Caferîlerin düşüce bazında farklı ama sosyal yaşam itibarıyla Sünnilerle aynı şeyleri paylaştıkları bir ilimizdir.

KAYNAKLAR

- Alparslan, İ. (1996). *Şiirimizde Ağrı*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı
- Aksu, M. (2004). *İslam Tarihinde Gerçeğe Giden Yol*, İstanbul: Engin Matbaası.
- Akyol, T. (2000). *Hariciler ve Hizbullah*, İstanbul: Doğan Kitapçılık
- Aras, N. (2005). *Iğdır Kültürü*, Iğdır: Iğdır Belediyesi Kültür Yayınları
- Aydın, M., Gündüz, S., Atlan, F. ve Diğerleri (1997). *Ehl-i Beyt Mesajı*, İstanbul: Tuba Yayınevi
- Baykara, T. (1985), *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı
- Beyhaki, *Sünen*
- Buyruk, H. (2006), *Tarihi ve Kültürel Varlıklarıyla Iğdır*, Iğdır: Iğdır Belediyesi Kültür Yayınları
- Çetinkaya, N. (1996). *Iğdır Tarihi*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırma Vakfı
- Ebu Zehra, Muhammed A.(1970). *İslam'da Siyasi ve İtikadi Mezhepler Tarihi*, (Çev. :Ethem Ruhi Fırlalı; Osman Eskicioğlu), İstanbul: Yağmur Yayınevi
- Erzen, A. (1984). *Doğu Anadolu ve Urartular*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi
- Fırlalı, E. R. (1993). *Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri*, Ankara: Selçuk Yayınları
- Fırlalı, E. R. (1984). *İmâmiyye Şîası*, İstanbul: Selçuk Yayınları.
- Geyikoğlu, H. (1998). *Selçuklulardan Safevilere Sa'd Çukuru*, Basılmamış doktora tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Gölpınarlı A. (1949), *İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı ve Kaynakları*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası

Güner, İ. (1992). *İlimiz Iğdır*, Iğdır: Milli Eğitim Koruma ve Yaşatma Derneği

Güner, İ. , Şimşek, O. (1998). *Iğdır'da Halk Takvimi ve Halk Meteorolojisi*, Türk Coğrafya Dergisi, 1 (33):129

İslam Ansiklopedisi, “*Şia maddesi*”

Kırzioğlu, M. F.(1953). *Kars Tarihi*, İstanbul: Işıl Matbası

Kurat, A. N. (1970). *Türkiye ve Rusya*, Ankara: Dil Tarih Coğrafya Fakültesi

Mansel, A.M. (1945). *Eski Doğu ve Ege Tarihinin Ana Hatları*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları

Merçil, E. (1997), *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi

Mezhepler ve Tarikatlar Ansiklopedisi, (1978). “*Şia*” (*Şiilik*) *Mad.*, İstanbul :Tercüman Tesisleri, s. 190-192

Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiilik Sempozyumu, (1994). İstanbul: İlmi Neşriyat

Nişancı, A. (1979). *Iğdır Ovası ve Yakın Çevresinde Uygulamalı İklim Çalışmaları*, Basılmamış Doçentlik Tezi. Erzurum. Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü.

Ocak, A. Y. (1996), *Babaîler İsyanı*, İstanbul: Dergâh

Öztuna Y. (1963), *Türkiye Tarihi*, İstanbul: Hayat Kitapları

Rayıs, Z. (1996) , *İslam'da Siyasi Düşünce Tarihi* (Çev: Prof. Dr. İbrahim Sarılmış), İstanbul: Nehir Yayınları

Simavi, M.T. (2008), *Gerçek Sünnet Ehl-i Şia*, İstanbul: Asr Yayınevi

Sofuoğlu, C., İlhan,A. (1997), *Alevîlik-Bektaşîlik Tartışmaları*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı

Sümer, F. (1980). *Oğuzlar Tarihleri Teşkilatları ve Destanları*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırma Vakfı

Şahin, M. (2006). *Şii Jeopolitigi: İran için Fırsatlar ve Engeller*, İstanbul: Akademik Ortadoğu

Şehristânî, M. A. (2005) *el-Milel ve'n-nihal*, (Çev. Mustafa ÖZ), İstanbul:Dem Yayınları.

Şeker, M. (2006), *Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, İstanbul: Ötüken

Şimşek, O. (2005). *Tuzluca İlçesinin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*, Basılmamış Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Turan, A. (1999). *Ehl-i Beyt Mektebinde Temel İnançlar*, İstanbul: Kardeşler Ofset

Turan, Ahmet (2000) ; *İslam Mezhepleri Tarihi*, Samsun: Sidre Yayınları

Togan, Z. V. (1981). *Umumi Türk Tarihine Giriş c.I*, İstanbul: Enderun

Uzunçarşılı, İ.H. (1998). *Osmanlı Tarihi c.II*, Ankara: Türk Tarih Kurumu

Üzüm, İ. (1993); *İnanç Esasları Açısından Türkiye’de Caferîlik*, Basılmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

EKLER

EK - 1. Anket Çalışması

Sevgili Öğretmen Arkadaşım,

ŞU AN ÜZERİNDE ÇALIŞTIĞIM YÜKSEK LİSANS TEZİMDE KULLANILMAK ÜZERE
BU ANKETİN TARAFINIZDAN BÜTÜN SAMİMİYETİNİZLE DOLDURULMASINI RİÇA EDİ-
YOR VE ŞİMDİDEN TEŞEKKÜRÜ BİR BORÇ BİLİYORUM.

KATKILARINIZDAN DOLAYI TEŞEKKÜR EDERİM.

ADI/SOYADI:

ÇALIŞTIĞI OKUL:

		TAMAMEN KATILIYORUM	KATILIYORUM	KISMEN KATILIYORUM	KATILMIYORUM	BİR FİKRİM YOK
SIRA	SORU					
1	İĞDIR İLİNDE DİN KÜLTÜRÜ ÖĞRETMENİ OLARAK ÇALIŞMAKTAN MUTLUYUM	6	1	1	2	
2	MEZHEPSEL FARKLILIKLAR DİN KÜLTÜRÜ DERSİ ADINA BANA BİR TAKIM ZORLUKLAR YAŞATIYOR	5	2	1	2	
3	CAFERİ ÖĞRENCİLERE DERS ANLATMAK BENİ ŞİA VE CAFERİLER HAKKINDA EKSTRA ARAŞTIRMA YAPMA İHTİYACINA SEVKEDİYOR	3	4	2	1	
4	CAFERİ ÖĞRENCİLER MEZHEPSEL FARKLILIKLARINI ÖN PLANA ÇIKARIYOR	2	3	3	2	
5	CAFERİ ÖĞRENCİLERİN DİN KÜLTÜRÜ DERSİNE İLGİLİ OLDUKLARINI GÖZLEMLİYORUM	2	2	2	4	
6	CAFERİ ÖĞRENCİLERİN MEZHEPLERİ HAKKINDA YETERİ KADAR MALUMATLARI OLMADIĞINI DÜŞÜNÜYORUM	6	1	1	2	
7	CAFERİ ÖĞRENCİLERİM MEZHEP FARKLILIKLARININ GEÇMİŞTE KALDIĞINI DÜŞÜNÜYORLAR.			2	8	
8	DİN KÜLTÜRÜ DERSİ MÜFREDATININ İĞDIRDAKİ CAFERİ ÖĞRENCİLERİN AĞIRLIKTAKİ OLDUĞU MERKEZİ OKULLARDA YETERSİZ KALDIĞINI DÜŞÜNÜYORUM		2	2	6	
9	9. SINIFLARDA NAMAZA HAZIRLIK ÜNİTESİNDE ABDESTİ ANLATIRKEN ÇOK FAZLA SORUYLA KARŞILAŞIYORUM.	4	4	2		
10	ABDEST KONUSUNDAKİ SÜNNİ VE CAFERİ MEZHEBİ ARASINDAKİ FARKIN ANLAŞILMASINI SAĞLAMAKTA ZORLANIYORUM			6	4	

11	9. SINIFLARDA HZ. MUHAMMED (S.A.V) İN VEFATI KONUSUNU ANLATIRKEN "KIRTAS MESELESİ" , "ÜSAMENİN ORDUSU"VE "HALİFE SEÇİLMESİ" GİBİ KONULAR HAKKINDA SORULARLA SIK SIK KARŞILAŞIYORUM	4	4	1	1	
12	9. SINIFLARDA HZ. MUHAMMED (S.A.V) İN VEFATI KONUSUNU ANLATIRKEN "KIRTAS MESELESİ" , "ÜSAMENİN ORDUSU"VE "HALİFE SEÇİLMESİ" GİBİ KONULAR HAKKINDA AÇIKLAMA YAPMA İHTİYACI HİSSEDİYORUM.	2	3	4	1	
13	9,10,11 VE 12. SINIFLARDA NAMAZ KONUSUNU ANLATIRKEN SÜNNİ MEZHEBLERE VE CAFERİ MEZHEBİNE GÖRE ANLATMAK ZORUNDA KALIYORUM.	4	4	2		
14	ÖĞRENCİLERİN NAMAZIN NASIL KILINACAĞI HAKKINDA-3 VAKİT Mİ? 5 VAKİT Mİ? - SIK SIK TARTIŞMA KONUSU AÇTIKLARINA ŞAHİT OLUYORUM.	6	4			
15	ÖĞRENCİLERİN İBADET KONUSUNDA İLGİSİZ OLDUKLARINI GÖRÜYORUM.	5	5			
16	CAFERİ ÖĞRENCİLERİN TOPLUMU BİRLEŞTİREN HUSUSLAR (ÜLKE,VATAN,BAYRAK,DİN..) ÜZERİNDE HASSAS OLDUKLARINI GÖRÜYORUM.	7	3			
17	10. SINIFLARDA ÖĞRENCİLERİN ORUÇ,ZEKAT VE HAC GİBİ KONULARDAKİ FARKLILIKLARIN SEBEPLERİNİ MERAK ETTİKLERİNİ GÖRÜYORUM.	3	4	3		
18	11. SINIFLARDAKİ İSLAM DÜŞÜNCESİNDEKİ SİYASİ VE İTİKADİ FARKLI YORUMLAR KONUSU TARTIŞMALARLA GEÇİYOR.	2	4	4		
19	ŞİA KONUSU ANLATILIRKEN ÖĞRENCİLERİN İHTİLAFLI KONULARI ARAŞTIRIP GELDİKLERİNİ GÖRÜYORUM.	1	3	3	3	
20	İLK HALİFELERDEN BAHSEDERKEN "HZ." TABİRİNİ KULLANMAM ÖĞRENCİLERİN HOŞUNA GİTMİYOR.	6	3	1		
21	MUAVİYE DEN BAHSEDERKEN "HZ." TABİRİNİ KULLANMAMAYA DİKKAT EDİYORUM.	7	3			
22	ÖĞRENCİLERİM SINIFTA ANLATTIĞIMIZ KONULARI DIŞARIDA AİLELERİ VE ÇEVRELERİYLE PAYLAŞIYORLAR.	4	4	2		
23	AİLELERDEN MEZHEPSEL KONULARDA ŞİKÂYET ALDIĞIM ZAMANLAR OLUYOR.		4	5	1	
24	İĞDIR İLİNDE CAFERİ MEZHEBİNİN AĞIRLIĞINI HİSSEDİYORUM	4	4	2		
25	CAFERİ MEZHEBİ İLE SÜNNİLİĞİ BURADA MUHALİF GİBİ GÖRMÜYORUM	2	2	1	4	1
26	DİYANETİN CAFERİLİK HAKKINDA YETERİ KADAR ÇALIŞMA YAPTIĞINI DÜŞÜNÜYORUM	2	2	3	3	
27	İĞDIR'DA SOSYAL HAYATTA SIKÇA MEZHEPSEL SORULARLA KARŞILAŞIYORUM	4	4	2		
28	İĞDIR'DA MEZHEP TARTIŞMALARINDAN UZAK KALINMASI GEREKTİĞİNİ DÜŞÜNÜYORUM.	8	2			

EK - 2 Muharrem Ayı Aşura günü yürüyüşü

Muharrem Ayı Aşura günü yürüyüşü

